

Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj

Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje korišćenja zemljišta
u Dragašu

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Opštinski Razvojni Plan za opštinu Dragaš 2012 – 2022 Strateška Procena Životne Sredine

Peter Bank

Florian Bemmerlein-Lux

Maria Elena Zuniga Barrientos – Menadžer projekta

Dragaš, Kosovo Novembar 2012

Sadržaj

SADRŽAJ	2
1 METODOLOŠKI PRISTUP	5
1.1 OPŠTINSKI RAZVOJNI PLAN I ATLAS ODRŽIVOG RAZVOJA	5
1.2 STRATEŠKA PROCENA ŽIVOTNE SREDINE	6
1.2.1 <i>Ciljevi ispitivanja</i>	6
1.2.2 <i>Zaštićena dobra</i>	6
<i>Zaštićena dobra za procenu (na osnovu Aneksa 2 Kosovskog Zakona br. 03/L-230 o Strateškoj Proceni Životne Sredine) su:</i>	6
1.2.3 <i>Koraci procene</i>	7
2 CILJEVI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE.....	8
2.1 NACIONALNI CILJEVI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	8
2.2 CILJEVI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE UTVRĐENI I MEĐUNARODNOM NIVOU	10
3 PREGLED ORP	12
3.1 VIZIJA ZA DRAGAŠ	13
3.2 OPŠTI PRINCIPI I DUGOROČNI CILJEVI ORP	14
3.3 OKVIR PROSTORNOG RAZVOJA	19
3.4 SPROVOĐENJE SEKTORNIH STRATEGIJA I AKCIONIH PLANOVA	23
3.4.1 <i>Zaštita prirode</i>	23
3.4.2 <i>Naselja</i>	25
3.4.3 <i>Lokalna ekonomija</i>	27
3.4.4 <i>Putevi i transport</i>	29
3.4.5 <i>Zdravstvo i civilna zaštita</i>	31
3.4.6 <i>Obrazovanje</i>	32
3.4.7 <i>Turizam i kulturno nasleđe</i>	33
3.4.8 <i>Poljoprivreda</i>	36
3.4.9 <i>Šumarstvo</i>	37
3.4.10 <i>Energetika</i>	37
3.4.11 <i>Menadžiranje vodosnabdevanja i otpadnih voda</i>	39
4 RELEVANTNI ASPEKTI SADAŠNJEG STANJA ŽIVOTNE SREDINE	40
4.1 ZEMLJIŠTE	40
4.2 VODA	43
4.3 VAZDUH.....	48
4.4 KLIMATSKI FAKTORI	48

4.5	BIODIVERZITET, UKLUČUJUĆI FLORU I FAUNU	49
4.5.1	<i>Flora i vegetacija</i>	49
4.5.2	<i>Fauna</i>	59
4.6	PEJZAŽ.....	66
4.7	STANOVNIŠTVO I ZDRAVLJE	69
4.8	MATERIJALNA IMOVINA	69
4.9	KULTURNO I PRIRODNO NASLEĐE, UKLUČUJUĆI ARHITEKTONSKO I ARHEOLOŠKO NASLEĐE	70
5	EKOLOŠKI PROBLEMI RELEVANTNI ZA ORP	72
5.1	OBLASTI BITNE ZA DIREKTIVE EU O STANIŠTIMA I PTICAMA	72
5.2	POSTOJEĆI PROBLEMI	74
5.2.1	<i>Upravljanje čvrstim otpadom</i>	74
5.2.2	<i>Vode i otpadne vode</i>	74
6	VEROVATNO ZNAČAJNI UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU I ZAŠTIĆENA DOBRA	75
6.1	PRVO ISPITIVANJE	75
6.2	DETALJNA PROCENA	76
6.2.1	<i>Okvir prostornog razvoja</i>	76
6.2.2	<i>Očuvanje prirode</i>	78
6.2.3	<i>Naselja</i>	80
6.2.4	<i>Lokalna ekonomija</i>	83
6.2.5	<i>Putevi i saobraćaj</i>	84
6.2.6	<i>Zdravlje</i>	87
6.2.7	<i>Obrazovanje</i>	88
6.2.8	<i>Turizam u kulturno nasleđe</i>	88
6.2.9	<i>Poljoprivreda</i>	90
6.2.10	<i>Šume</i>	95
6.2.11	<i>Energija</i>	96
6.2.12	<i>Vodosnabdevanje i kanalizacija</i>	98
6.2.13	<i>Uzajamna veza</i>	100
7	MERE PREDVIĐENE ZA SPREČAVANJE, SMANJENJE I POPRAVLJANJE NEPOVOLJNIH EFEKATA U ŠTO VEĆOJ MERI102	
8	REZIME RAZLOGA ZA IZBOR ALTERNATIVA.....	103
9	MERE PRAĆENJA.....	104
10	NETEHNIČKI REZIME	105
11	LITERATURA	110
12	SKRAĆENICE	111

Spisak grafikona

SLIKA.1: KOORDINIRANA OBRADA ORP I AOR	5
SLIKA. 2: ELEMENTI ORP ZA RAZMATRANJE U SPŽS	12
SLIKA.3: OKVIRNA MAPA PROSTORNOG RAZVOJA	20
SLIKA.4: MAPA ZEMLJIŠTA DRAGAŠA(AOR MAPA B4)	41
SLIKA. 5: MAPA EROZIJE ZEMLJIŠTA (AOR MAPA A4.1)	42
SLIKA.6: REČNI SLIVOWI U OPŠTINI DRAGAŠU	45
SLIKA. 7: PROCENA PRIRODNIH VODENIH RESURSA (AOR MAPA A3.1)	47
SLIKA. 8: KLIMATSKI DIJAGRAM ZA DRAGAŠ	48
SLIKA 9: PROCENA VEGETACIJE I FLORE (SDA MAPA A1.1)	58
SLIKA 10: PROCENA FAUNE (SDA MAPA A1.2)	65
SLIKA 11: KONSOLIDOVANO KORIŠĆENJE ZEMLJIŠTA (SDA MAPA B7.2)	68
SLIKA 12: USMERAVAJUĆA MAPA ZA OČUVANJE PRIRODE (SDA MAPA G1.1)	73
SLIKA 13: SMERNICA ZA POLJOPRIVREDU (SDA MAPA G2.2)	94

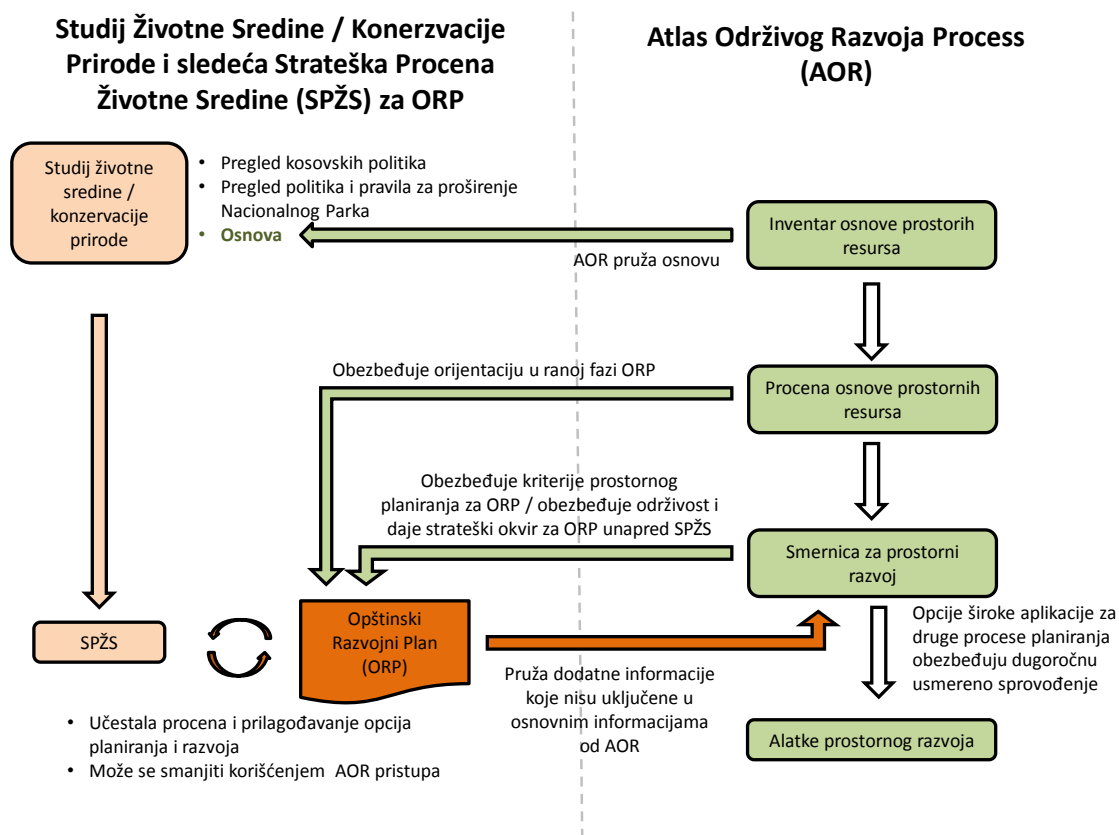
Spisak tabela

TABELA 1: NACIONALNI ZAKONI I AKCIONI PLANOWI DA SE POŠTUJU	8
TABELA 3: PROSEČNE DOBNE TEMPERATURE U DRAGAŠU	49
TABELA 4: GODIŠNJI PROSEK PADAVINA I TEMPERATURE U TOKU PERIODA VEGETACIJE	49
TABELA 5: ZAJEDNICE BILJAKA UTVRĐENIH U OPŠTINI DRAGAŠ	50
TABELA 6: LISTA NAJVAŽNIJIH I NAJUGROŽENIJIH VRSTA BILJAKA	53
TABELA 7: POVRŠINA I PROCENAT MAPIRANIH VRSTA STANIŠTA KOJA SU ZAŠTIĆENA PREMA DIREKTIVI EU ZA FLORU I FAUNU.....	56
TABELA 8: POVRŠINA I PROCENAT VRSTA VEGETACIJE /KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA SA VISOKIM POTENCIJALOM ZA BIODIVERZITET BILJA.....	56
TABELA 9: BROJ VAŽNIH BILJNIH VRSTA	57
TABELA 10: VRSTE PTICA U DRAGAŠU NA SPISKU ANEKSA DIREKTIVE EU O PTICAMA	60
TABELA 11: VRSTE LEPTIRA PRIMEĆENE U DRAGAŠU SA STATUSOM UGROŽENIH ILI RANJIVIH PREMA IUCN-U ILI NAVEDENE U ANEKSIMA II I IV DIREKTIVE EU O STANIŠTIMA.	61
TABELA 12: VRSTE VODOZEMACA I GMIZAVACA PRIMEĆENE U OPŠTINI DRAGAŠ SA STATUSOM UGROŽENIH ILI RANJIVIH PREMA IUCN ILI DATI AN SPISKU ANEKSA II ILI IV DIREKTIVE EU O STANIŠTIMA	63
TABELA 13: VRSTE KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA U REČNIM KORITIMA DRAGAŠA	66
TABELA 14: LOKALITETI KULTURNOG NASLEĐA U OPŠTINI DRAGAŠ.....	70
TABELA 15: REZULTATI PRVOG ISPITIVANJA SEKTORSKIH STRATEGIJA	75
TABELA 16: PREGLED STRATEGIJA I GRUPE SRODNIH AKCIJA	105

1 Metodološki pristup

1.1 Opštinski Razvojni Plan i Atlas Održivog Razvoja

Osim Opštinskog Razvojnog Plana (ORP) projekat “Očuvanje biološke raznolikosti i održivo korišćenje zemljišta” je izradio i Atlas Održivog Razvoja (AOR) za opštinu Dragaš. AOR se sastoji od četiri elementa prikazanih na slici 1. Koordinirana izrada oba dokumenta, ORP i AOR, ne obezbeđuje samo opravdanu značajnost aspekata životne sredine i održivosti od samog početka pripreme ORP; AOR takođe daje adekvatne smernice podataka za sprovođenje Strateške Procene Životne Sredine (SPŽS) ORP. Zato je ovaj process olakšan i može se fokusirati na bitna pitanja.

Slika.1: Koordinirana obrada ORP i AOR

1.2 Strateška Procena Životne Sredine

Pristup primenjen u toku Strateške Procene Životne Sredine (SPŽS) Opštinskog Razvojnog Plana za opštinu Dragaš će pratiti odredbe predviđene Zakonom Kosova Br. 03/L-230 o Strateškoj Proceni Životne Sredine imajući u vidu

1. U SPŽS izrađen je detaljan opis kao i analize situacije životne sredine i ispitivanje svih zaštićenih dobara u procesu SPŽS i Opštinskom Profilu;
2. Strategije uključene u ORP su dizajnirane na osnovu smernica određenih u AOR.

Sadržaj i struktura SPŽS će pratiti odredbe date u Aneksu 2 gore navedenog Zakona o SPŽS

1.2.1 Ciljevi ispitivanja

SPŽS će ispitivati očekivane rezultate raznih predmeta/dokumenta planiranja o zakonski zaštićenim dobrima. Sledeći dokumenti su predmet SPŽS:

1. Okvir prostornog razvoja
2. Sektorne implementacione strategije i akcioni planovi
 - a. Očuvanje prirode
 - b. Naselja
 - c. Privreda
 - d. Putevi i transport
 - e. Zdravlje
 - f. Obrazovanje
 - g. Turizam i kulturno nasleđe
 - h. Poljoprivreda
 - i. Šumarstvo
 - j. Energetika
 - k. Vodosnabdevanje i menadžiranje otpadnih voda
3. Srodna pitanja koja proizlaze iz sektorskih strategija

1.2.2 Zaštićena dobra

Zaštićena dobra za procenu (na osnovu Aneksa 2 Kosovskog Zakona br. 03/L-230 o Strateškoj Proceni Životne Sredine) su:

1. Zemljište
2. Voda
3. Vazduh

4. Klimatski faktori
5. Biološka raznolikost, uključujući floru i faunu
6. Pejzaži
7. Stanovništvo i zdravlje
8. Materijalne vrednosti
9. Kulturno i prirodno nasleđe uključujući arhitektonsko i arheološko nasleđe, i
10. njihovi međusobni odnosi

1.2.3 Koraci procene

1.2.3.1 Prethodna provera

Kao prvi korak rezultat opšteg odnosa sektornih implementacionih strategija i akcionih planova za različita zakonski zaštićena dobra će biti dvostepena provera (relevantno, nerelevantno). Provera će rezultirati u običnom pristupu za celokupnu procenu, izuzimajući pitanja manje ili vrlo slabe relevantnosti na rezultat. Provera biće prikazana koristeći matricu provere (Tabela15, str.74)

1.2.3.2 Detaljna procena

U toku sledećeg koraka izvršiće se potpuna procena rezultata na relevantna zaštićena dobra za svaku strategiju ORP.

Na osnovu individualne procene izradiće se sadržaj očekivanih rezultata za različita zaštićena dobra.

2 Ciljevi Zaštite Životne Sredine

2.1 Nacionalni Ciljevi Zaštite Životne Sredine

U toku izvršenja SPŽS treba da se poštuju sledeći nacionalni zakoni, politike i akcioni planovi:

Tabela 1: Nacionalni zakoni i akcioni planovi da se poštuju

Dokument	Da se poštuju
<i>Nacionalni zakoni</i>	
<u>Zakon o zaštiti životne sredine Kosova</u>	<ul style="list-style-type: none">• Principi predostrožnosti i prevencije (Čl. 6 (4) i (5))• Korišćenje prirodnih resursa (Čl.8)• Zastićene prirodne vrednosti (Čl.12)• Prostorno planiranje (Čl. 27)• Monitorisanje životne sredine (Čl.50)
<u>Zakon o zaštiti prirode Kosova</u>	<ul style="list-style-type: none">• Principi zaštite prirode (Čl.5)• Sprovođenje zaštite prirode (Čl. 6)• Zaštita prirodnih vrednosti (Podglavlje II, pos. Članovi 10 – 15, 17)• Sprovođenje zaštite i očuvanja prirode (Podglavlje IV)• Granice i zaštitni režim (= zoniranje)
<u>Nacrt Zakona o Nacionalnom parku Šar planine</u>	
<u>Zakon o vodama Kosova</u>	<ul style="list-style-type: none">• Osnovni principi (Čl.4)• Principi održivog menadžiranja voda (Čl.5)• Pražnjenje otpadnih voda (Čl.46)• Odlaganje substanci i otpada (Čl.49)• Zaštita vodenih područja (Čl. 52)
<u>Zakon o kulturnom nasleđu Kosova</u>	<ul style="list-style-type: none">• Zaštita i zakonske mere (Čl . 4)• Arhitektonsko nasleđe (Čl. 6)• Arheološko nasleđe (Čl. 7)• Kulturni pejzaži (Čl. 8) -> (Zakon o prostornom planiranju Kosova (Čl. 12)

Dokument

Da se poštuju

Strategije i akcioni planovi

Strategija za zaštitu
životne sredine Kosova

- Dugoročni ciljevi
 - Smanjenje ispuštanja zagađivača uključujući degradaciju životne sredine i štetu, i minimizirajući i zabranjujući one ekonomske aktivnosti koje su opasne po ljudski život i životnu sredinu;
 - Zaštita biološke raznolikosti i akcije za očuvanje opšteg ekološkog balansa na Kosovu;
 - Racionalno i održivo korišćenje prirodnih resursa uključujući poljoprivredno zemljište;
 - Zaštita vrednih prirodnih pejzaža kao što su nacionalni park i monumenti.
- Kratkoročni ciljevi
 - Sprovedenje postojećeg zakonodavstva i gde je neophodno, što prije moguće usklađivanje drugih potrebnih zakonskih propisa sa tekovinama EU;
 - Integrisanje zaštite životne sredine u sve sektore tako da ovo bude deo sveopstih politika i programa (sektornih razvoja)
 - Nastaviti integrisanje u strukture EU.

Akcioni plan za životnu
sredinu Kosova

- Cilj 1: Ojačavanje menadžiranja sistema životne sredine
- Cilj 2: Ulaganje u kritične oblasne probleme npr.urbana životna sredina, menadžiranje prirodnih resursa, kulturno i prirodno nasleđe, rizici životne sredine.
- Cilj 3: Ojačavanje informisanja i podizanja svesti

Ciljevi lokalnog akcionog
plana za biološku
raznolikost Dragaša

- (1) Zaštita područja od posebne vrednosti biološke raznolikosti u opštini Dragaš
- (2) Uključivanje u Nacionalni park
- (3) Zaštita stabla
- (4) Održivo menadžiranje Nacionalnog parka i menadžiranje prihoda
- (5) Povećanje uzgoja raznih vrsta riba
- (6) Sprečavanje zagađivanja zemljišta
- (7) Zaštita šumske raznolikosti
- (8) Očuvanje i povećanje broja divljači
- (9) Razvoj i menadžiranje održive poljoprivredne raznolikosti
- (10) Razvoj održivog turizma-eko turizma

Dokument	Da se poštuju
	(11) Eko turizam (12) Razvoj planinskog biciklizma (13) Razvoj lovačkog i ribolovačkog turizma (14) Razvoj rekreacionog turizma (15) Sprečavanje ili smanjenje zagađenosti koja utiče na klimatske promene

2.2 Ciljevi zaštite životne sredine utvrđeni u Evropskoj Zajednici i međunarodnom nivou

Dokument	Da se poštuju
<u>Direktiva EU za staništa</u>	<ul style="list-style-type: none">• Zaštita staništa i vrsta
<u>Direktiva EU za ptice</u>	<ul style="list-style-type: none">• Zaštita ptičjih vrsta i njihovih specifičnih staništa
<u>Okvirna direktiva EU o vodama</u>	<ul style="list-style-type: none">• Postizanje dobrog ekološkog i hemijskog statuta za sve vode u određenom vremenskom roku• Sprovođenje kombinovanog pristupa širenja limitiranih vrednosti i standardnih kvaliteta• Postizanje pokrića troškova za vodene usluge
<u>Strategija EU o biološkoj raznolikosti do 2020 (usvojena Maja meseca 2020.god.)</u>	<p>Ciljevi relevantni samo za Dragaš:</p> <ul style="list-style-type: none">• Cilj 1: Do 2020 godine povećati broj procena stanovišta za 100% i broj procena za vrste za 50% po Direktivi za Staništa i za 50% po Direktivi za ptice• Cilj 2: Do 2020 godine ekosistemi i njihove usluge su održane i ojačane preko osnivanja zelene infrastrukture i obnavljanja najmanje 15% degradiranih ekosistema.• Cilj 3. A) Poljoprivreda: Do 2020 godine maksimirati poljoprivredne površine preko pašnjaka, obradivog zemljišta i stalnih useva pokrivena merama povezane za biološku raznolikost pod Zajedničkim Politikama Poljoprivrede (ZPP) kako bi se obezbedilo očuvanje biološke raznolikosti i dovesti do izvesnog poboljšanja statusa očuvanja vrsta i staništa koja zavise ili su pod uticajem poljoprivrede i pružanja ekosistemskih usluga po šemi EU 2010 i na ovaj način doprinositi jačanju održivog menadžiranja. B) Šume: Do 2020, obezbediti planove menadžiranja šuma ili

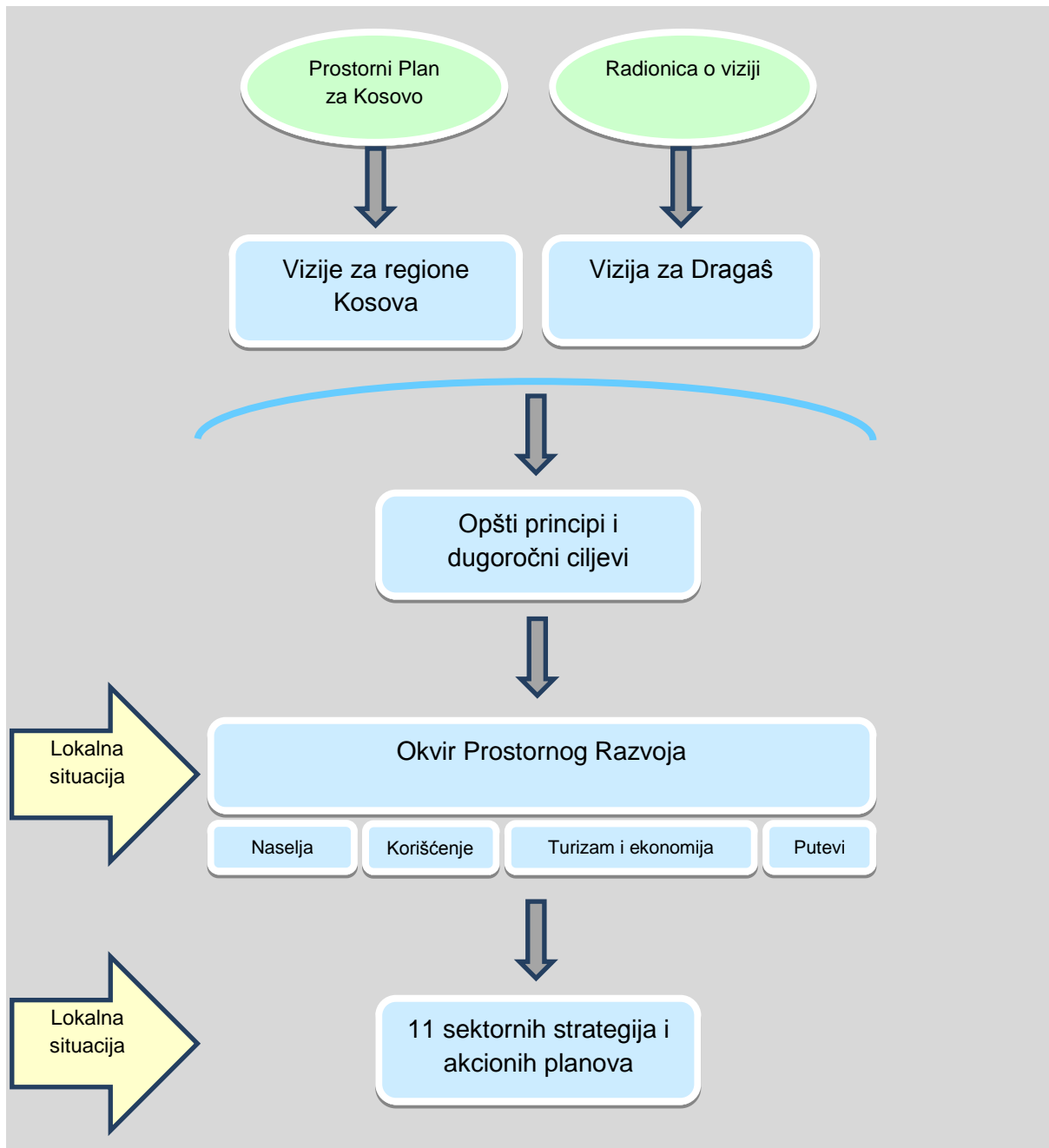

Dokument

Da se poštuju

ekvivalentne instrumente shodno Održivom Menadžiranju Šuma (OMŠ) 21, za sve šume javne svojine i šumska gazdinstva iznad izvesne površine koje dobijaju fondove iz Politike za Ruralni Razvoj EU kako bi se obezbedilo izvesno poboljšanje i status vrsta i staništa koje zavise ili su pod uticajem šumarstva i provizija koje su u vezi sa ekosistemskim uslugama po Šemi EU 2010.

3 Pregled ORP

Slika. 2: Elementi ORP za razmatranje u SPŽS

ORP sadrži nekoliko nivoa planiranja koji treba da se poštuju prilikom SPŽS. Ovi element i njihovi međusobni odnosi prikazani su u sl.2.

- Početna tačka procene je celokupna vizija daljeg lokalnog razvoja na osnovu Prostornog Planiranja Kosova kao okvir i specifičnija vizija lokalne zajednice razvijene u toku učesničkog procesa.
- Drugi elementi procene su opšti principi primenjeni u dugoročnim formulisanim ciljevima.
- Okvir prostornog razvoja osniva se na viziji i dugoročnim ciljevima imajući u vidu specifične lokalne karakteristike i zahteve.
- Jedanaest sektorne strategije i akcioni planovi pružaju prevod okvira u specifičnim i konkretnim koracima akcija koje mogu uzrokovati najsignifikantnije posledice po životnu sredinu.

Svi ovi koraci i elementi procenjeni su u uskoj koordinaciji sa sektornim ekspertima imajući u vidu nalaze i rezultate Atlasa Održivog Razvoja za opštinu Dragaš koji je paralelno procenjen. Ovaj pristup obezbeđuje balans između zahteva životne sredine i razvojnih ciljeva. Ipak, neophodna je potpuna procena Strategije za Životnu Sredinu.

3.1 Vizija za Dragaš

U Prostornom Planu Kosova Dragaš je priznat za deo regiona koji se naziva “Vrtovi Kosova” koji sačinjavaju tri opštine: Suva Reka, Dragaš i Prizren kao regionalni centri. Ovako je opisana vizija “Vrtova Kosova”:

Vrtovi Kosova su razvijena područja kulturnog turizma sa agro-industrijskim i komercijalnim centrom u Prizrenu. Koreni antičke tradicije su kombinirani sa odgovarajućom lokalnom vladom, aktivnostima privatnog biznisa, korišćenjem prirodnih i ljudskih resursa kako bi se obezbedio lokalni ekonomski razvoj kao moderni ekonomski centar. Posebno je fokusiran razvoj turizma i poljoprivrede. Područja sa pašnjacima u Dragašu i Nacionalnom Parku Šar Planine su cenjene kao Posebna Područja od Posebnog Interesa.

Po Prostornom Planu Kosova celokupni ciljevi Vrtova Kosova su:¹

- Razvoj i ojačanje fizičke infrastrukture;
- Razvoj privlačne mreže planiranih gradova, sa upravljanjem javnih službi u korist građana, povećanim kvalitetom života građana, zapošljavanjem i socijalnom jednakosti.
- Razvoj zemljoradnje;

¹ Ibidem, p. 147

- Razvoj lokalne ekonomije preko promocije manih i srednjih preduzeća;
- Razvoj planinskog i kulturnog turizma, zaštita prirodnog, kulturnog i istorijskog nasleđa.

U toku ORP razvijena je posebna vizija za Dragaš koja je ovako formulisana:

Dragaš predstavlja i čuva tradicije. Južni ulaz u Nacionalni Park Šar Planina bogat biološkom raznolikošću, zemlja umetničke infrastructure sa pravim opsegom, održivom ekonomijom, ekološki korisnim resursima i visoko kvalitetnim biološkim produktima, mesto u koje bi svako želeo da dolazi za odmaranje u lepoj i čistoj prirodi. Bogato kulturno nasleđe i stanovništvo spremno za prijem gostiju sa gostoprimstvom i domaćom hranom kako bi privlačilo lokalne i internacionalne posetioce.

Vizija je u saglasnosti sa nacionalnim planovima i politikama, posebno sa Prostornim Planom Kosova.

3.2 Opšti principi i dugoročni ciljevi ORP

Principi primenjeni u ORP za Dragaš su osnivani u odredbe Prostornog Plana Kosova. Ovi principi su:

Opšta integracija i održivost

- ORP podržava princip integracionog pristupa uključujući elemente infrastrukture i transporta; ekonomski, socijalni i ambijentalni razvoj i druge strateške politike za opštinu;
- ORP podržava princip očuvanja prirodnih resursa i održiv razvoj;
- ORP promoviše ekonomski razvoj u oblasti poljoprivrede i u sektoru usluga povećavajući znanje i asocijacije;
- ORP promoviše stabilnu ekonomiju koja će stvoriti mogućnosti za generisanje novih radnih mesta za sve građane Dragaša sa jednakim pravima.

Socijalna i kulturna integracija i uključivanje

- ORP promoviše jednak i balansiran razvoj na celoj teritoriji opštine Dragaš
- ORP promoviše demokratski proces participacije i opšteg interesa stanovništva Dragaša sa ciljem povećanja životnog kvaliteta i socijalnog blagostanja;
- ORP je baziran u principe provizije pristupa u prosvetu, zdrastvu i druge usluge za sve građane;
- ORP štiti tradicije i kulturni identitet regiona Opolja i Gore.

Regionalna integracija

- ORP udovoljava udaljenost Dragaša na osnovu principa partneriteta i međuopštinske saradnje i u širem kontekstu isa ciljem zaštite, racionalnog korišćenja postojećih resursa koji pripadaju zajednici i dobitkom od zajedničkih projekata.

Na osnovu vizije i gorenavedenih principa ORP postavlja celinu opštih i posebnih sektorskih ciljeva razvoja za Dragaš koji su:

Očuvanje biološke raznolikosti i prirode , prirodni resursi

- Zaštitita, očuvanje i rehabilitovanje bogate raznolikosti flore i faune opštine
- Zaštita vodenih objekata, šuma, pašnjaka, formacija stena od posebne raznolikosti.
- Sprečavanje zagađenosti vazduha, zemljišta, vodei pejisaža.
- Saradnja sa Nacionalnim Parkom Šar Planine.
- Obezbediti i razvijati međugraničnu saradnju sa BJRM i Albanijom u vezi zajedničkih napora za očuvanje biološke raznolikosti, istraživanja i ekoturizam.

Šumarstvo

- Održavati i proširiti šumske površine i poboljšati njihovo menadžiranje radi povećanja produktivnosti.
- Minimizirati rizike od lavine, erozije i klizanje zemljišta preko pošumljavanja strmih površina.
- Povećati šumske površine u napušteno zemljište i strme površine koje nisu pogodne za poljoprivrednu proizvodnju.
- Osnivati razumljivo upravljanje sistemom šumarstva
- Olakšati gde god je moguće sertifikovanje javnih šuma po standardima SŠG.
- Povećati održivu legalnu seću ogrevnog i tehickog drva koje bi doprinelo poboljšanju aktuelne šumske strukture i prihoda za opštinski budžet.
- Sprečiti ilegalnu seću javnih šuma.
- Poboljšati sistem ranog upozorenja, kontrole požara i procedure i mere gašenje požara.
- Povećati svest u vezi rizika od požara.

Poljoprivreda

- Poboljšati ekonomsko dostignuće i konkurentnost lančeva vrednosti poljoprivrede.
- Poboljšati dostignuća sistema poljoprivrede i stočarstva.
- Osnivati razumljivo upravljanje sistemima poljoprivrede i stočarstva.
- Promovisati poboljšanje ambijentalno dosledno korišćenje lokalnih resursa, njihovo organizovanje u lančeve vrednosti i poboljšati kapacitete konkurentnosti održavajući dugoročnu održivu ambijentalnu, socijalnu i polnu pravednost.
- Poboljšati preradu, kvalitet i marketing poljoprivrednih proizvoda.
- Stvoriti dodatne prihode za fermere i ruralne stanovnike, posebno za žene, radi poboljšanja životnog standarda i uslova rada u ruralna područja.

Infrastruktura puteva i transport

- Poboljšati putnu mrežu i javni transport kao ključni faktor za savladanje geografske zabačenosti Dragaša i njegovih sela.
- Poboljšati održavanje i smatrati zaštitu životne sredine kao ključno pitanje za održivi razvoj. Poboljšana mreža lokalnih puteva treba da pruži brz, bezbedan i pouzdan pristup u sva sela
- Ojačati putnu mrežu i javni transport prema Prizrenu kao regionalnom centru kao i vezu za Albaniju i BJRM.
- Poboljšano održavanje puteva treba da obezbedi da su investicije dugotrajne i održive.
- Proces planiranja i odlučivanja za putne projekte treba da obuhvati i analize o uticaju životne sredine i da je u saglasnosti sa planiranim Nacionalnim Parkom

Naselja

- Promovisati dalji razvoj naselja na dobro regulisan način. Očuvati individualni karakter i lepotu naselja kao i prirodnu okolinu.
- Individualni karakter i identitet sela treba da se očuvaju; krajevi kulturnog nasleđa treba da se očuvaju i restaurišu.
- Sva sela treba da imaju površine za senzitivni rast stambenih naselja.
- Regulisanje privatnih naseljskih aktivnosti treba da vode prema održivom razvoju sela.
- Treba ojačati dizajniranje javne površine u selima.
- Stanovnici treba da se zaštite od prirodnih opasnosti kao lavina, odron kamenja ili stena i poplava.
- Životna sredina treba da se očuva od uticaja naselja.

Vodosnabdevanje i sanitacija

- Zaštititi kavalitet pijaće vode i vodenih izvora.
- Smanjiti gubitak pijaće vode u distribucionom sistemu i obezbediti adekvatne usluge vodosnabdevanja i kanalizacije za građane opštine po pristupačnim tarifama. Sve kuće, i one koje nisu nastanjene u toku zime, će biti uključene u vodovodni i kanalizacioni sistem.
- Osnivati razumljivo delovanje vodovodnog i kanalizacionog sistema na osnovu postojeće infrastructure, proširenje sistema i preventivno održavanje.
- Postići prihvatanje vodenih i kanalizacionih usluga na osnovu ekonomskih principa kao jedinog održivog rešenja.
- Poboljšati ekonomsko dostignuće postojećeg snabdevača vodenih i sanitarnih usluga.
- Promovisati teritorijalni ugled na nacionalnom i internacionalnom nivou i privlačiti spoljne resurse koji bi se koristili u saglasnosti sa strateškim smernicama.

Energetika

- Promovisati snabdevanje električnom energijom, korišćenje termičke energije i mera za poboljšanje energetske efikasnosti u javnom i privatnom sektoru opštine Dragaš.
- Promovisati bezbedno, solidno i ambijentalno razumno i visoko kvalitetno snabdevanje električne energije svih korisnika u opštini.
- Koristiti potencijale za generisanje energije na osnovu Tehnologija Obnovljive Energije (TOE) kako bi se povećalo lokalno snabdevanje energijom, podržala lokalna ekonomija i izbegli negativni uticaji na životnu sredinu, uključujući štetu izazvanu po habitatima reka i biološkoj raznolikosti.
- Uključivanje TOE u energetske kombinacije opštine.
- Promovisati efikasnost energije u zgradama domaćinstava i javnim zgradama.
- Promovisati inicijative među internacionalnim ili lokalnim preduzećima i kompanijama ili konzorcijumskih ulaganja u kapacitete generisanja energije.
- Opštinska Strategija za Energiju će podsticati lokalne i internacionalne kompanije da uključe lokalne resurse i lokalnu radnu snagu u njihove planove biznisa kako bi podržali opštinski razvoj.

Obrazovanje

- Povećati nivo obrazovanja u Dragašu.
- Obezbediti stalno obrazovanje i poslovne veštine muškaraca i žena bez obzira na finansijski, socijalni i etnički status.
- Promovisati pristup u veći nivo obrazovanja za momke i devojke.
- Povećati stručne mogućnosti za odrasle, uključujući muškarce i žene, nezaposlene i nisko kvalifikovane.

-
- Obrazovanje treba da sadrži aktuelna pitanja (zdravstvo, kulturno nasleđe, energija, zagađenost životne sredine)
 - Osnivati predškolske institucije kako bi pomogli roditelje i spremili decu za školovanje.

Zdravstvo i civilna zaštita

- Optimizirati sistem jedinica zdravstvene nege za pružanje efikasnih medicinskih usluga.
- Zdravstvo i životni uslovi će se ojačati modernom opremom i dobro organizovanom civilnom zaštitom.
- Ojačati veštine, motivaciju i broj medicinskog osoblja.
- Ažurirati tehničku i fizičku opremu
- Promovisati informisanje u vezi higijene i zdravstva.

Lokalna privreda

- Poboljšati ekonomsko dostignuće opštinskog sistema uglavnom u vezi zapošljavanja i prihoda stanovništva.
- Proceniti lokalne resurse, organizovati ih po lancima vrednosti i ojačati kapacitete održavajući dugoročnu održivu životnu sredinu, socijalnu i polnu jednakost.
- Osnivati razumljivo upravljanje ekonomskim sistemom.
- Poboljšati ekonomsko dostignuće i konkurentnost lanaca vrednosti.
- Osnivati sistem za obezbeđivanje iscrpnih usluga preduzećima, proizvođačima, stanovništvu, organizacijama civilnog društva i javnim institucijama.
- Ostvariti i sprovesti efektivni teritorijalni marketing.
- Poboljšati kapacitete u planiranju ekonomskog razvoja.
- Dinamike endogene proizvodnje treba da budu glavni deo ekonomskog sektora Dragaša.

Turizam i kulturno nasleđe

- Očuvanje prirodnih vrednosti i “autentičnosti po mestu” u svakom delu opštine
- Ojačati unutrašnju i spoljašnju svest o lepotama Dragaša kao ključnog faktora za ekonomski razvoj.
- Sprovesti i održavati inventar vrednosti kulturnog nasleđa i preduzeti aktivne mere za zaštitu, očuvanje i rehabilitaciju nasleđa.
- Sprovođenje ljudskog i fizičkog turizma u infrastrukturi.
- Razvoj turizma treba da uključi postojeće karakteristike i otkrivanje novih polja.
- Grad Dragaš treba da deluje kao “turistički osnovni kamp”

- Plan Menadžiranja Nacionalnog Parka treba da obuhvati elemente turističke infrastrukture i podržati njegovu realizaciju.
Ojačati svest stanovništva u vezi kulturnog i prirodnog nasleđa.
- Održati dirljivo i nedirljivo kulturno nasleđe na osnovu profesionalne studije i najboljih internacionalnih iskustva.
- Lokalne zajednice treba da se aktivno angažuju u izradi i sprovođenju lokalnih kulturnih strategija i strategija prirodnog turizma

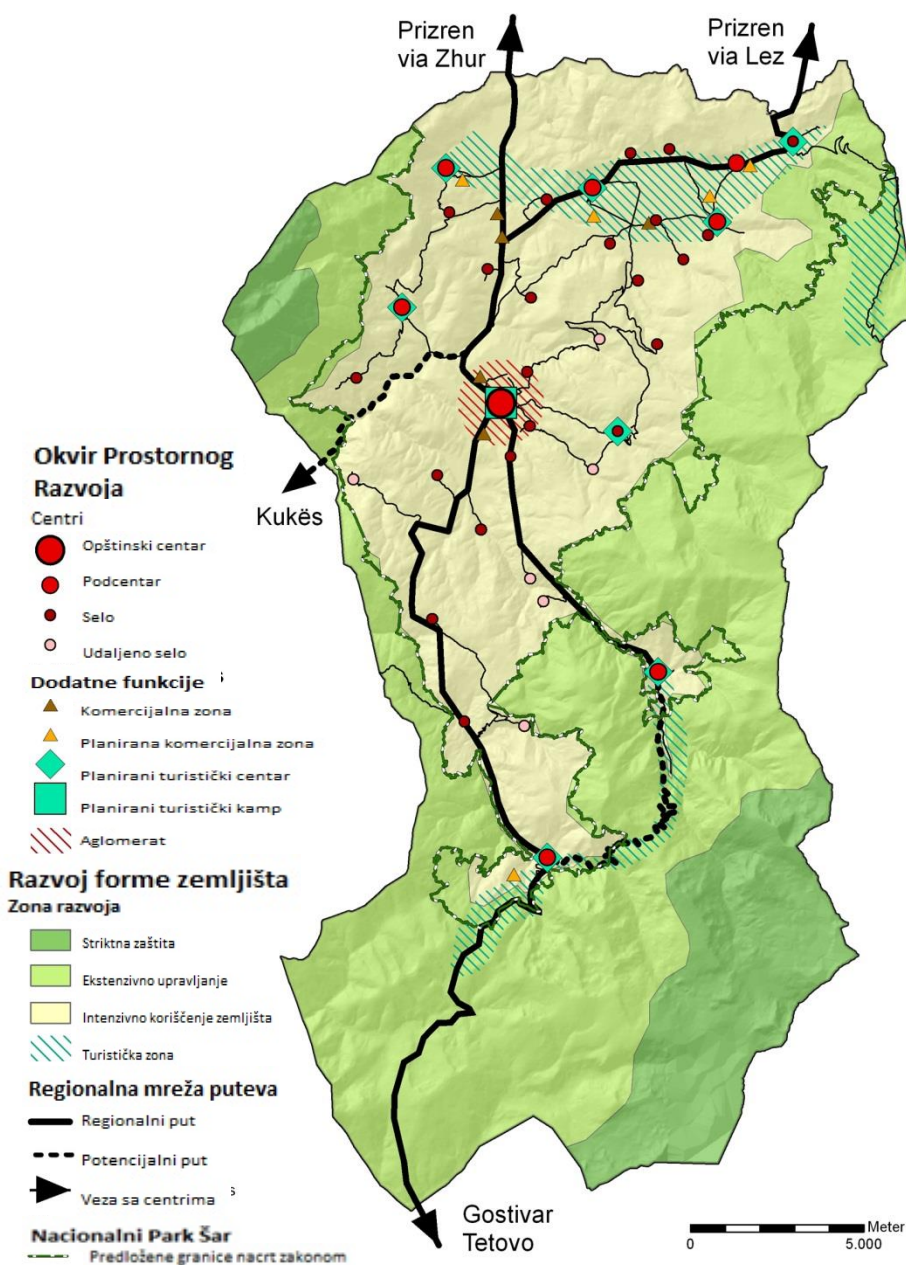
3.3 Okvir prostornog razvoja

Okvir prostornog planiranja formuliše i predviđa prostornu strukturu i organizovanje za budući razvoj. Ključni elementi predloženog prostornog razvoja prikazani su u mapi prostornog razvojnog okvira (SI.3)

Okvir prostornog planiranja sastoji se od nekoliko faktora. Njihov kratak sadržaj je sledeći:

Principi funkcionalnog razvoja naselja

1. Dragaš kao **opštinski centar** treba da obezbedi usluge i snabdevanja na najbolji mogući način za celu opštinu i to:
 - Delovati kao administrativni centar opštine;
 - Centar za srednje obrazovanje i stručna obučavanja za muškarce i žene;
 - Lokacija Centralnog Medicinskog Centra pružajući najvišu medicinsku negu u opštini;
 - Lokalne specijalizovane prodavnice udovoljavajući „periodičnu potražnju“(npr.obuču i odeću, mašinsku i elektrotehničku opremu);
 - Prioritetna lokacija za nova industrijska preduzeća koja bi trebalo da se naseljavaju u komercijalnoj zoni grada Dragaša
 - Urbano proširenje stambenih i komercijalnih naselja; urbano ispunjavanje i proširenje grada Dragaša bi uključilo naselja Šajnovce i Ljubovište kao predgrađa; Snabdevanje najvišeg nivoa uslužnom infrastrukturom kao vodosnabdevanje, kanalizacija, menadžiranje otpada itd.

Slika.3: Okvirna mapa prostornog razvoja

- Snabdevanje adekvatnim javnim prevozom za Prizren i podcentre opštine.
2. **Podcentri** treba da pružaju dobre životne usluge i snabdevanja okolnim selima. Sledeća naselja su identifikovana kao podcentri imajući u vidu postojeću strukturu, broj stanovnika, porast u

poslednje dve decenije, strukturu lokalne ekonomije i balansiranu distribuciju preko opštine: Bljač, Belobrod, Brodosavce, Brezna, Brod, Rapča i Restelica. Predviđene funkcije koje treba da obezbede podcentri su:

- Obezbeđenje obrazovanja za razrede 1-9 u centralne škole
 - Medicinski porodični centri da pružaju osnovnu medicinsku negu i neke specijaliste
 - Lokalne prodavnice da pružaju pogodna dobra (hranu, novine) udovoljavajući „dnevnu potražnju“
 - Preduzeća su locirana u nove komercijalne zone u podcentrima
 - Da se pripremi kontrolisano proširenje, posebno za kućišta.
 - Provizija adekvatne tehničke infrastrukture kao voda, otpadne vode, otpadi itd.
 - Dobra veza sa glavnom putnom mrežom
 - Javni prevoz za grad Dragaš
3. **Sela** treba da pružaju dobre životne uslove obezbeđene od opštinskog centra i podcentara. Većina naselja su klasifikovana kao sela (22 od 36); one treba da se razvijaju na organski način, očuvati njihov tradicionalni karakter i adaptirajući se na današnje životne potrebe. Funkcije adresirane na seoskom nivou treba da su:
- Obezbeđivanje osnovnog obrazovanja za razrede 1-5
 - Obezbeđivanje osnovne medicinske nege
 - Lokalna ekonomija uglavnom bazirana u poljoprivredi
 - Obezbeđivanje adekvatne tehničke infrastrukture kao voda, otpadne vode, otpadi itd. Određeno proširenje stambenog područja.
4. Pojedina **zabačena sela** su karakteristična po malim brojem stanovnika, malim brojem domaćinstava, dramatičnom tendencijom opadanja još od 1981 godine i malim brojem učenika i samo nekoliko biznisa. Glavni razlog ovog stanja je geografska pozicija razbačenosti ovih sela i tradicionalno loš putni pristup. Zbog limitiranih finansijskih resursa , opština neće biti u stanju da zaustavi ovaj proces ili inicirati značajni preokret, ipak strategija predložena u ORP treba da se fokusira u podržavanju ljudi a ne lokacija. Sledeća sela su identifikovana kao razbačena sela: Bačka, Dikance, Leštane, Orčuša, Zrze i Zlipotok.
- Obezbeđivanje osnovnog obrazovanja za razrede 1-5 u selu ili susednim selima ukoliko se obezbeđuje prevoz;
 - Obezbeđivanje osnovne medicinske nege u susednim selima ili preko mobilnih ambulanti
 - Ekonomski razvoj fokusiran u poljoprivredi

- Obezbeđivanje osnovne infrastrukture; sprovođenje infrastrukturnih projekata niže prioriteta
- Manje proširenje stambenih područja

Dodatne funkcije naselja u okviru prostornog razvoja

- **Ekonomska funkcija:** kako bi se postigao razvoj ekonomskih sektora kao građevinarstva, prerade, trgovine treba proširiti stambeni i energetska sektor. U okviru prostornog planiranja ove aktivnosti treba da se fokusiraju u oblasti intenzivnog korišćenja zemljišta (SI.3) i mogu se preneti na intenzivno korišćenje zemljišta pod posebnim uslovima. Građevinarstvo treba da se nakupi u postojeća urbana područja i u identifikovane zone za proširenje naselja.
 - Komercijalne zone postoje blizu grada Dragaša, Plava, Buće i Buzeza. Nove komercijalne zone treba da se razvijaju u podcentrima Bljač, Belobrod, Brodosavce, Brezna i Restelica. Kao rezultat će biti komercijalne zone blizu Dragaša, u dolini Opolja sa dobrim pristupom Prizrenu i blizu Restelice sa perspektivom dobrog pristupa BJR.
1. **Turistička funkcija:** Turizam baziran u prirodi treba da se razvija u regionima Opolja i Gore sa fokusom na turističke centre povezane sa posebnim turističkim vrednostima. Turistički centri treba da pružaju smeštaj i turističke informacije. Naselja određena da postanu turistički centri su Belograd, Brodosavce, Brezna, Zaplužje, Brod, Rapča, Radeša i Restelica sa gradom Dragašom kao turistički „osnovni kamp“. Turistička područja se razvijaju preko veza sa ovim turističkim centrima.

Okvir putne mreže

1. **Poboljšanje putne mreže i javnog transporta** je neophodno kako bi se prevazišla geografska zabačenost Dragaša. Bolja povezanost i javni transport će poboljšati životne uslove i podržati razvoj lokalne ekonomije.
 - Najvažnije je poboljšanje mreže regionalnih i međugraničnih puteva prema Prizrenu, Albaniji i BJR.
 - Takođe je od velikog značaja i istočna-severna veza sa dolinom Broda i Restelice u regionu Gore.

Razvojni okvir korišćenja zemljišta

1. Kako je životna sredina Dragaša od velike vrednosti , **očuvanje biološke raznolikosti i prirodnih resursa** je jedan od glavnih principa ORP. Ova okolnost je takođe odražena upredviđenom proširenja Nacionalnog Parka Šar (NPŠ) u opštini Dragaš. Resursi životne sredine i prirodni resursi treba da se imaju u obzir u menadžiranju korišćenja zemljišta. Na osnovu ovoga teritorija opštine može se deliti u tri nivoa korišćenja zemljišta koje su takođe odražene u predloženom konceptu zoniranja za NPŠ.
- **Zona striktno zaštite:** pored ljudskog delovanja, očuvanje životne sredine je primarni cilj.
- **Ekstenzivno područje menadžiranja:** zaštita životne sredine je glavni primarni cilj, međutim održivo menadžiranje je neophodno za održavanje vrednosti;
- **Intenzivno područje korišćenja zemljišta:** Glavna životna i radna oblast, korišćenje produktivnog zemljišta uz zaštitu životne sredine; očuvanje životne sredine je primarni cilj pored razvoja korišćenja produktivnog zemljišta, naselja, trgovine i turizma.

Razvoj turizma

1. Glavna turistička područja će biti:
 - **Dolina Opolja** (posebno biciklizam, pešačenje, putovanja); i
 - **Planine Gore** blizu Broda i Restelice (posebno pešačenje, skijanje, poseta Nacionalnog Parka).
 - Drugo turističko područja može se razvijati blizu **Zaplužja** gde je skijanje moguće.
2. Planirano proširenje Nacionalnog Parka Šar Planine u Dragašu obezbeđuje jedinstvenu šansu za promovisanje turizma u opštini pružajući posetiocima razne mogućnosti uživanja u životnoj sredini, duhovnoj kulturnoj, naučnoj, obrazovnoj i rekreacionoj doslednosti.

3.4 Sprovođenje sektornih strategija i akcionih planova

Glavni elementi ORP za procenu pod SPŽS su jedanaest sektorne strategije-rezime je ograničen u akcijama identifikovanih kao akcije relevantne za uticaj strategije u pogledu životne sredine.

3.4.1 Zaštita prirode

Akcije (Adaptirane od Opštine Dragaš (2010): Lokalni plan akcija u životnoj sredini u opštini Dragaš 2011-2015)

A) Osnivati očuvanje prirode u opštinskom razvoju

Akcije (Adaptirane od Opštine Dragaš (2010): Lokalni plan akcija u životnoj sredini u opštini Dragaš 2011-2015)

- A1) Izrada vodiča za očuvanje prirode u opštini za svaku glavnu oblast (životna sredina, šumarstvo, stočarstvo, menadžiranje voda, menadžiranje otpada, infrastrukturne mere kao saobraćaj i transport)
- A2) Izrada i sprovođenje finansijskog mehanizma radi održavanja angažovanja Opštine u očuvanju i razvoju biološke raznolikosti.
- A3) Organizovanje i održavanje kampanja svesnosti za pejzaže i visoku raznovrsnost bogatstva biološke raznolikosti opštine u selima, školama i sajmove za promovisanje prirode i zaštitu životne sredine.

B) Planirano proširenje Nacionalnog Parka Šar Planine

- B1) Podržati održivo menadžiranje Nacionalnog Parka (Plan Menadžiranja Nacionalnog Parka i Prostorni Plan) preko Direktorijata Nacionalnog Parka
- B2) Opština treba da sarađuje sa Direktorijatom Nacionalnog Parka da optimizuje generisanje prihoda i da ih optimalno koristi npr. da balansira dodatnu vrednost prirode.
- B3) Osnivanje Centra Biološke Raznolikosti u Dragašu (jedna kancelarija u regionu Opolja i jedna kancelarija u regionu Gore)
- B4) Olakšati i inicirati osnivanje partneriteta sa prekograničnim opštinama kako bi se olakšao i promovisao prekogranični turizam Nacionalnih Parkova Balkanskih Planina (Šar, Korab, Dešat)

C) Druga zaštićena područja i planovi menadžiranja

- C1) Aktivno podržati nadležne autoritete u osnivanju detaljnog inventarisanja vrućih tačaka biološke raznolikosti unutar predloženog Nacionalnog Parka (flora, vegetacija, insekti, reptile i amfibije)
- C2) Aktivno promovisanje i informisanje javnosti o adekvatnom statusu zaštite na osnovu zakonskih uslova i odgovarajućeg ponašanja
- C3) Aktivno podržati i promovisati pripremu planova menadžiranja za Nacionalni Park i sve zaštićene zone (npr. striktna prirodna reserve, posebna područja-PZP i PPO, monumenti prirode i zaštićeni pejzaži) van Nacionalnog Parka. Opština će aktivno slediti kompatibilnost planova menadžiranja sa zahtevima menadžiranja tradicionalnog korišćenja zemljišta i pejzaža.
- C4) Uključiti zaštićena područja u konceptu planinarenja

D) Razvoj održivog turizma-Ruralnog turizma

- D1) Ojačati odsek za turizam u opštinskoj administraciji
- D2) Pripremiti akcioni plan Ekoturizma koji obuhvata:
 - i. Označavanje i regulisanje puteva za motociklizam i pešačenje-renoviranje i izgradnja planinarskih domova
 - ii. Iniciranje privatnih aktivnosti koje su kompatibilne sa ciljevima i zahtevima zaštićenih područja i NP; davanje dozvole biće ograničeno za aktivnosti koje su kompatibilne
 - iii. Podržati razvoj informativnog materijala za turiste i lokalno stanovništvo-npr. školske programe
 - iv. Razvijati mogućnosti za planinski motociklizam sa konceptom neoštećenja biološke raznolikosti i negativnog uticaja na vrednosti životne sredine
 - v. Razvijati lovački i ribolovački turizam u područja van Nacionalnog Parka
- D3) Inicirati priznavanje Dragaša kao UNESCO-v zvanični "Rezervat biosfere" (UNESCO Humani i biosferski Program, 2012) u saradnji sa Nacionalnom Vladom

Akcije (Adaptirane od Opštine Dragaš (2010): Lokalni plan akcija u životnoj sredini u opštini Dragaš 2011-2015)

D4) Stvoriti "Ime Brenda" za region i životnu sredinu Dragaša i promovisati njeno korišćenje za lokalne proizvode.

E) Posebni programi vrsta: lov, ribolov i drugo

- E1) Povećati populaciju riba sa raznim domaćim vrstama ne ugrožavajući slatkovodne ekosisteme
- E2) Razvijati lovački i ribolovački turizam u saradnji sa Lovačkim Društvom za područja van Nacionalnog Parka. Ovo obuhvata:
 - i. Odlučivanje o planovima za lov divljači
 - ii. Obrazovanje lovaca na odgovarajućem nivou
 - iii. Regulisati i dati jasne odgovornosti i procedure u slučaju žalbi i osmatranja :
 - a. Nelegalan lov
 - b. Kršenje kodeksa i propisa o ribolovu i lovu

F) Planovi, mere i ojačanje propisa za nedrvne šumske proizvode (sakupljanje gljiva i biljaka)

- F1) Podržati nadležne autoritete u objavljivanju područja u kojima je dozvoljeno sakupljanje nedrvenih šumskih proizvoda (NŠP) od strane lokalnog stanovništva
- F2) Podržati nadležne autoritete u osnivanju pravila i propisa za profesionalno sakupljanje NŠP (kodeks ponašanja, dozvoljene količine, zaštitni periodi itd.)
- F3) Podržati nadležne autoritete u osnivanju i sprovođenju potrebnog mehanizma za kontrolu i nadzor.

G) Podržati i olakšati mere za zaštitu šuma (vidi Opštinsku Strategiju za Šume):

- G1) Rano upozorenje i upravljanje vatre
- G2) Šumsko očuvanje i restauracija
- G3) Mere pošumljavanja, uključujući olakšavanje sadnog materijala

H) Sprečavanje i kontrola zagađivanja

- H1) Sprečavanje ilegalnog odlaganja otpada (zagađivanje zemljišta) – domaćinski i građevinski otpad
- H2) Sprečavanje ili smanjivanje zagađivanja koji doprinosi klimatskim promenama
- H3) Primenjivanje čišćenja otpada u rekama
- H4) Zamena merkurskih sijalica sa sodijumskim sijalicama

Druge aktivnosti relevantne za životnu sredinu sadržane su u posebne strategije za: naselja, turizam i kulturno nasleđe, poljoprivredu, šumarstvo, energetiku, vodu i sanitaciju

3.4.2 Naselja

Akcije

A) Nastaviti urbanističkim planiranjem:

A1) Izraditi urbanističke razvojne planove (URP) i urbanističke regulacione planove (URP) za grad Dragaš i podcentre Bljač, Belobrod, Brodosavce, Brezna, Brod, Rapča i Restelica.

A2) Izraditi urbanističke regulacione planove za veće građevinske zone kao što je industrijska zona u Dragašu

B) Osnivati odgovornosti i procedure za građevinske dozvole po postojećim zakonima:

B1) Imati u obzir pojedina pitanja preko urbanističkog planiranja: dobro regulisanu urbanističku gustinu i otvorene prostore, osetljivost na rizike i katastrofe (lavine, erozije, poplave), makro-mikroklimu (sunčeva svetlost, vetar, lokacije zamrzavanja), podaci za razvojna područja i katastarske parcele, pravila o pristupu zgradama (putna infrastruktura i druge instalacije) bezbednosni i javni red kao i istorijska i kulturna vrednost.

B2) Kontrolisati, vršiti nadzor i pregledati građevinske uslove (Zgrade su dozvoljene samo u područja određena po ORP/URP/URP i u saglasnosti sa pravilima utvrđenih u ORP)

B3) Obezbediti fizičku i socijalnu infrastrukturu unutar urbanističkog područja.

C) Razvoj područja za komercijalna/industrijska naselja:

C1) Grad Dragaš i Šajnovce: Ostvariti razvoj jedne Industrijske Zone severno od grada Dragaša (Odluka Skupštine Opštine od 2008.godine: područje je aktuelno pod izgradnjom).

C2) Grad Dragaš: Proširenje postojećeg komercijalnog područja južno od grada Dragaša; sprečavati izgradnju privatnih kuća.

C3) Proveriti potrebu za komercijalna naselja u podcentrima Bljač, Belobrod, Brodosavce, Brezna i Restelica; pripremiti infrastrukturne uslove za potencijalne aktivnosti private izgradnje.

D) Razvoj stambenih naselja:

D1) Proveriti potrebu za stambena naselja u selimi kako je predloženo u mape smernica; pripremiti infrastrukturne uslove za potencijalne aktivnosti private izgradnje.

E) Ojačanje seoskih centara:

E1) Poboljšati vrednost ugodnosti i urbanističko dizajniranje centralnog javnog prostora u selimi kao privlačna mesta, koristeći elemente kao pokrivanje prirodnim kamenjem, stabla, klupe, fontane itd.

F) Kulturno nasleđe

F1) Prikupiti sistematske podatke o tradicionalnim zgradama i arhitekturi kao i krajeva i elemenata kulturnog i religioznog života(kao grobnice itd.)

F2) Promovisati vrednost tradicionalnih zgrada kao deo kulturnog nasleđa preko sprovođenja pilot projekata, npr. naći nova korišćenja starih zgrada kao kulturnih centara

F3) Podržati vlasnike u očuvanju i restauraciji tradicionalnih zgrada obezbedivši tehničku ekspertizu i fondove.

G) Očuvanje zelenih površina; poboljšati seoska zelenila

G1) Izdavati statut za zaštitu od seče velikih stabala u naseljima

G2) Promovisati pilot projekte dizajniranja otvorenih prostora (npr. zelena pijaca ili trg kod Skupštine Opštine u gradu Dragašu

G3) Podizanje svesnosti o životnoj sredini i sistemu zelenog pojasa (obeležavanje zelenih pojasa i zabrana izgradnje)

H) Program smanjivanja rizika za opasna stambena područja

H1) Izraditi analizu geološke opasnosti kombinirane sa planom smanjenja tehničke opasnosti za Restelicu.

H2) Sprovesti program smanjenje opasnosti uključujući: pošumljavanje u relevantim okolnim površinama Restelice, izgradnja tehničkog sistema za zaštitu od lavina, ukoliko je neophodno preduzeti aktivne mere smanjenja opasnosti od odrona kamenja preko eliminisanja opasnih zona, osnivanje sistema monitorisanja opasnosti od lavina

3.4.3 Lokalna ekonomija

Akcija

A) Osnovati razumljivo upravljanje ekonomskog sistema

- A1) Osnovati opštinski međudepartmanski odbor za ekonomski razvoj i planiranje uključujući najmanje departman poljoprivrede, ekonomije i obrazovanja (rada?)
- A2) Podržati postojeća udruženja proizvođača i promovisati nova udruženja (po potrebi) po ekonomskim sektorima (pčelari, uzgajivači stoke, mlekare itd.)
- A3) Promovisati osnivanje Foruma po lancima vrednosti (FORUMI LANACA VREDNOSTI) uz učešće Udruženja proizvođača i trgovaca vezanih za njih sa posebnim funkcijama:
- kontinuiran razvoj strateških smernica
 - Sprovođenje strateških smernica preko menadžiranja na integrisan način celokupnog lanca vrednosti (od sirovine do krajnjeg potrošača.
 - podrška osnivanja Konzorcijuma po lancu vrednosti
- A4) Osnovati OPŠTINSKI FORUM (OFORUM) za ekonomski razvoj i planiranje-uključujući opštinu, predstavnike Foruma lanaca vrednosti i eksperte sa zadatkom podele prioriteta za godišnje i višegodišnje strategije i planove u vezi ekonomskog razvoja. Ove smernice treba da oblikuju ponašanja i akcije svake stranke u povezanosti sa onim što je osnovano od strane OFORUM-a.
- A5) Osnovati međuopštinski sporazum o saradnji sa susednim opštinama sa posebnim osvrtom na sinergije posebno u vezi udovoljavanja potreba za snabdevanje sirovinom, razmene pravila, tehnika i dobrih iskustava proizvodnje, menadžirajući tržišne aktivnosti i sajmove, organizovanja pružanja usluga, sticanja neophodnih i korisnih sertifikata i menadžiranje kontrolisanja kvaliteta.
- A6) Promovisati jednu godišnju konferenciju uključujući nacionalnu i opštinsku vladu za deljenje planova i identifikovanje finansijskih linija i razvojnih projekata za zajedničko sprovođenje u saglasnosti sa Opštinskim Razvojnim Planom.

B) Poboljšati ekonomsko dostignuće i konkrentnost

- B1) Poboljšati učinak lanaca vrednosti pčela, šume, biljaka, mesa, mleka preko:
- Poboljšanje produktivnog bloka,
 - Menadžiranja predavljanja pogodnih kompatibilnih i održivih inovacija kako bi se povećalo njihovo održivo korišćenje najvišeg nivoa prednosti konkurentnosti koju poseduje područje Dragaša a koje su se do sada vrlo malo koristile.
 - Poboljšanja strategije marketinga za povećanje prodaje na lokalnom, nacionalnom i najmanje regionalnom (Balkansko poluostrvo) nivou.
- B2) Za lanac vrednosti Tekstila i Odeće:

i. Proceniti njihovu konkurentnost i poteškoće, i

ii. Izraditi detaljne smernice strategije..

B3) Izrada strategija visokog nivoa kako bi se ojačalo i poboljšalo integrisanje VPŽ (Voća, Povrća i Žitarica) u proizvodni sistem Dragaša.

B4) Poboljšati ekonomsku i socijalnu efikasnost turističkih resursa Dragaša preko institucije Lokalni Turistički Sistem baziran na interakciju između podсистema Privlačnici - Gostoprimstvo - Usluge – Proizvodi menadžirani od podсистema Kontrole

B5) Procena šansi i dosledne razrade strateških smernica za osnivanje produktivnog Lokalnog Kulturnog Sistema.

C) Osnivati sistem za snabdevanje iscrpnim uslugama

C1) Ostvariti sporazum između opštine Dragaš, susednih opština, civilnog društva i proizvođača za organizovanje javnog-privatnog partnerstva koji može da menadžira i pruža iscrpne usluge za ekonomski razvoj uz prioritet ekonomske animacije (stimulacija lokalnih aktera za valorizaciju lokalnih resursa, stimulacija i podrška lokalnih mreža i udruženja, pružanje informacija; pristup u finansije (za kapitalizaciju lokalnih biznisa, bez kazni za lokalno stanovništvo); tehnička pomoć (pomoć za pripremu biznis planova za pristup u banke i finansije, radi poboljšanja produktivnosti i konkurentnosti, komercijalizacija, stočna sanitacija, kontrolisanje kvaliteta), stručna obučavanja, razvoj projekta; podrška inovacije (poboljšanje kapaciteta za identifikaciju i podržavanje prenosa tehnologija kao i inovativnih iskustava na Kosovu ili međunarodno i favorizovan prenos/adaptacija)

C2) Sistem treba da bude samoodrživ i uključiti postojeće kao i neophodne nove usluge. Sistem takođe treba da uključi i upravni bord partnerstva (sa predstavnicima lokalnih partnera) i tehničko sposobnu strukturu.

C3) Obezbediti održiv početni period sistema preko finansiranja u prve dve godine funkcionisanja i procenu petogodišnjeg finansijskog plana.

C4) Osnivati finansijski mehanizam, kao Garancijski Fond, za olakšavanje pristupa na finansije za preduzeća, stanovništvo i proizvođače koji imaju poteškoća za dobijanje bankarskih kredita.

C5) Poboljšati kapacitete upravnog borda i tehničku strukturu

D) Realizovati i dizajnirati implementaciju i potražnju fondova za prioritetne infrastrukturne projekte

Sledeći projekti su prioritetni:

D1) Opštinske javne površine za sajmove i posebne događaje

D2) Menadžiranje voda

D3) Laboratorije za kontrolu kvaliteta

D4) Turistički informativni centar

D5) Podizanje kapaciteta ili razvoj veština potrebne za razvoj lanca vrednosti

E) Realizovati i sprovesti efektivni teritorijalni marketing

E1) Definisati opštinsku socijalnu i ekonomsku ličnost preko identifikacije i sintetizacije glavnih karakteristika u zeći dodirljivih i nedodirljivih teritorijalnih delova npr.geografski položaj i morfološki karakter, socijalni i relacioni nivo kapitala, karakteristike produktivnog sektora i tržišta, intenzitet ekonomskih i spoljašnjih kulturnih razmena, kulturno nasleđe, duh mesta, socijalni i građanski sistem vrednosti, uslužni sistem, infrastruktura i nivo znanja o socijalnom i ekonomskom razvoju

E2) Definisati ugled koji lokalni akteri žele da daju unutar i van teritorije (verovatno u saradnji sa susednim opštinama)

- E3) Definisati komunikacione instrumente za bolje širenje profila i ugleda teritorije počevši sa regionom Balkana i Evrope, za promovisanje, da reklamira svoje proizvodne resurse i privlači spoljne resurse.
- E4) Poboljšati veštine komunikativne i informacione tehnologije preko saradnje sa univerzitetom u vezi obrazovnog programa.

3.4.4 Putevi i transport

Akcije

Inicirati konsultacije sa nacionalnim i lokalnim autoritetima Kosova, Albanije i BJRM u vezi opcija za poboljšanje prekogranične putne mreže

Koordinirati process planiranja za putnu mrežu u saglasnosti sa opštim razvojnim planovima svih opština. Sprovesti transnacionalne studije izvodljivosti za takve projekte.

A) Lokalna Putna Mreža:

A1) Pokriti put koji povezuje sela Leštane i Radeša

A2) Pokriti put koji povezuje selo Ljubovište sa regionalnim putem Dragaš – Brod

A3) Izgraditi novi lokalni put koji povezuje Brod i Restelicu; elaborirati planiranje za novi put između Broda i Zlipotoka; renovirati put od Zlipotoka do regionalnog puta Dragaš – Restelica

A4) Izgraditi zaobilazni put za Brut i Zgatar

B) Regionalna Putna Mreža:

B 1) Proširiti postojeći regionalni put (Dragaš – Prizren preko Žura); poboljšati brzinu i bezbednost putovanja preko delimičnog proširenja puta na tri kolovozne trake i delimičnog poboljšanja u usklađivanju

B 2) Proširiti na kolovozne dve trake postojeći regionalni put Dragaš – Brod

B 3) Izgraditi drugi pristupni put između Dragaša i Prizrena preko Zaplužja i Ljeza dogradnjom i pokrivanjem postojećeg tucanog puta.

B 4) Elaborirati planiranje i izgradnju zaobilaznog puta za Restelica

B 5) Izgraditi novi put koji povezuje Brod i Restelicu: elaborirati planiranje za novi put na jugu Broda za Restelica duž tradicionalne puteve.

C) Prekogranične mreže:

C 1) Ostvariti prekograničnu vezu blizu Orčuše pokrivanjem postojećeg puta za Orčušu i izgradnjom

nepostojećeg puta koji bi povezao postojeću graničnu stanicu na granici sa Albanijom.

C 2) Pokriti postojeći put od Kruševa do postojeće granične stanice na granici sa Albanijom

C 3) Pokriti postojeći tucani put od Restelica do granice sa BJRM.

C 4) Proceniti izvodljivost prekograničnog povezivanja iz regionalnog puta Dragaš- Prizren duž reke Plava do granice sa Albanijom koristeći nisku nadmorsku visinu od samo 800-900 m (potencijalno značajno regionalno povezivanje sa međunarodnim autoputem).

D) Mreža poljoprivrednih puteva:

D 1) Proširiti lokalne puteve/staze do obradivih zemljišta radi veće efikasnosti poljoprivrede i korišćenja zemljišta

E) Održavanje:

E 1) Osnovati jedinicu u Opštinskoj Upravi koja bi bila nadležna za održavanje puteva i obezbedila budžet i tehničku ekspertizu za potpuno izvršavanje ovog zadatka.

E 2) Regularno monitorisanje puteva; preduzeti popravku puteva po potrebi kako bi se izbegle veća oštećenja.

F) Javni prevoz

F 1) Poboljšati frekvenciju i raspored javnih autobusa uz koordinaciju sa Opštinom.

F 2) Poboljšati vezu sa javnim prevozom posebno u regionu Gore, podržati postojeći zajednički prevoz stvarajući sistem rezervisanja preko internet za zajednička putovanja na relaciji Dragaš - Restelica i Dragaš – Brod. (Ovo bi mogli koristiti i turisti)

F 3) Izgraditi autobusku stanicu i skloništa kod važnih zaustavljanja (u Dragašu, kod raskrsnica Dragaš-Prizren/Dragaš-Zaplužje,...)

G) Projekti puteva koji ne treba da se realizuju: (u nastavku pogledaj razloge)

G1) Projekat puta za prekograničnu vezu iz Broda za BJRM, prelazeći jezero Šutman

G2) Projekat puta za prekograničnu vezu iz Zaplužja prema granici BJRM (kod planine Skarpa na nadmorskoj visini od 2474m)

G3) Projekat puta iz granice do granice od granice Albanije blizu Kruševa (postojeća granična stanica) za granicu sa BJRM južno od Restelice (novo stvarstavanje ne koristeći postojeće puteve, prelazeći zapadno od Restelice na velikoj nadmorskoj visini)

3.4.5 Zdravstvo i civilna zaštita

Akcije

A) Uskladiti prostornu raspodelu jedinica zdravstvene nege

- A1) Zdravstvenu Kliniku u Brodu napredovati u Porodični Medicinski Centar; obezbediti adekvatnu infrastrukturu.
- A2) Zdravstvenu Kliniku u Restelici napredovati u Porodični Medicinski Centar; obezbediti adekvatnu infrastrukturu.
- A3) Porodični Medicinski Centar u Kruševu pretvoriti u Zdravstvenu Kliniku; prenositi infrastrukturu u Restelici.
- A4) Otvoriti apoteke u podcentrima Bljač, Brod i Restelica.

B) Povećati broj osoblja

- B1) Obezbediti postojanje minimum jednog lekara, jedne medicinske sestre, jedne babice i jednog zubotehničara u svakom Porodičnom Medicinskom Centru (dodatno osoblje može se angažovati prema broju stanovnika susednih područja)
- B2) Zapošljavanje dodatnog ginekologa (poželjno žene).

C) Poboljšati učinak medicinskog osoblja

- C1) Redovna profesionalna obuka osoblja.
- C2) Povećanje motivacije osoblja

D) Poboljšati infrastrukturu

- D1) Generalno poboljšanje fizičke i tehničke opreme za ostvarivanje modernih standarda.
- D2) Poboljšanje energetske efikasnosti i snabdevanje toplom vodom korišćenjem solarnih bojlera.
- D3) Premeštanje na prizemlju stanice spašavanja u Dragašu.

E) Dodatne zdravstvene službe

- E1) Instaliranje medicinske mobilne službe, opremljene lekarom i medicinskom sestrom kao i osnovnom opremom za posete u zabačena sela najmanje dva puta mesečno.
- E2) Organizovanje bezbednog prevoza pacijenta do Glavnog Porodičnog Medicinskog Centra u Dragašu
- E3) Organizovanje redovnog prevoza pacijenata sa posebnim bolestima iz kuće do Prizrena
- E4) Uvesti predmet higijene i zdravstva u školske nastavne programe (naročito na nivou osnovne škole)
- E5) Organizovanje projekta informisanja odraslih o aktuelnim bolestima, sanitaciji i higijeni i obrazovanju o hrani.
- E6) Digitalizacija zdravstvenog informativnog sistema.
- E7) Instalirati i održavati dvojezičnu web stranicu o aktuelnim bolestima i zdravstvu.

E8) Povećati fondove za zdravstvo i podržati sistem odlučivanja na osnovu evidencije.

F) Civilna zaštita

- F1) Instalirati osnovnu opremu gašenja požara u svakom podcentru (Bljać, Belograd, Brodosavce, Brezna, Brod, Rapča i Restelica)
- F2) Obrazovati dobrovoljne protivpožarne brigade u svakom podcentru
- F3) Organizovati obuku o gašenju i prevenciju među građanima

3.4.6 Obrazovanje

Akcije

A) Paralelni (Srpski) sistem obrazovanja

- A1) Integrisati nastavnike Srpsog sistema u Kosovski sistem.
- A2) Motivisati diskusiju unutar civilnog društva o integrisanju paralelnog (Srpskog) sistema u Kosovski sistem; Pregovarati posebno sa roditeljima učenika koji pohađaju Srpske škole.
- A3) Motivisati razmenljive aktivnosti između obe zajednice.
- A4) Proširiti Kosovski školski system u region Gore (posebno u Restelici)

B) Srednje obrazovanje

- B1) Otvoriti novu srednju/stručnu školu u gradu Dragašu.
- B2) Povećati broj učenika u srednje škole i univerzitetu (devojke i momci) i obezbediti da se evidencija o pohađanju škole razvrsti prema polu.
- B3) Osnovati rasturena srednjoškolska odeljenja u region Gore (Restelica, Brod).

C) Doživotno učenje

- C1) Otvoriti novu srednju/stručnu školu u gradu Dragaš kao centar za obrazovanje odraslih za mlade iznad 15 godina starosti.
- C2) Ostvariti programme obrazovanja za odrasle muškarce i žene, nezapošljene i odrasle sa nižom kvalifikacijom; privlačiti dodatna finansijska sredstva i organizovati specijaliste za održavanje kurseva za obrazovanje odraslih.
- C3) Ostvariti poslovna obučavanja iz glavnih oblasti ekonomskog razvoja (poljoprivreda, šumarstvo, sakupljanje biljaka, prerada hrane, kultura i turizam)
- C4) Obezbediti mogućnosti za lokalne zajednice da deluju i učestvuju u ekonomske strategije preko obučavanja za planiranje biznisa, menadžiranju, gostoprimstvu i pružanju usluga, računovodstvo i marketing.
- C5) Omogućavanje jednakih mogućnosti za pristup žena u ove mogućnosti, sa ciljanim obučavanjem. Projekat treba da se fokusira na izgradnji veština i socijalni kapital za žene kako bi aktivno učestvovala u tradicionalne aktivnosti pripremanja hrane, pružanja smeštaja, poljoprivredi i preradi poljoprivrednih proizvoda, izradi odeća i tekstila, u odnosu na stvaranje prihoda od turizma kao i drugih mogućnosti

stvaranja prihoda.

D) Optimizirati osnovno obrazovanje

- D1) Raspoređivanje nastavnika koji nisu potrebni u nastavi (zbog malog broja učenika).
- D2) Ukoliko je prevoz obezbeđen do drugih osnovnih škola, bliskih škola sa manje od 10 učenika.

E) Proces obrazovanja

- E1) Obavezati nastavnike za redovna profesionalna osvežavajuća obučavanja.
- E2) Osnovati sastanke roditelja-nastavnika; omogućiti aktivno angažovanje roditelja u procesu obrazovanja (dani akcija za životnu sredinu, očuvanje tradicija/kulturnog nasleđa, itd.).
- E3) Razmena iskustava i znanja sa drugim školama na Kosovu i inostranstvu.
- E4) Integrisanje učenika sa posebnim potrebama u tekućem obrazovanju.

F) Poboljšanje infrastrukture i drugih uslova

- F1) Poboljšanje školske infrastrukture (zgrade, sportski tereni, laboratorije, tehnologija, nastavni materijali, itd.).
- F2) Rasporediti školski prevoz za učenike srednjih škola i osnovnih škola gde je neophodno.
- F3) Finansijska podrška (stipendije, prevoz, knjige).

G) Razvoj novih oblasti

- G1) Osnovati predškolske institucije (obdaništa, predškolsku nastavu i centre na bazi zajednice).
- G2) Uključiti aktuelna pitanja u školski nastavni program (o zdravstvu, kuturnom nasleđu, energetici, životnoj sredini i sakupljanju otpada).
- G3) Integrisati modernu tehnologiju (compjutere, internet) u šolskom životu (takođe menadžirati problem rasturenih sela).

3.4.7 Turizam i kulturno nasleđe

Akcije

A) Podrška razvoja turizma/stimulacija potencijalnog turizma

- A1) Izraditi Akcioni Plan za sprovođenje Stregije Turizma Bazirane u Prirodu i uključiti kulturni turizam.
- A2) Koristiti osnivanje Nacionalnog Parka za osnivanje Turističkog Centra i drugih mogućih olakšanja u interesu turizma.
- A3) Razvijati i povećati standard tehničke infrastrukture (menadžiranje voda, otpadnih voda i otpada)
- A4) Odrediti posebnog službenika za turizam unutar opštinske uprave (npr. u okviru Direktorijata za Finansije, Ekonomiju i Razvoj)
- A5) Uklanjanje deponije otpada Prizrena na ulazu za Dragaš i drugih ilegalnih deponija
- A6) Preduzeti programme podizanja svesnosti o koristi od čiste životne sredine sa namerom minimiziranja

zagađivanja puteva i reka

- A7) Osnovati međuopštinsko partnerstvo i koristiti od prednosti, naučenih lekcija i iskustava iz drugih projekata i opština na Kosovu
- A8) Za građane Dragaša organizovati kvalitetna obučavanja o gostoprimstvu, uslugama koa i planinarskom vođenju.
- A9) Potsticati Privatno-Javno Partnerstvo za povećanje investicija u sektoru turizma
- A10) Reklamiranje Dragaša u regionalnom, nacionalnom i internacionalnom turizmu (npr. sa razglednicama, brošurama, knjigama o Dragašu in a internetu)
- A11) Osnovati web stranicu za turizam koja omogućuje turistima da planiraju njihova putovanja pre dolazka i eventualno rezervisati smeštaj i prehranu
- A12) Ojačati putnu mrežu imajući u vidu da neki putevi oko zgrada nasleđa /svakidašnjih celina treba da zadrže tradicionalni oblik gradnje/ materijala

B) Istraživanje nekih (novih) turističkih područja

- B1) Obezbediti Procenu Uticaja na Životnu Sredinu infrastrukture za skijanje npr. na vrhu planine blizu Broda ili Zaplužja
- B2) Sprovesti studiju izvodljivosti za skijaški turizam na brdima blizu Plajnika
- B3) Proceniti mogućnosti za ribolov, vožnju kanuom i druge aktivnosti na bazi vode; kao i planinski motociklizam, planinsko penjanje i druge otvorene aktivnosti.
- B4) Uključiti kulturni turizam u Stategiji turizma baziranog na prirodu i istraživati tradicionalne festival itd. za turizam
- B5) Razvoj lovačkog turizma u saradnji sa Lovачkim Drušvom u područja van Nacionalnog Parka
 - i. Odlučivanje o planovima za lov divljači
 - ii. Odgovarajuće obrazovanje lovaca
 - iii. Regulisati i dati jasne odgovornosti i procedure u slučaju žalbi i posmatranja o
 - a. Ilegalnom lovu
 - b. Prestupu kodeksa i pravila o ribolovu i lovu

C) Razvoj turističkih centara u Dragašu

- C1) Osnovati grad Dragaš kao "osnovni turistički kamp" uključujući turističku kancelariju/ turističku informativnu tačku za pružanje praktičnih informacija turistima i pomagati organizovanje smeštaja, prevoza i vodiča; smeštaj (hotel)
- C2) Osnovati Belobrod kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje, biciklizam, putovanja itd. u dolini Opolja
- C3) Osnovati Brodosavce kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje, biciklizam, putovanja itd. u dolini Opolja
- C4) Osnovati Brezne kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje, piknik, itd. na jezeru Brezna; smeštaj (hotel, kuće za odmor)
- C5) Osnovati Zaplužje kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje, biciklizam, putovanja itd. u dolini Opolja; za planinarenje, piknik, itd. u Šar planine; internacionalna povezujuća tačka za planinarenje u inostranstvu; tereni za skijanje; smeštaj (hotel, kuće za odmor)
- C6) Osnovati Brod kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje, piknik, itd. Po planinama Gore; smeštaj (hotel "Arxhena", kuće za odmor, eventualno teren za kampovanje); skijaški tereni; internacionalna povezujuća tačka za planinarenje u inostranstvu
- C7) Osnovati Rapče kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje na Koritniku; internacionalna povezujuća tačka za planinarenje u inostranstvu
- C8) Osnovati Radešu kao "turistički centar" uključujući polaznu tačku za pešačenje po planinama Gore do

doline Opolja; smeštaj (hotel, kuće za odmor)

- C9) Osnovati Restelicu kao "turistički centar" uključujući kao polaznu tačku za pešačenje; internacionalna povezujuća tačka za planinarenje u inostranstvu; eventualno kao lokacija za "Centar posetioca Nacionalnog Parka"

D) Ojačanje sistema pešačkih staza

- D1) Identifikovanje i označavanje staza
D2) Održavanje staza
D3) Izrada mapa, strategija reklamiranja
D4) Razvijati hierarhiju puteva, kako bi se ugostio široki spektar posetilaca (kao porodice sa decom, manje sposobni ljudi, stručni planinari i penjači, kulturni turisti). Daleka pešačenja su bolja zbog toga što mogu povezati više sela i može se prelaziti preko područja od kulturnog i prirodnog interesa i/ili mogu slediti tradicionalne staze.
D5) Pogodnosti i ostala turistička infrastruktura kao toaleti/kupatila, osvežavajuće tačke, putokazi, fiksne mape, piknik stolovi, otpadne korpe, informativne oznake, ograde itd. mogu se zahtevati radi obezbeđenja udobnosti i bezbednosti duž prirodne staze i obezbediti zaštitu životne sredine i nalaženja puta.

E) Saradnja između turizma i kulturnog/prirodnog nasleđa

- E1) Osnovati etnološki muzej u Dragašu
E2) Koncentrisati napore u osnivanju Nacionalnog Parka
E3) Osnovati projekte fokusirane na autentični turizam, izradeći veštine i socijalni capital posebno žena kako bi one aktivno učestvovala u aktivnostima vezanih za turizam (npr. Tradicionalne aktivnosti pripreme hrane, pružanju smeštaja, u poljoprivredi i preradi poljoprivrednih proizvoda i izradeći odeća i tekstil.)
E4) Renovirati postojeće tradicionalne zgrade za smeštaj turista. Osnovati ih kao 'turistička središta' u nekoliko tačaka opštine od kojih bi se druge kulturne i prirodne vrednosti mogli istraživati, izmerujući istorijske pokrete u opštini.
E5) Pretvoriti vodenice u koridne turističke objekte (npr. tačke izložbi o istoriji sela, ugosteći pogodnosti), i održati ih kao kulturne pejzaže (npr. uključujući mere zaštite okolnih reka/šuma)
E6) Ispitati koncept osnivanja otvorenog muzeja u Zlipotoku

F) Podizanje svesti o kulturnom nasleđu

- F1) Programi podizanja svesti unutar zajednica i građana o odgovarajućem tretmanu kulturnog nasleđa (npr. Šta da se radi ukoliko se arheološki ostaci otkriju, kakvo je "nasleđe" itd.) kako bi se garantovalo poštovanje i zaštita
F2) Formiranje radnih grupa za kulturno/prirodno nasleđe i turizam sastavljenih od Goranaca i Albanaca, uključujući žene i omladinu.
F3) Uključiti predmet kulturnog/tradicionalnog nasleđa u nastavne programme i organizovati razmenu aktivnosti između zajednice Goranaca i Albanaca.
F4) Obučavanje opštinskog osoblja iz raznih sektora u vezi vrednosti kulturnog i prirodnog nasleđa, koristi, pitanja kojima se oni suočavaju u zaštiti, i metodologije kako bi se obezbedila njihovo očuvanje

G) Održavanje kulturnog nasleđa

- G1) Hitni radovi konzervacije svih sajtova pod Nacionalnom Zaštitom ili Privremenom Nacionalnom Zaštitom, čekajući dalja ispitivanja koja će pomoći da se definiše strategija konzervacije.
G2) Obeleženje grobnica, vodenica, religioznih mesta i monumenata kao vrednosti kulturnog nasleđa
G3) Ostvarivanje profesionalnih obučavanja o građevinskim tehnikama nasleđa, tradicionalnim zanatima, zanatima i rukotvorinama i drugim nedodirljivim precesima nasleđa.

G4) Korišćenje zgrada nasleđa kao okolinu i pozadinu za proslave, festival i druge događaje zajednice i/ili konzervacija za nova korišćenja u skladu sa profesionalnim savetima i inputima nasleđa/konzervacije.

H) Izvršavanje istraživanja nacionalnog nasleđa

- H1) Izvršiti popis kulturnog nasleđa u Dragašu: provera činjenica, preduzimanje novih istraživanja, kompletiranje sekcija o kulturnim pejzažima, pokretno nasleđe i nedodirljivo nasleđe.
- H2) Omogućiti profesionalno istraživanje u arheološka područja (i u druga područja “bivših naselja” koje mogu naknadno da se otkriju) i profesionalna istraživanja i učešće zajednice u sastavljanju odgovarajuće baze podataka za arheološke predmete.
- H3) Omogućiti istraživanje profesionalaca u saradnji sa lokalnim i nacionalnim institucijama za konačnu klasifikaciju Arhitektonski Očuvanih Područja
- H4) Omogućiti istraživanje preko učesničkih metoda za evidentiranje i očuvanje nedodirljivog nasleđa
- H5) Prikupljanje kompletnijih informacija za “kulturne narative” na primer u vezi bogatih vodenih izvora Dragaša, istorijski trgovački putevi i međunarodne veze, pejzaži povezani sa legendama i pričama i razvoj i proizvodnja tradicionalne odeće.

3.4.8 Poljoprivreda

Akcije

A) Poboljšanje ekonomskih dostignuća i konkurentnost lanaca vrednosti sa fokusom na

- Meso (focus na uzgajanje sitne stoke, ovce i koze)
- Mleko i mlečni proizvodi
- Krompir (posebno seme krompira),
- Voće i bobice i posebna kultivacija (biljke)

preko

- A1) poboljšanja proizvodnog bloka
- A2) profesionalnog obučavanja o modernim tehnikama proizvodnje, reklamiranju i kontroli kvaliteta/nivo sertifikovanja
- A3) poboljšanja strategije marketinga za povećanje prodaje na lokalnom, nacionalnom i najmanje regionalnom (Balkanskom) nivou (vidi B3).

B) Razvijati zajedno sa Ministarstvom Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja (MPŠRR) i Direktorijatom Nacionalnog Parka/MSPP sledeće:

- B1) Olakšati podršku Ministarstva Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja (MPŠRR) (na primer sa “Programom Direktne Podrške Poljoprivredi 2012”)
- B2) Sistem menadžiranja pašnjaka radi poboljšanja prinosa i očuvanja šumskih ekosistema
- B3) Ostvariti olakšice za process sertifikovanja u skladu sa međunarodnim standardima
- B4) Ostvariti “Ime Marke” za region Dragaša i njegove životne sredine i promovisanje za njenu upotrebu za lokalne proizvode

C) Procena strategije višeg nivoa kako bi se ojačala i poboljšala integracija lokalnih proizvoda

- C1) Za VPŽ (Voće, Povrće i Žitarice) u proizvodnom sistemu Dragaša
- C2) Podrška Nacionalnoj Vladi u iniciranju procesa priznavanja Dragaša kao zvaničnog UNESCO “Biosferskog Rezervata”(UNESCO Program Čoveka i Biosfere” 2012)

3.4.9 Šumarstvo

Akcije

A) Poboljšanje šumske strukturu

- A1) Primena i poboljšanje proređivanja čestarskih šuma dominirane od bukove šume i drugih listopadnih vrsta u širokoj skali primenjujući interval seče i sadnje novih stabala gde je potrebno.
- A2) Obezbediti zajednicama seču ogrevnog drva pod kontrolom Kosovske Agencije Šumarstva i sektorom za šumarstva opštine, preko šumskih čuvara koji bi trebali da budu odgovorni za određeni deo šume i gde svaka šumska jedinica u opštini ima svog šumskog čuvara. Ovo bi pomoglo za održavanje šuma i obezbeđenje resursa za zajednicu.
- A3) Pripremiti opštinski plan pošumljavanja u bliskoj saradnji sa selima, KAŠ i Direktorijatom Nacionalnog Parka.
- A4) Podržati osnivanje lokalnih rasadnika za reprodukciju lokalnih visoko kvalitetnih populacija za presađivanje i pošumljavanje.
- A5) Zasaditi domaće vrste u nekorišćena područja zbog niske produktivnosti na nadmorskoj visini manjoj od 1500m sa fokusom na područja sklona katastrofama (erozija, lavine, i klizanje zemljišta)
- A6) Započeti i/ili podržati process sertifikovanja za šume visoke produktivnosti u saglasnosti sa stabndarima FSC Kosova. Obezbediti menadžiranje starih šuma u skladu sa FSC standardima.
- A7) Povećati korišćenje visokih šuma ukoliko se mogu obezbediti dobre prakse menadžiranja. Ovo može poboljšati šume i njihovu buduću produktivnost i proizvoditi tehničko drvo radi povećanja prihoda za budžet opštine.
- A8) Osnivati mehanizme za rano upozoravanje požara.
- A9) Poboljšati kvalifikacije i kontrolu veština šumara (uključujući aktivnosti ilegalne seče).

B) Poboljšanje administrativne strukture

- B1) Ojačanje uloge šumara u "Opštinskom Direktorijatu Poljoprivrede, Turizma, Ruralnog Razvoja i Inspekcije".
- B2) Podržavanje uske saradnje opštinskog šumara, službenika za Očuvanje prirode i Sektora za Turizam (službenik za razvoj turizma).

C) Poboljšanje svesnosti

- C1) Pripremiti kampanju svesnosti naglašavajući negativne uticaje i opasnosti po šumu i biološku raznolikost od šumskih požara.
- C2) Razmotriti godišnje planove sa zajednicom, da se njihove potrebe uključe i integrišu u procesu planiranja.
- C3) Istražiti opcije da se četinaraska drva koriste za nove ogrevne tehnologije (pelete, itd.).

D) Programi obučavanja

- D1) Obučavanje i emergentne vežbe za rano upozorenje o požarima i gašenje šumskih požara.
- D2) Obučavanje šumskih čuvara.
- D3) Prakse menadžiranja za vlasnike privatnih šuma (posebno menadžiranje četinarskih šuma).

3.4.10 Energetika

Akcije

A) Integrisanje Opštine u Energetsku Strategiju Kosova

- A1) Osnovati Opštinsku Kancelariju Energetike (OKE) – odgovornu za planiranje razvoja energetike, nadzor tehničke i uslužne kontrole itd.
- A2) Izraditi Opštinsku Energetsku Strategiju za opštinu Dragaš (OES), Opštinski Energetski Akcioni Plan (OEAP) i Opštinski Plan Energetske Efikasnosti (OPEE)
- A3) Angažovati stanovnike opštine Dragaš preko Opštinskih Radnih Grupa i Seoskih Radnih Grupa
- A4) Sprovoditi Energetsku Strategiju u bliskoj saradnji sa privatnim sektorom
- A5) Saradnja između OEK sa donatorskim agencijama u sve intervencije u vezi energetike

B) Podrška privatizacije proizvodnje električne energije ispod 10 MW (snagom vode i vetra) u saradnji sa Regulatornom Kancelarijom za Energetiku

- B1) Nuditi elektrane nominalnog proizvodnog kapaciteta ispod 10 MW privatnim kompanijama ili konzorcijumima, instaliranje i funkcionisanje
- B2) Obezbediti podsticaje za privatne investicije u obećavanju Tehnologija Obnovljive Energije (TOE) – Malih Hidroelektrana (MH), Konvertore Vetarne Energije (KVE) kao i korišćenja biomase (npr. Gasifikacija) – koje poštuju odgovarajuće direktive Evropske Unije/Evropske Komisije i izbegavaju negativan uticaj na životnu sredinu, uključujući nanošenje štete habitatima reka i biološkoj raznolikosti.
- B3) Obavezati privatne investitore i kompanije/konzorcijume da poštuju međunarodni kvalitet i standard životne sredine u toku izgradnje i funkcionisanja takvih elektrana u bliskoj saradnji sa Regulatornom Energetskom Kancelarijom (REK).

C) Analize potražnje/snabdevanja i dodatni proizvodni kapaciteti za opštinu Dragaš

- C1) Ažurirati postojeće podatke za procenu buduće potražnje i snabdevanja električnom energijom
- C2) Proceniti kapacitete dalje proizvodnje unutar granica opštine Dragaš na osnovu ispitivanja za potencijale hidroelektrana, sunčevog zračenja, vetroelektrana, resursima biomase i geotermalnih potencijala
- C3) Posebna ispitivanja o potencijalima vetra i sunčevog zračenja uključujući moguću procenu na terenu o elektranama baziranih na TOE unutar granica opštine Dragaš koje treba da se ostvare u saradnji sa MER i finansiraju na primer od donatorskih agencija, i formirati bazu podataka za predloge dodatnih instalacija za proizvodnju energije u opštini.

D) Opštinski plan za solarnu termalnu aplikaciju

- D1) Sprovesti analizu potencijala za Solarni Termalni Sistem (STS) za privatni i javni sektor (bolnice, apoteke, škole, džamije, policijske stanice, Mala i Srednja Preduzeća i privatna domaćinstva)
- D2) Inicirati seminare svesnosti za potencijalne private i komercijalne korisnike u vezi novčane koristi od STS, njegovog funkcionisanja i održavanja
- D3) Inicirati podizanje kapaciteta i obuku za lokalne preduzetnike kao što su vodoinstalateri, monterii sanitarnih i spojnih cevova i filtera
- D4) Istraživati mogućnosti finansiranja projekata za privatne investicije u STS uključujući opcije za povoljne kredite u saradnji sa MER

E) Opštinski plan za energetsku efikasnost i strategija za upravljanje potražnje

- E1) Predstaviti uređaje za Energetsku Efikasnost (EE) u javnom i komercijalnom sektoru i domaćinstva
- E2) Menadžiranje potražnje poštujući izbegavanje najveće električnog opterećenje raspoređujući korišćenje električne energije kako bi se minimiziralo preveliko opterećenje
- E3) Poboľjšati termalnu energetsku efikasnost izolacijom zidova, krovova i predstavljanjem zastaklivanja prozora kako bi se minimizirali toplotni gubitci
- E4) Poboľšati Energetsku Efikasnost uličnog osvetljenja u optini i instalirati dodatna svetla sa tehnologijom EE samo po selima.

- E5) Podsticati i podizati svest grupa korisnika uključujući donosiocima odluka javnog sektora, lokalne komercijalne korisnike (vlasnike radnji, restoranta, kafana itd.), lokalno osoblje MSP (električare, vodoinstalateri, monterice cevova itd.) kao i građane, uključujući učenike javnih škola
- E6) Inicirati podizanje kapaciteta i profesionalne obuke za lokalne korisnike uključujući donosiocima odluka javnog sektora, lokalne komercijalne korisnike, lokalno osoblje MSP kao i građane, uključujući učenike javnih škola

3.4.11 Menadžiranje vodosnabdevanja i otpadnih voda

Actions

A) Poboljšanje vodovodnog sistema i sistema otpadnih voda

- A1) Ojačanje planiranja za vodu i otpadne vode (Masterplan) u detaljima za rehabilitaciju postojeće objekte infrastrukture
- A2) Proširenje postojećeg i operativnog sistema u sva sela
- A3) Preduzeti mere za odgovarajući tretman vode u skladu sa veličinom sela i brojem korisnika (tretman snabdevanja preko cevovodnog vodovoda i tretman otpadnih voda; kanalizaciona mreža i biološki tretman, itd.)
- A4) Instalirati jedinice stalnih usluga za preventivno održavanje i opravke u svakom selu

B) Informisanje i obučavanje

- B1) Sprovođenje kampanje svesnosti za ubeđivanje stanovništva o neophodnosti sprovođenja profesionalnog funkcionisanja, održavanja i menadžiranja njihovog vodosnabdevanja i usluga otpadnih voda: da je voda nasleđena vrednost i da je ne treba gubiti, nekorišćenu.
- B2) Programi podizanja svesnosti o opasnostima za životnu sredinu i zdravlje kao posledica netretiranja otpadnih voda
- B3) Iniciranje projekata za postizanje prihvatanja tarifa
- B4) Inicirati podizanje kapaciteta i obučavanja za lokalne preduzetnike kao što su vodoinstalateri, monterice sanitarnih i spojnih cevova i filtera

C) Poboljšanje planiranja

- C1) Pripadanje uslužnih jedinica Hidroregijoni Jugor (HRJ) istovremeno prihvatanjem Masterplana od strane Opštine i MSPP.
- C2) Poboljšanje opštinskih kapaciteta u planiranju
- C3) Osnovati system za obezbeđenje sveobuhvatnog plana za sprovođenje novih projekata
- C4) Potraživanje sredstava za obnovu i rehabilitaciju i nadgradnju npr. od donatorskih agencija
- C5) Sprovođenje institucionalnog mehanizma za obezbeđivanje finansiranja

4 Relevantni aspekti sadašnjeg stanja životne sredine

4.1 Zemljište

Na osnovu Mape Zemljišta Kosova (1974/2006, 1:200.000) zemljište unutar teritorije opštine Dragaš može se sažeti u 8 klase. (vidi: Sliku 4; i Atlas Održivog Razvoja za Dragaš vol.2 Polazna, podglavlje 1.4):

- Izložene stene sa vrlo slabim zemljištem približno 1% površine, naročito u visoke i strme planine na jugu;
- Mlado, slabo razvijeno kamenjasto zemljište u sve vrste stena preovlađuje strma područja duž doline i planine i pokriva približno 9% teritorije;
- Sledeća faza razvoja zemljišta je predstavljena od razvrstača na acidnim i neutralnim stenama i humusa na krečnjacima. Ova zemljišta su obično samo površinski razvijena i pokrivaju oko 70% Dragaša – Razvrstano u planine duž istočne i južne granice dok kamenjasto zemljište na masivu planine Koritnika na severu.
- Braon zemljišta karakteristična za približno 13% površine, su više razvijena i mogu se naći duž pojasa iz Brezne i Bruta na severu Brezna do Kruševa na jugu.
- Plavna ravna zemljišta pokrivaju 7% opštine i mogu se naći duž doline Plava na severu, na nižim delovima doline reke Broda, i u delovima doline reke Restelica i oko Restelice .
- Lepljiva i organska zemljišta su od manje važnosti i ukupno pokrivaju manje od 1%. Ove vrste mogu se naći na području oko Šutmana i jezera Brezna.

Na osnovu vrste zemljišta, nagiba i aktuelnog korišćenja zemljišta i vrste erozivno opasnog zemljišta izvršena je procena teritorije (takođe vidi: Sl.5 i Atlas Održivog Razvoja za Dragaš, Volum 3 Procene, Podglavlje 1.4.1). Imajući u vidu da je opasnost od erozije naročito relevantno za menadžiranje poljoprivrede i pašnjaka i za bilo koju građevinsku aktivnost, procena treba da ima posledice za preventivne mere za popravku i izgradnju puteva i za planiranje aktivnosti pošumljavanja.

Glavna poljoprivredna područja Opolja imaju samo nisku do srednju opasnost. Međutim, neophodno je pažljivo menadžiranje intenzivnih pašnjaka i obradivih polja. Ovo uključuje održavanje/neuništavanje terasa i ograda poljoprivrednog zemljišta. Opasnost od erozije zemljišta je jednako niska u visokim travnjacima Šar Planine koji su karakteristični blagim padinama. Glavna područja prevelike opasnosti od erozije zemljišta nalaze se duž strme padine u doline Šar Planine i Koritnika.

4.2 Voda

Zbog visokih prosečnih godišnjih padavina od 1.130mm/m² opština Dragaš je region Kosova sa bogatim vodenim resursima. Područje pripada triju glavnim slivovima (Sl.6):

- Severni deo opštinske teritorije pripada slivu Belog Drima koji se izliva u Jadransko more (36.556ha = 84% teritorije), a sastoji se od podsliva reka Restelice, Broda, Sotke, Plava i reke Prizrena. Deo Dragaške teritorije koji se izliva u Prizrensku reku odlikuje se po geološkim osobinama: nema površinskog protoka vode u Prizrensku reku. Blizu jezera Brezne voda se izliva i gubi u jednu rupu i preko jedne podzemne karstičke veze blizu sela Poslište u okolini Prizrena voda izlazi na površinu kod mesta zvanog "Gurra".
- Naj južno-zapadnji deo opštinske teritorije pripada slivu reke Crni Drim koji se takođe u Jadransko more (6.532ha = 15% teritorije).
- Dva manja područja na jugo-istoku teritorije izlivaju se preko Vardara u Egejsko more (494ha = 1% teritorije).

Ekosistemi obezbeđuju regenerisanje vodenih resursa i ublažuju brzo pražnjenje jakih padavina ili snežnog otopljenja, npr. sve vrste šuma i močvara, su nejednako raspodeljene na slivove i podslivove opštine. Tabela2 prikazuje pregled stanja:

- Južni slivovi u regionu Gore imaju daleko manje vode od severnih slivova; svi ispod 20% od površine podslivova. Ovo je posebno izazvano zbog slabog pokrivanja šumom ali delimično nivelisano sa bogatim vlažnim zemljištem u visoka planinska područja. Obe činjenice ukazuju na neophodnost edikasne zaštite ovih vrsta ekosistema u regionu Gore.
- U severnim podslivovima velika pokrivenost šumama i četinarskim šumama utiču da ova područja generišu više vode. Najistaknutije su područja visoki šuma na podslivovima planine Koritnik i Sotke reke.
- Ukupan udeo područja proizvodnje vode u opštini je malo više od 20%.

Tabela2: Područje za regenerisanje vodenih resursa po rečnom slivu

Sliv / Podsliv	Područje za regenerisanje vodenih resursa po ha					
	Šume	Šibljava šuma	Močvare	Ukupn o	% ukupne površine	Ukupna površina u ha
Beli Drim	4.300	3.295	998	8.593	24%	36.556
Reka Broda	553	712	389	1.655	19%	8.789
Reka Plava	2.237	1.982	283	4.502	26%	17.573
Reka Prizrena	491	431	15	936	38%	2.435
Reka Restelica	564	135	311	1.011	14%	7.155

Reka Sotke	455	35	0	490	81%	603
Crni Drim	1		831	832	13%	6.532
Reka Crnog Kmena	1		463	464	12%	3.757
Reka Šerupa	0		368	368	13%	2.775
Vardar	0		60	60	12%	494
Reka Rrasangult	0		9	9	6%	160
Reka Mirne Vode	0		50	50	15%	333
Ukupno Opština Dragaš	4.301	3.295	1.889	9.485	22%	43.581

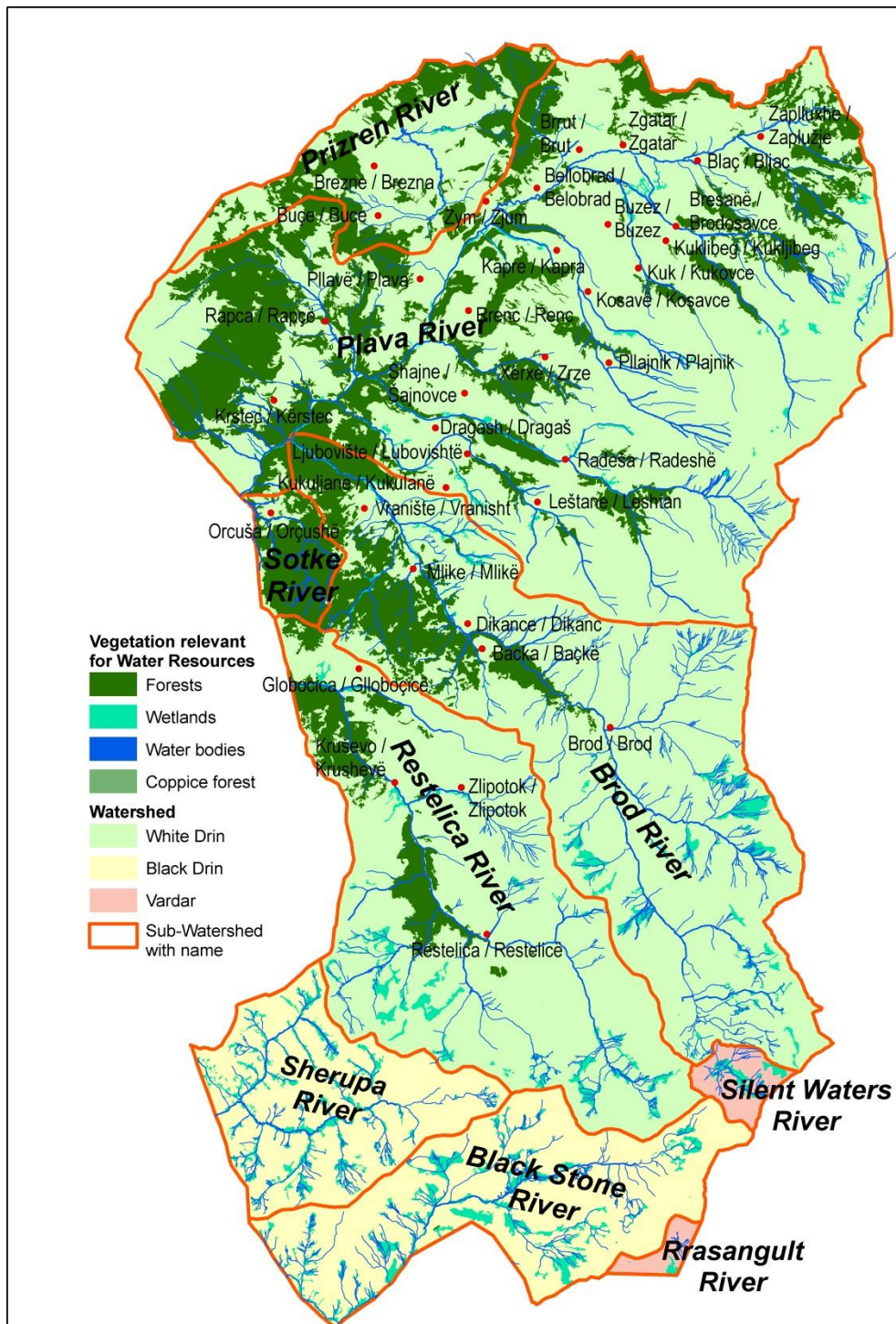
Ekološki značajna područja u odnosu na vlažna staništa/otvorene vode obuhvata 1.892 ha (4,3%) teritorije Dragaša. Na osnovu člana 55 Zakona o Zaštiti Prorode vlažna staništa su utvrđena kao :

1. Vlažna staništa, uključujući vode, predstavljaju prirodne vrednosti u smislu ovoga Zakona, te ih treba očuvati u prirodnom ili srodnom stanju.
2. Na pitanja zaštite vlažnih staništa, uključujući vode, koja nisu uređena ovim Zakonom, primjenjuju se odredbe posebnih propisa.
3. Sva prirodna jezera i bare, u obali veće od 0,01 ha, prirodne i srodne, močvare veće od 0,25 ha, izvori, i potoci s obalnim pojasom od dva (2) metra, predstavljaju ekološki značajna područja u smislu ovoga Zakona.

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Slika.6: Rečni slivovi u opštini Dragašu

Kvalitet vode:

1. Dva ispitivanja na terenu, jedna za vreme sezone visokog protoka vode (2011) i jedna u sezoni niskog protoka vode (2012) koristeći sistem biološkog indikatora, pokazala su da 36% od 45 uzoraka su imali dobar do vrlo loš kvalitet i 64% odličan kvalitet (u mokroj sezoni) (vidi Ibrahim H. 2011b i 2012 i UNDP, 2012b, pogledajte sl.; i mapu A3.1 AOR).
2. Zagađenje preko kanalizacije je značajno. Rečni protoci nizvodno naselja su obično zagađeni organskim otpadom od naselja. Najozbiljnije zagađenje može se videti u reku Plava River nizvodno od sela Zaplužje do poslednje tačke uzorka nizvodno od sela Renc. Postrojenje za tretman otpadnih voda koji je u izgradnji nizvodno kod sela Kosavce će samo smanjiti dodatna dolazna opterećenja u reku Plava iz reke sela Kapre. Ovo može pozitivno uticati na kvalitet vode reke Plava nizvodno od sela Zjum.
3. Većina rečnih protoka nizvodno od naselja je zagađeno od trdih otpada.

Hidroenergija:

1. Aktuelno jedna mala hidroelektrana funkcioniše duž reke Broda blizu sela Bačka.
2. Dokumenti planiranja za izgradnju malih hidroelektrana duž reke Broda i Restelice su u procesu usvajanja. Nažalost nadležni autoriteti nisu obezbedili nijednu prostornu ili tehnološku informaciju u vezi ovih projekata. Stoga, njihovi uticaji na životnu sredinu nisu mogli da se temeljno procene. U svakom slučaju ovi projekti treba da se imaju u obzir kada se preduzima SPŽS u vezi vodenih resursa u Dragašu.
3. Planirani projekat hidroelektrane Žur biće vrhunski projekat hidroelektrane sa ukupnim kapacitetom od 305MW. Dve elektrane će biti locirane van opštine Dragaš blizu sela Žur. Preko tunelskih i kanalnih sistema voda će se prenositi od posliva reke Crni Kamen, od reke Restelice i Broda u prvi, manji rezervoar u reku doline Plava, i iz njega u veći, drugi rezervoar blizu sela Brezne. Preko tunela voda će se spustiti dole u elektrane i od njih na razlici nadmorske visine od 643, odnosno 683,5m u obe elektrane. Vodeni tokovi reka Caljane, Restelica, Brod i Plave biće uticani , kao i vodeni protok iz blizine jezera Brezna na "Gurra". Pravna odluka erekcije hidroelektrane Žur donošena je od Skupštine Republike Kosova 24 jula 2009.

Hidroelektrana Žur nije neposredan predmet SPŽS međutim treba da se smatra kao dodatni uticaj.

4.3 Vazduh

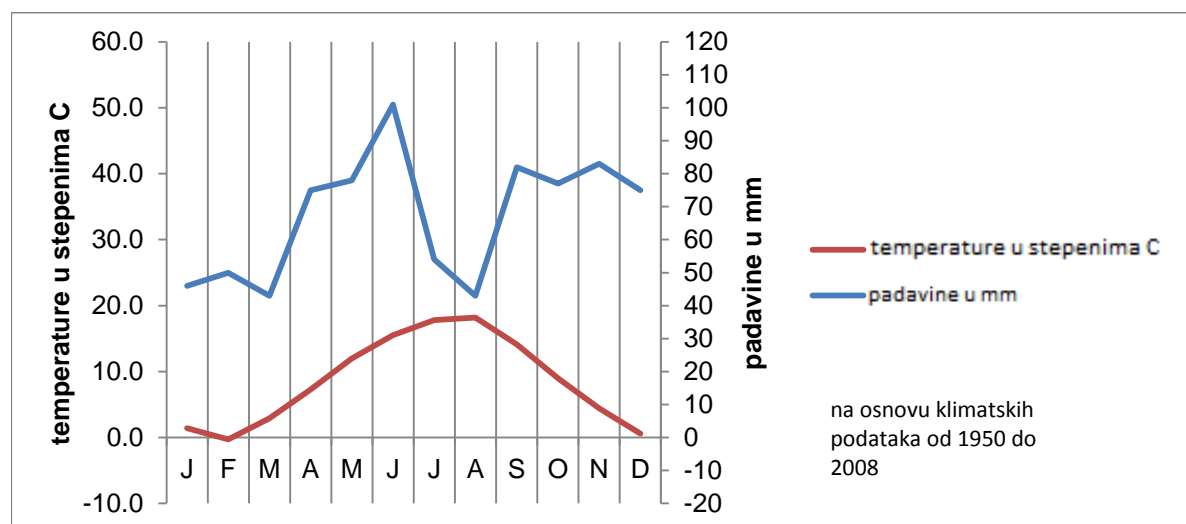
Nema detaljnih kvalitativnih informacija o kvalitetu vazduha u opštini Dragaš. Međutim, sledeća situacija može da se ima u vidu:

1. Opšti kvalitet vazduha može se smatrati kao dobar do vrlo dobar, naročito u široka nenastanjena planinska područja.
2. Unutar naselja i u njihove okoline zagađenost vazduha prouzrokovanog od ispuštanja grejanja zgrada treba da se osmatra u toku sezone grejanja. Zagađenje je nezavisno og ogrevnog materijala (drvo ili sušena balega)
3. U leto i ranu jesen šumski požari mogu prouzrokovati značajno ispuštanje koje takođe može uticati na kvalitet vazduha u okolnim selima.
4. Uznemiravajući miris prouzrokovan od lokalnih idustrija do sada nije prijavljen.

4.4 Klimatski faktori

Opština ima subalpsku klimu sa godišnjom prosečnom temperaturom od 8,6° za Dragaš.

Vrhunac kišne padavine je u julu, dok subordinirani vrhunci su u Septembru i Novembru, najsušniji meseci su Januar-Mart i Avgust. Približno 50% kišnih padavina su u toku vegetacionog perioda.

Slika. 8: Klimatski dijagram za Dragaš

Tabela 2: Prosečne sezonske temperature u Dragašu

Prosečna temperature u	Zima	Proleće	Leto	Jesen	Period vegetacije
Dragašu °C	-0.4	7.9	18.1	10.2	15.0

Tabela 3: Godišnji prosek padavina i temperature u toku perioda vegetacije

Padavine i prosečna temperature u toku perioda vegetacije u Dragašu	Od aprila do septembra			Od oktobra do marta			Godišnje		
	mm	%	Temp. °C	mm	%	Temp. °C	mm	%	Temp. °C
	413	51.1	15.0	394	48.9	3.3	807	100	8.3

4.5 Biodiverzitet, uključujući floru i faunu

4.5.1 Flora i vegetacija

Velika razlika u nadmorskoj visini od 730 do 2650 metara, velika raznolikost stenovitoga tla i zemljišta, i uticaj mediteranske i kontinentalne klime doprinose značajno raznolikosti biljnih vrsta i zajednica u opštini Dragaš. Šar Planina se smatra staništem za oko 2.000 vaskularnih vrsta biljaka. Opšte istraživanje planina u Dragašu dalo je rezultat od oko 650 vrsta biljaka. Važno je da se napomene da su evidentirane samo neke vrste a ne sve.

Bez ljudskog uticaja bi većina površina ispod linije šuma bilo pokriveno šumama. Vekovi deforestacije, pretvaranje u pašnjake i često spaljivanje šume i žbunja, doveli su do toga da je šuma skoro u celosti uništena u istočnom i južnom delu opštine na visini preko 1.700 m (Šar Planina).

Linija šuma je na oko 2.000- 2.1000 m i najbolje se vidi na planini Koritnik na severozapadu opštine. Može se pretpostaviti da su uslovi iznad linije šuma najbliži prirodnim ekosistemima. Ovo su oblasti pokrivene prirodnim stenovitim površinama, planinskom travom i žbunjem sa prirodnim močvarnim zemljištem kao što su tresetišta i bare u kotlinama sa veoma velikom lepezom tipičnih i važnih biljnih zajednica i vrsta.

Šume u Dragašu su mešavina zimzelenih šuma kojima dominiraju bor ili jela i listopadnih šuma sa bukvama, hrastom, brezama i grabom ili mešavina. Oko 40% šuma u opštini su čestaci kojima se manje ili više upravlja. Pored vodenih tokova su uglavnom obilne obalske šume kojima dominira jova. Šume u

Dragašu imaju veoma raznolike zajednice i vrste biljaka koje su veoma bine. Čestaci su naročito bogati velikim brojem biljnih zajednica i vrsta.

Pašnjaci i livade koji menjaju prirodne šume često se prekomerno koriste i dom su značajnim vrstama biljaka.

Obradive površine i oblasti sa kompleksnom kultivacijom mešavine obradivog tla, stalnih kultura, pašnjaka i često živa ograda nisu u fokusu sprovedenih poljskih radova. Naročito oblasti velike raznolikosti struktura su od velikog značaja za lokalnu faunu..

Zajednice biljaka

Tokom terenskog i kancelarijskog rada za sastavljanje SDA, utvrđeno je ukupno 37 biljnih vrsta u glavnim tačkama (videti B. Mustafa, 2011) i tabelu 2 3 u SDA, tom 2, osnovne odrednice, poglavlje 2.3.

Kompletan spisak i opis mogu da se nađu u tomu 5 Podaci o atlasu održivog razvoja. Tabela 5 predstavlja zajednice biljaka koje su mogle da se utvrde na terenu i mogu da se usklade sa aneksom I direktive EU za floru, faunu i staništa i samim tim su od izuzetnog značaja za pitanja biodiverziteta (opis uzet delom iz B. Mustafa, 2011).

Tabela 4: Zajednice biljaka utvrđenih u opštini Dragaš

Zajednica biljaka (naučni naziv)	Opis	Direktiva o staništima Aneks I vrsta
Močvarna vegetacija		
Caricetum – Različite vrste	Caricetum nigrae, Caricetum rostratae salicetosum, Caricetum rostratae-vesicariae: Zajednice koje stvaraju treset razvijene na površini mesotropskih voda, sa karakteristikama između soligenih i embrogenih vrsta.	7140 Tranzicija između blata i tresetnih močvara
Carici-narthecietum scardici	Močvarišta uglavnom ili uveliko zauzete zajednice oštrice ili mahovine koje proizvode treset ili bigar razvijene u zemljištu koje je stalno pod vodom, sa soligenim ili topogeno bogato bazom, često snabdevanjem vode iz krečnjaka i sa vodenim stolom ni nivou substrata ili blago niže ili više.	7230 Alkalne močvare
Eutropska vegetacija		
Senecio-Rumicetum alpini	Nitrofilne visoke biljne zajednice u mestima brdskih i planinskih oblasti u kojima stoka odmara	Nije u aneksu I
Šibljava vegetacija		
Arctostaphylo-Juniperetum nanae	Planinske zone iznad poslednje zone šume. Karakteristične vrste zajednice su Juniperus nana, Vaccinium uliginosum, Thymus albanus, Nigritella nigra, itd.	4060 Planinske i severne ledine
Vaccinio-Empetretum hermaphroditi	Visoke planinske ledine sa sitnim borovnicama – ledine kojima dominira Vacciniumu subplaninskim pojasevima južnih planina. Sa	4060 Planinske i severne ledine- Ledine niske

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zajednica biljaka (naučni naziv)	Opis	Direktiva o staništivima Aneks I vrsta
Vaccinon sa V. gaultherioides	Vaccinium myrtillus, Vaccinium uliginosum s.l. Vaccinium vitis-idaea i, lokalno, Empetrum nigrum. Bogate su vrstama trave i često se javljaju u planinskim travnjacima sa niskim rastinjem. Ledine sa niskim rastinjem kojima dominiraju Empetrum hermaphroditum, Vaccinium uliginosum, sa Arctostaphylos alpina, Vaccinium myrtillus, Vaccinium vitis-idaea i lycopodes	borovnice visoko na planinama 4060 Planinske i severne ledine – Ledine Empetrum-Vaccinium visoko na planinama
Corylletum avellanae	Raznolikost vrsta je veća nego u centralnoevropskim bukovima šumama i Aremonio-Fagion čini važan centar raznolikosti vrsta	91K0 U bukovim šumama (Aremonio-Fagion)
Planinski travnjaci i stenovita vegetacija		
Drypetum spinosae	Zajednica se nalazi na visinama preko 2.000 m. Razvija se u stenovitim predelima. Zajednica ima malo vrsta. Najvažnije vrste su Drypis spinosa, Linaria alpina, Festuca picta itd.	8140 Istočno Sredozemni obluci
Saxifrageto-Potentilletum apenninae	Zajednica se nalazi u krečnjačkim stenama Šar planine i Kortnika. Delovi ove zajednice su tercijarne i reliktno vrste. Poznatije vrste su Potentilla speciosa, Potentilla apennina, Saxifraga scardica, Aubrietia gracilis, Minuartia graminifolia	6110* Stenovito-krečnjački ili basofilični travnjaci Alysso-Sedion albi
Saxifrageto-Rumicetum nivalis	Travnjaci izloženi vetrovima Meso-xerophile, relativno zatvoreni i neizvajani travnjaci Kobresia myosuroides (Elyna myosuroides) formirani na dubokom, finom zemljištu izbočenih grebena i ivica izloženih snažnim vetrovima u planinskim i snežnim nivoima	6170 Planinski i subplaninski krečnjački travnjaci
Juncetum trifidi	Severno planinske formacije na višim vrhovima planina, sa Juncus trifidus, Carex bigelowii, mosses, and lichens. Takođe su uključene srodne snežne zajednice .	6150 Silikatni planinski i severni pašnjaci
Prirodni travnjaci		
Različite varijante Nardion	Deltoideo-Nardetum, Nardion, (Lino-)Nardetum strictae: Nardus stricta formira zajednicu. Ili Hygrophilous perennial zajednice visoko bilja u planinskim i brdovitim nivoima klase Betulo-Adenostyletea ili zatvoreni, suvi ili mezofilni Nardus pašnjaci koji zauzimaju silikatno zemljište u atlantskim ili subatlantskim ili severnim nizijama, brdima ili planinskim regionima. Vegetacija veoma varira, ali varijacije karakteriše kontinuitet.	6230* Travnjaci bogati vrstama Nardus, na silikatnim supstratima u planinskim i subplaninskim oblastima
Armerio-Festucetum variae	Iznad Pinetum heldreichii typicum	6170 Planinski i subplaninski krečnjački travnjaci
Carici-Seslerietum latifoliae	Ugaženi krečnjački i travnjaci sa vencima Kserotetmofilni, otvoreni, oblikovani, ugaženi i travnjaci sa vencima	6170 Planinski i subplaninski krečnjački travnjaci
Diantho-scardici-Festucetum	Ugaženi krečnjački i travnjaci sa vencima	6170 Planinski i subplaninski krečnjački

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zajednica biljaka (naučni naziv)	Opis	Direktiva o staništivima Aneks I vrsta
Povećani pašnjaci		
Gentiano-Dryadetum octopetalae	Ugaženi krečnjački i travnjaci sa vencima na najvišim visovima Koritnika. Karakteristične vrste su Dryas octopetala, Gentiana verna, Carex leavis, Helianthemum canum. Ostale važne vrste su Thymus albanus, Edrianthus graminifolius, Scabiosa columbaria, Gentiana kochiana itd.	6170 Planinski i subplaninski krečnjački travnjac
Helianthemo-Globularietum bellidifoliae and Edraiantho-Elynetum	Travnjaci izloženi vetrovima – Meso-kserofilni, relativno zatvoreni i neoblikovani travnjaci Kobresia myosuroides (Elyna myosuroides) formirani na dubokom, finom zemljištu izbočenih grebena i ivica izloženih snažnim vetrovima u planinskim i snežnim nivoima	6170 Planinski i subplaninski krečnjački travnjaci
Gladiolo-Sanguisorbetum officinalae	Livade sena bogate vrstama na slabo prehranjivanom zemljištu na ravnim subplaninskim nivoima, koje pripadaju zajednicama Arrhenatherion i Brachypodio-Centaureion nemoralis. Ovi obimni pašnjaci su bogati cvećem i ne seku se pre cvetanja trave a onda jednom ili dvaput godišnje.	6510 Livade sena u nizijama (Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis)
Xerobromion	Suvi, često otvoreni travnjaci na manje-više krečnjačkom pesku	6120* Krečnjački travnjaci na suvom pesku
Zimzelene šume		
Abietum borisii-regis	Endemska vrsta na Balkanu i na Kosovu, nalazi se samo na Šar Planini (u Restelici), na visini od 1500-1580m. U istočnom delu. Visoki endemizam, karakteriše se prisustvom Abies borisii-regis, Doronicum caucasicum, Galium laconicum, Lathyrus venetus, Helleborus cyclophyllus.	9270 Šuma Makedonske bukve sa Abies borisii-regis
Abietum albae koritniensis	Šume Abies alba ili Abies alba pomešane sa Fagus sylvatica, Picea abies, Pinus sylvestris ili Pinus nigra unutar geografskog delokruga šuma Fagion moesiicum.	91BA Mezijska srebrna jela
Pinetum heldreichii typicum	Beli bor: Lokalno drvo Pinus heldreichii ograničeno na južni Balkan, severnu Grčku i južnu Italiju, obično otvoreno sa donjom izraslinom formiranom trakastim travnjacima na suvom, često peskovitom ili stenovitom zemljištu.	95A0 Visoke srednje-mediteranske borove šume
Mešana šuma		
Fago-Pinetum heldreichii	Beli bor: Lokalno drvo Pinus heldreichii ograničeno na južni Balkan, severnu Grčku i južnu Italiju, obično otvoreno sa donjom izraslinom formiranom trakastim travnjacima na suvom, često peskovitom ili stenovitom zemljištu	95A0 Visoke srednje-mediteranske borove šume
Obalska šuma		
Alnetum glutinosae	Tipično za rečne doline na terenima koji se često poplavljaju i imaju veliku vlažnost. Na sloju drveta dominira Alnus glutinosa i u slojevima šiblja se nalaze Euonymus europea, Prunus padus, Viburnum opulus. Biljne vrste su Viola sylvestris, Euphorbia	91E0 Aluvijalne šume sa Alnus glutinosa i Fraxinus excelsior (Alno-Pandion, Alnion incanae,

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zajednica biljaka (naučni naziv)	Opis	Direktiva o staništivima Aneks I vrsta
	palustris, Teucrium chamaedrys, itd.	Salicion albae)
Brezina šuma		
Betuletum verrucosae koritniensis	Bukova šuma. Raznolikost vrsta je veća nego kod centralnoevropskih bukovih šuma i Aremonio-Fagion predstavlja važan centar raznolikosti vrste.	91K0 Bukova šuma (Aremonio-Fagion)
Hrastova šuma		
Lembotropo-Quercetum cerris		Lokalno definisane
Quercetum trojanae dukagjini	Raste na Koritniku na visini od 300 do 900 m. Geološki sastav je krečnjak i pedološki pokrivač je crven. Ova zajednica je pod uticajem Mediteranske klime koja dolazi iz rečnog toka Belog Drima. Ljudski faktor prilično utiče na nju, tako da je u mnogim mestima umesto vrste Quercus trojana razvijene Carpinus orientalis i Crataegus monogyna. Vrste karakteristične za zajednicu su Quercus trojana dukagjini, Pyrus amygdaliformis, Ruta graveolens, Acanthus balcanicus itd.	9250 Makedonska bukva
Bukova šuma		
Fagetum moesiaca montanum	Šume Fagus sylvatica ili Fagus moesiaca. Fagus sylvatica je na većim visinama pridružena sa Abies alba i Picea abies. Šume imaju, čak i južno od svojih dometa, proglašeni srednjoevropski karakter, obeležen učestalošću vrsta kao što su Acer pseudoplatanus, Quercus petraea, Fragaria vesca, & Oxalis acetosella.	91W0 Mezijska jela
Colurno-Ostryetum carpinifolia	Šume Fagus sylvatica sa raznolikošću vrsta većom nego kod srednjoevropskih bukovih šuma i Aremonio-Fagion čini važan centar raznolikosti vrsta.	91K0 Bukova šuma (Aremonio-Fagion)
Grabova šuma		
Dioscoreo-Carpinetum orientalis	Šuma Mezijskog hrasta, Thermophilous, submediteranski Quercus pubescens i šume Quercus virgiliana.	91AA *Istočne šume belog hrasta

Vrste

Tokom terenskog rada eksperata UNDP i grupe nacionalnih naučnika (Prof. Dr. F. Milaku et al.) razrade crvene liste za Kosovo. Locirano je 650 vrsta na teritoriji opštine od strane B. Mustafe (2011). Spisak je dat u tabeli 6:

Tabela 5: Lista najvažnijih i najugroženijih vrsta biljaka

Vrsta	Albanski naziv	Srpski naziv	Engleski naziv
Abies alba subsp. borisii-regis	Bredhi i maqedonisë	Makedonska Jela	Bulgarian Fir

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Achillea holosericea	Barpezmi i gjithëmëndafshhtë		
Colchicum macedonicum	Xhërrokulli maqedon	Makedonski Balučak- Mrazovac	Macedonian saffron
Crepis macedonica	Shmanga maqedonase	Makedonska Čekinjuša	Macedonian hawksbeard
Dianthus scardicus	Karafili i Sharrit	Šarplaninski karanfil	Sharr pink
Draba korabensis	Draba e Korabit		Korab's whitlow
Draba scardica	Draba e Sharrit		Scardica whitlow
Drypis spinosa	Dripis		
Erysimum pectinatum			
Festuca koritnicensis	Bishtëpelëza e Koritnikut	Vlasulja Koritnika	Koritnik fescue
Gentiana lutea	Sanëza e verdhë	Srčanik	Yellow Gentian
Geranium subcaulescens	Dwarf Cranesbill		
Juncus triglumis	Kulmaku	Sit	Yosemite dwarf rush
Linaria peloponesiaca	Linaria peloponeze		Peloponesiac Toadflax
Minuartia baldaccii	Minuarcia e Baldaçit		
Pinus heldreichii	Rrobulli	Munika	Bosnian Pine
Potentilla calabra	Zorrëca Kalabreze		Calabrise cinquefoil
Primula halleri	Aguliçe e Hallerit	Hallerov jaglac	Haller's Primrose
Ranunculus demissus var. Graecus Boiss	Zhabina e ulët		
Ranunculus montenegrinus	Zhabinorja malazeze	Crnogorski ljutić	Montenegro's buttercup
Rhamnus orbiculatus	Pjerrëza rrethore	Pasjakovina	Buckthorn
Saxifraga scardica	Iriqëza e Sharrit	Šarplaninska kamenika	Scardica saxifrage
Scrophularia aestivalis	Skrofularja e verës	Strupnik	Autumn figwort
Senecio scopoli	Pulithi i Skopolit		

Silene pusilla	Klokëza e vockël	Mala pušina	
Spergularia vellesia subspecies graminea	Spergularia		
Thalictrum alpinum	Taliktri alpin		Alpine Meadow-rue
Thlaspi bellidifolium	Tlaspi gjethebukur	Čestika	Penny-cress
Thlaspi microphyllum	Tlaspi gjethevogël	Mala Čestika	Little leave Penny-cress
Thymus albanus	Listra shqiptare		Albanian thyme
Thymus doerfleri	Listra e Dorflerit	Majčina dušica	Dorfler thyme
Tozzia alpina	Tocia alpine	Karpatska tocija	Alpine tozia
Triglochin palustris	Triglohini kënetor	Močvarna brula	Marsh Arrowgrass
Valeriana bertisceae	Haraqina e Bertiskut		Bertisce Valerian
Valeriana pancicii	Haraqina e Pancicit	Pančićev odoljen	Pancici Valerian
Veronica saturejoides	Veronika si shtërmën		Savory Leafed Speedwell
Viola grisebachina	Vjollca e Grisebakut	Grisebah ljubičica	Grisebach violet

Rezime procene:

Slika 9: Procena vegetacije i flore (SDA Mapa A1.1) naglašava postojeći status (retkost) uglavnom šuma, predela i močvarnog tla.

Šablon mape jasno pokazuje većinu geološki izuzetnih oblasti unutar predloženog proširenja Nacionalnog parka Šar Planina. On potvrđuje nalaze (i dodaje značajne detalje) preliminarne identifikacije lokaliteta Natura 2000 na Kosovu (b. Mustafa et al. 2009).

Šiblje i veliki pašnjaci i suve površine pokrivene travom takođe imaju veliku vrednost za biodiverzitet. Međutim, ove vrste vegetacije su zavisne od (tradicionalnog) upravljanja korišćenjem zemljišta.

Resursi vegetacije i flore su deo informacija za sveukupnu strategiju za konzervaciju i biće objedinjeni sa procenama faune i ekoloških funkcija šuma za sveukupno usmeravanje konzervacije prirode.

Definicije različitih vrsta zaštićenih oblasti prema Zakonu o zaštiti prirode i zoniranje nacionalnog parka i mogu se zasnivati na ovoj proceni.

Tabela 6: površina i procenat mapiranih vrsta staništa koja su zaštićena prema direktivi EU za floru i faunu

Vegetacija	Vrste staništa zaštićenih prema direktivi EU za floru i faunu		Ukupno u ha
	Aneks I	Aneks I* (Prioritetna staništa)	
Šume	2.933,9	397,1	3.331,1
<i>% opštine</i>	<i>6,7%</i>	<i>0,9%</i>	<i>7,6%</i>
Travnjaci	1.483,8	13,9	1.497,7
<i>% opštine</i>	<i>3,4%</i>	<i>0,0%</i>	<i>3,4%</i>
Pašnjaci	24,7	611,3	636,0
<i>% opštine</i>	<i>0,1%</i>	<i>1,4%</i>	<i>1,5%</i>
Stenovite oblasti	597,7	9,1	606,9
<i>% opštine</i>	<i>1,4%</i>	<i>0,0%</i>	<i>1,4%</i>
Šiblje i biljna vegetacija	107,5		107,5
<i>% opštine</i>	<i>0,2%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,2%</i>
Močvarno zemljište, vodena tela	66,5		66,5
<i>% opštine</i>	<i>0,2%</i>	<i>0,0%</i>	<i>0,2%</i>
Ukupno mapirana površina	5.214,1	1.031,4	6.245,6
<i>% opštine</i>	<i>12,0%</i>	<i>2,4%</i>	<i>14,3%</i>

Tabela 7: Površina i procenat vrsta vegetacije /korišćenja zemljišta sa visokim potencijalom za biodiverzitet bilja

Konkretna površina sa visokim potencijalom za biodiverzitet biljaka	Površina van vrsta staništa navedenih u aneksu I direktive EU za floru, faunu i staništa (u Ha)	% teritorije Dragaša
Šume sa prirodnom regeneracijom	1.023,4	2,3%
Šibljac i žbunje	4.785,2	11,0%
Poluprirodna otvorena vegetacija	17.071,2	39,2%
Karakteristično po stenama i šljunku	694,6	1,6%
Ukupna površina sa velikim potencijalom	23.574,5	54,1%

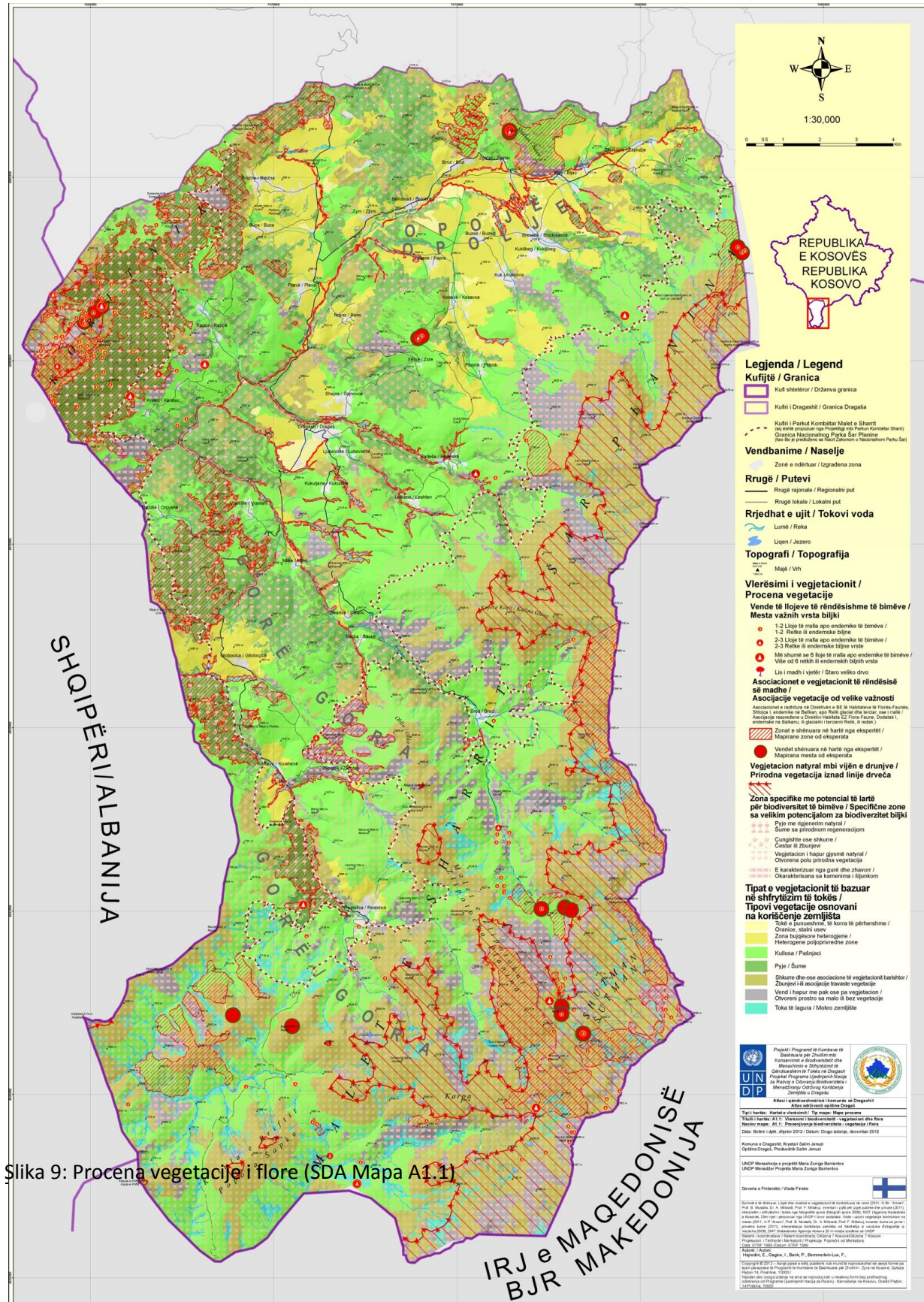
Tabela 8: Broj važnih biljnih vrsta

Referentna lista	Broj biljnih vrsta datih na listi nađenih na teritoriji Dragaša
IUCN crvena lista (kategorije biljaka pod pretnjom ili ranjive)	2
Direktiva EU za floru, faunu i staništa– Aneks II	4
Direktiva EU za floru, faunu i staništa– Aneks V	2
Preporučene za narednu crvenu listu Kosova	119
Ukupan broj biljnih vrsta utvrđenih tokom terenskog rada	438

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Slika 9: Procena vegetacije i flore (SDA Mapa A1.1)

4.5.2 Fauna

Usled velike raznolikosti upotrebe zemljišta i strukture pejzaža teritorija opštine Dragaš pruža veliku raznolikost staništa za različite grupe i vrste životinja. Pored otvorenih travnatih površina, od velikog značaja su visoke šume, šiblje, sve vrste močvarnog zemljišta i stenoviti i šljunkoviti tereni.

Nisu dostupne sistematske naučne studije o fauni u Dragašu. Međutim, podaci NVO, meštana, razbacane informacije iz literature i zapažanja eksperata UNDP pružaju dobru osnovu za opšti pregled lokalne faune.

Sisari:

- **Mrki medvedi (*Ursus arctos*):** Jedno od obeležja Šar Planine. Medvedi se razmnožavaju u šumama (kao što je šuma istočno od Bresana i Bljaća, na planini Koritnik ili u bukvinjoj/čamovoj šumi između Restelice i Kruševa) i prelaze granicu u zabačenim delovima na jugoistoku i u nastavku Šar Planine na severoistoku. Medvedi se retko primećuju u travnatim površinama visoko na planinama i u centru regiona Opolje.
- **Ris (*Lynx lynx*):** Ris ima slični šablon raspodele kao i medvedi u pošumljenim zonama i na granicama šuma na višim visinama kod granice sa Albanijom. .
- **Vuk (*Canis lupus*):** Nalaze se u celoj opštini
- **Divokoza (*Rupicapra rupicapra*):** Velike visine i stenovita mesta, krševi subplaninskih i borovih površina
- **Srna (*Capreolus capreolus*):** manje ili više na celoj teritoriji na nižim visinama (zajedno sa divkozama)
- **Divlja svinja (*Sus scrofa*):** deli iste oblasti kao i srna – bliže poljoprivrednom zemljištu

Ptice:

NVO Finches je pružila podatke o pticama za period 2004-2010, u vezi sa 11 lokacija u opštini. Tokom ovog perioda je primećeno ukupno 152 vrsta ptica. Na pojedinačnim lokacijama ima između 27 i 85 različitih vrsta. Oko jedna trećina ovih vrsta je na spisku različitih aneksa direktive EU o pticama (videti grafikon 10 i tabelu 10). Nalazi pokazuju veliku raznolikost ptičijih vrsta u opštini. Oblasti koje su posmatrane predstavljaju različite predele i staništa koja postoje u opštini.

Tabela 9: Vrste ptica u Dragašu na spisku aneksa direktive EU o pticama

Vrste (poređane prema familiji)	Vrste (poređane prema familiji)
Accipitriformes – Grabljivice	Gruiformes – Ždralovi
Accipiter brevipes – Kratkoprsti kobac	Crex crex - Prdovac
Accipiter gentiles - Jastreb	Rallus aquaticus – Barski petlovan
Aquila chrysaetos – Suri orao	Passeriformes - Pevačice
Aquila heliaca- Orao krstaš	Anthus campestris – Stepska trepteljka
Circus cyaneus – Eja strnjarica	Corvus corone cornix – Siva vrana
Anseriformes - Gušcarice	Corvus frugilegus - Gačac
Anas platyrhynchos – Divlja patka	Corvus monedula - Čavka
Caprimulgiformes - Legnjevi	Ficedula albicollis – Belovrata muharica
Caprimulgus europaeus - Leganj	Ficedula parva - Mala muharica
Charadriiformes – Šljukarice	Ficedula semitorqua – Istočna šarena muharica
Tringa totanus – Crvenonogi sprudnik	Lanius collurio - Rusi svračak
Ciconiiformes – Čaplje	Lanius minor - Mali svračak
Nycticorax nycticorax - Gak	Lullula arborea – Šumska ševa
Columbiformes – Golubovi	Luscinia svecica - Modrovoljka
Columba livia – Divlji golub	Melanocorypha calandra – Velika ševa
Columba oenas – Divlji dupljaš	Parus ater – jalova senica
Columba palumbus – Golub grivnaš	Pica pica - Svraka
Streptopelia decaocto - Gugutka	Pyrrhocorax pyrrhocorax – Crvenokljuna galica
Streptopelia turtur - Grlica	Pyrrhula pyrrhula - Zimovka
Falconiformes - Sokolovi	Sylvia nisoria – Pigrasta grmuša
Falco columbarius – Mali soko	Troglodytes troglodytes -Carić
Falco naumanni – Belonokta vetruška	Turdus merula - Kos
Falco peregrinus – Sivi soko	Turdus philomelos – Drozd pevač
Galliformes - Kokoške	Turdus pilaris – Drozd borovnjak
Bonasa bonasia - Leštarka	Turdus viscivorus – Drozd imelaš
Coturnix coturnix - Prepelica	Piciformes - Detlići
Perdix perdix - Poljska jarebica	Dendrocopos leucotos – Planinski detlić
Tetrao tetrix - Crni tetreb	Dendrocopos major – Veliki detlić
Galliformes	Dryocapus martious – Crna žuna
Alectoris graeca – Jarebica kamenjarka	Strigiformes - Sove
	Asio flammeus – Ritska sova
	Bubo bubo - Buljina

Leptiri:

40 vrsta leptira je dosad primećeno u visokim planinskim pašnjacima i šiblju. Izražena raznolikost u visokim planinskim pašnjacima i šibljacima treba da se pomene, od čega je 30 vrsti navedeno u aneksu II ili IV direktive EU o staništima, ili su procenjene kao „ugrožene“ ili „ranjive“ prema IUCN (videti sliku 10 i tabelu 11)..

Tabela 10: Vrste leptira primećene u Dragašu sa statusom ugroženih ili ranjivih prema IUCN-u ili navedene u aneksima II i IV direktive EU o staništima.

Vrste (sortirane prema rodu)	Engleski naziv	Albanski naziv	Srpski naziv	Direktiva EU o staništima	IUCN Status
Hesperiidae - skakavci					
Pyrgus andromedae	Alpine Grizzled Skipper	Hesperida alpine	Alpijska hesperida		Ugrožena
Pyrgus sidae	Yellow-banded Skipper		Lipicina hesperida		Ranjiva
Lycaenidae – Gossamer-winged butterflies					
Aricia anteros	Blue Argus		Alpijski plavac		Ugrožena
Cupido minimus	Little Blue		Maleni plavac		Ranjiva
Iolana iolas	Iolas Blue		Pucavac		Ugrožena
Lycaena dispar	Large Copper	Flutura ngjyrëbakër	Veliki dukat	Aneks II, IV	Ranjiva
Maculinea alcon	Alcon Blue		Mali pegavac		Ranjiva
Maculinea arion	Large Blue		Veliki pegavac	Aneks II, IV	Ranjiva
Plebeius argyrognomon	Reverdin's Blue		Blistavi plavac		Ranjiva
Polyommatus eroides	False Eros Blue		Planinski plavac	Aneks II, IV	
Pseudophilotes baton	Baton blue				Ugrožena
Pseudophilotes bavius	Bavius Blue		Zagasiti plavac	Aneks IV	Ugrožena
Satyrrium acacie	Sloe Hairstreak	Flutura e sallgamit	Mali repkar		Ranjiva
Satyrrium w-album	White-letter Hairstreak		Šumski repkar		Ugrožena
Thecla betulae	Brown Hairstreak		Brezov dukat		Ranjiva
Nymphalidae – Brush-footed butterflies					
Apatura ilia	Lesser Purple Emperor		Mali prelivac		Ranjiva
Apatura iris	Purple Emperor		Modri prelivac		Ugrožena

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Vrste (sortirane prema rodu)	Engleski naziv	Albanski naziv	Srpski naziv	Direktiva EU o staništima	IUCN Status
Argynnis pandora	Cardinal		Pandorina sedefica		Ugrožena
Brenthis ino	Lesser Marbled Fritillary		Inova sedefica		Ugrožena
Erebia gorge	Silky Ringlet		Zagasita erebija		Ugrožena
Erebia rhodopensis	Nicholl's Ringlet	Flutura rodopense	Rodopska erebija		Ugrožena
Euphydryas aurinia	Marsh Fritillary		Mocvarna sedefnica	Aneks II	Ranjiva
Limenitis populi	Poplar Admiral		Veliki topolnjak		Ugrožena
Nymphalis antiopa	Camberwell Beaty		Kraljev plašt		Ugrožena
Satyrus ferula	Great Sooty Satyr		Veliki satir		Ranjiva
Papilionidae – Swallow-tail butterflies					
Papilio machaon	Swallowtail	Flutura bajrake	Lastin repak		Ugrožena
Parnassius apollo	Apolon	Apollo flutura	Apolo	Aneks IV	Ranjiva
Zerynthia polyxena	Southern Festoon	Flutura me ilikë	Uskršnji leptir	Aneks IV	Ranjiva
Pieridae – Pierid Butterflies					
Euchloe ausonia	Eastern Dappled White		Cipkasti belac		Ugrožena
Pieris brassicae	Large White	Flutura e lakrës	Veliki kupusar		Ranjiva

Vodeni insekti (na osnovu uzorkovanja koje je sproveo UNDP na proleće 2011):

Pored veoma čestih vrsti u rekama širom Dragaša su utvrđene tri veoma retke vrste:

- *Limnephilus petri* nađena u reci Brod i endemske vrste Balkanskog poluostrva koje su prisutne na Kosovu (na Kosovu samo u gornjem toku reke Brod) i u Bugarskoj.
- Genus *Trianodes* nađena u jezeru Brezna je prvi i jedini put da je ova vrsta zabeležena na Kosovu.
- Jedan ženski primerak vrste *Notidobia* nađen je u malom potočiću u gornjem delu smetlišta u selu Buzez. Ovaj primerak najverovatnije pripada balkanskim endemskim vrstama (*Notidobia melanoptera*, *Notidobia bizensis* ili *Notidobia nogradorum*).

Ovi, relativno oskudni i nedovoljni rezultati odraslih vodenih insekata u opštini Dragaš otkrivaju veoma bogatu i specifičnu faunu ovoj oblasti. Nema potrebe da se šire prikupljaju ove vrste insekata kako bi se napravila korelacija sa pitanjima upravljanja i konzervacije.

Vodozemci i gmizavci

5 vrsti vodozemaca (sve vrste iz aneksa IV) i 6 vrsti gmizavaca (5 vrsti iz aneksa IV) je identifikovano. Pošto nije izvršen sistematski popis oblasti, ove brojke su samo nasumične informacije. Značajno evidentiranje može da se očekuje od sistematskog istraživanja (videti tabelu 12).

Tabela 11: Vrste vodozemaca i gmizavaca primećene u opštini Dragaš sa statusom ugroženih ili ranjivih prema IUCN ili dati an spisku aneksa II ili IV direktive EU o staništima

Vrste	Engleski naziv	Albanski naziv	Srpski naziv	Direktiva EU o staništima	IUCN Status
Vodozemci					
Bombina variegata	Yellow-bellied toad	Bretkoca barkverdhë	Žutotrbi mukac	Aneks IV	LC-Najmanja zabrinutost
Hyla arborea	Tree frog	Bretkoca e drunjve-gargaliqi	Gatalinka	Aneks IV	LC-Najmanja zabrinutost
Rana dalmatina	Agile frog	Bretkoca e pyllit	Šumska žaba	Aneks IV	LC-Najmanja zabrinutost
Rana graeca	Greek frog	Bretkoca greke	Grčka žaba	Aneks IV	Bez statusa
Salamandra salamandra	Common Fire Salamander	Salamandri zi e verdhë	Šareni daždevnjak	Aneks IV	Najmanja zabrinutost
Gmizavci					
Anguis fragilis	Slow-worm	Kokëzogëza	Slepić		
Lacerta agilis	Sand lizard	Hardhuca e shpejt	Siva gušterica	Aneks IV	
Lacerta muralis	Wall lizard	Hardhuca e mureve	Zidni gušter	Aneks IV	LC-Najmanja zabrinutost
Lacerta viridis	Green lizard	Hardhuca e gjelbër	Zelembać	Aneks IV	
Natrix natrix	Water snake	Gjarpri i barit, bollujca, bollujësa	Belouška	Aneks IV	CR-Kritično ugrožena
Vipera ammodytes	Viper snake	Neperka	Poskok	Aneks II, IV	LC-Najmanja zabrinutost

Oko 94% opštine je stanište sisara, ptica i leptira prema direktivi EU o staništima (uključujući direktivu o pticama – EU 2007 i 2009). Pored planinskih staništa za divokoze, subplaninske, visoke planinske šume i ekoton šumskih travnatih površina su ekološki koridori za risove, medvede i vukove povezujući planinske vrhove nacionalnog parka Šar Planina sa planinama u Makedoniji i Albaniji. To potvrđuje nalaze (i dodaje bitne detalje) preliminarne identifikacije lokaliteta Natura 2000 na Kosovu (B. Mustafa et al. 2009).

Životinjski resursi su deo informacija za predlog za proširenje Nacionalnog parka i buduće definisanje različitih vrsta zaštićenih oblasti i vrsta prema Zakonu o zaštiti prirode (striktni rezervat prirode, specijalne zone – SPA i SAC, spomenici prirode i zaštićeni predeli). Ekološki koridori imaju važnu ulogu u omogućavanju slobodnog kretanja vrsta od jednom mesta do drugog i čine deo postojeće ekološke mreže.

4.6 Pejzaž

Pejzaž opštine Dragaš se formirao tokom vekova ljudskog uticaja i karakterišu ga površine pod prirodnim travnjacima i šibljacima sa međuprostorom stenovitih i površina sa slabom vegetacijom i močvarnim zemljištem i šumama. Ove glavne vrste korišćenja zemljišta čine oko 60% površine u opštini. 39% zemljišta se koristi za poljoprivredne namene. Zbog velikih nadmorskih visina površinama pod travom dominiraju oranice i stalne kulture (30% nasuprot 9%). Samo 1% površine je pod naseljima ili infrastrukturom (videti takođe tabelu 13 i sliku 11).

Tabela 12: Vrste korišćenja zemljišta u rečnim koritima Dragaša

Sliv	Naselja	Poljoprivredne površine	Pašnjaci i livade	Šume	Prirodna trava i šiblje	Površine sa slabom vegetacijom	Suvo stenje	MOčvarišta	Vodena tela	Ukupno u ha
Reka Brod	40 0%	146 2%	2.792 32%	1.265 14%	2.946 34%	930 11%	281 3%	389 4%	0%	8.789
Reka Plava	361 2%	2.620 15%	4.985 28%	4.219 24%	3.806 22%	1.199 7%	102 1%	283 2%	0%	17.573
Reka Prizrenka	56 2%	640 26%	364 15%	921 38%	366 15%	70 3%	0 0%	15 1%	3 0%	2.435
Reka Restelica	67 1%	385 5%	2.728 38%	699 10%	2.206 31%	562 8%	196 3%	311 4%	0%	7.155
Reka Sotke	3 1%	0 0%	77 13%	490 81%	32 5%	1 0%	0 0%	0 0%	0%	603
Reka Crni kamen	0 0%	2 0%	990 26%	1 0%	1.832 49%	279 7%	190 5%	463 12%	0%	3.757
Reka Šerupa	0 0%	6 0%	1.068 38%	0 0%	1.107 40%	216 8%	11 0%	368 13%	0%	2.775
Reka Rasangult	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	81 50%	59 37%	11 7%	9 6%	0%	160
Reka Tiha voda	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	216 65%	57 17%	10 3%	50 15%	0%	333
Opština Dragaš	527 1%	3.798 9%	13.003 30%	7.596 17%	12.591 29%	3.373 8%	800 2%	1.889 4%	3 0%	43.581

Poljoprivredne površine sa obradivom zemljom, stalnim usevima i kompleksnim korišćenjem zemljišta sastavljeno od godišnjih i stalnih useva sa ogradom skoncentrisane su u regionu Opolje. Slivovi reka Plav

i Prizren čine 86% ove vrste korišćenja zemljišta, iako obuhvataju samo 46% opštine. U regionu Gore glavne oblasti se nalaze oko Globočice, Kruševa i Restelice. Pašnjaci i livade se nalaze na pojasevima istočno od sela u podnožju visokih planina ispod 1.600 metara iznad mora sa slivovima reka Plav, brod i Restelica.

Šume u Dragašu čine 17% teritorije i nalaze se van Šar Planine. Glavne zalihe se nalaze pored reka Plava, Restelica i Brod i oko planine Koritnik sa velikim udelom šiblja. Šar Planina na većim visinama skoro da nema šume.

Šar Planinu karakteriše prirodna i poluprirodna trava i šibljac, pridruženi sa močvarnim zemljištem uz vodene tokove uz rečne tokove i u kotlinama, oblastima sa slabom vegetacijom i stenama. Ovakvo zemljište čini 43% teritorije opštine.

Tradicionalno korišćenje zemljište i prevladavanje poljoprivrednih površina, šumskih i planinskih travnatih površina ili prirodne trave i šiblja karakterišu tri glavna pejzaža opštine Dragaš:

- Region Opolje,
- Planinu Koritnik, i
- Region Gore.

4.7 Stanovništvo i zdravlje

Stanovništvo

Prema popisu iz 2011 opština Dragaš ima ukupno 33.997 stanovnika, 59,7% Albanaca, 26,3% Goranaca i 12,1% Bošnjaka.

Letnje stanovništvo je znatno veće nego zimsko, zbog stanovnika koji žive u inostranstvu koji dolaze na letnji odmor. Detaljne brojke o selima za sada nisu dostupne. Ali, za naselja u regionu Gore, osim Restelice i Kruševa, letnje stanovništvo je bar dvaput brojnije u odnosu na zimsko. Ovo može imati dodatne uticaje tokom letnje sezone u smislu potrošnje vode i generacije smeća i otpadnih voda koje se često ispuštaju u prirodi.

Osim naselja Brod i Restelica i opštinski centar Dragaš, sva druga naselja u južnom, centralnom i zapadnom delu opštine su veoma mala, sa manje od 1.000 stanovnika, često su se smanjivala tokom decenija. Naselja srednje veličine sa od 1.000 do 3.500 stanovnika su skoncentrisana u rastućem delu Opolje, u severnom i severoistočnom delu opštine. Velika naselja, sa više od 3.500 stanovnika, su Brezna, Brodosavce i Restelica. Dragaš je naselje srednje veličine sa oko 1.893 stanovnika prema procenama iz 2008, iako se ovo razlikuje od opštinskih procena za 2010. za oko 63%.

Sveukupno, 15 od 36 naselja širom opštine Dragaš je pretrpelo smanjenje stanovništva. Od ovih naselja Plava i Zrze se nalaze u regionu Opolje. Osim Restelice (povećanje stanovnika) i Kruševa (stabilan broj), sva sela u Gori su pretrpela smanjenje broja stanovnika. Međutim, od ovih sela, šest se smatraju zabačenim selima, sa malim i opadajućim brojem stanovnika, sa manje od 1.00 osoba i u zabačenim sredinama. Ta sela su Leštane, Bačka, Dikance, Orčuša i Zrze.

Zdravlje

Nisu dostupne informacije/saznanja o zdravstvenim problemima izazvanim zagađenjem životne sredine u opštini.

4.8 Materijalna imovina

Kao i većinu mesta na Kosovu, Dragaš karakteriše veliki broj novoizgrađenih kuća. Na osnovu razgovora sa opštinskim zvaničnicima, veliki broj novoizgrađenih kuća je podignut bez formalne dozvole građevinskog organa opštine.

Prema popisu iz 2011, oko 40% stambenih objekata u Dragašu je nenastanjeno. Međutim, verovatno je da veliki broj ovih stambenih jedinica je nastanjeno tokom leta kada se vrate stanovnici iz dijaspore. Dodatni problemi sa snabdevanjem i odlaganjem su izazvani ovim velikim oscilacijama.

Ukupno 21.63 Ha teritorije Dragaša je zemljište u vlasništvu društvenih preduzeća. Od ovih se 20,032 Ha nalazi unutar granica predloženog proširenja nacionalnog parka Šar planina, dok je 1.599 Ha van nacionalnog parka (za 1.591 Ha nije dostupna katastarska evidencija).

4.9 Kulturno i prirodno nasleđe, uključujući arhitektonsko i arheološko nasleđe

Dragaš je u bivšoj Jugoslaviji (kao deo regiona Prizrena) imao tri spomenika zaštićena na nacionalnom nivou. Trenutno Ministarstvo kulture, omladine i sporta vrši popisivanje kulturnog nasleđa na Kosovu. To uključuje proširenu listu 12 lokaliteta, spomenika i predmeta koji su trenutno pod privremenom nacionalnom zaštitom, uključujući tri spomenika koji su bila zaštićena prema zakonu u bivšoj Jugoslaviji (tabela 14).

Tabela 13: Lokalizeti kulturnog nasleđa u opštini Dragaš

Selo	Vrsta	Naziv
Stalna zaštićen		
Brut	Arheološko nasleđe	BRUT-HISAR
Zlipotok	Arheološko nasleđe	HISARISHT
Brodosavce	Arhitektonsko nasleđe	KUKLIBEGOVA DŽAMIJA
Privremena zaštita		
Šajnovce	Arhitektonsko nasleđe	MLIN
Kapra	Arhitektonsko nasleđe	DŽAMIJA KAPRE
Zlipotok	Arhitektonsko nasleđe	LOKALITET RANIJE DŽAMIJE
Kapra	Arhitektonsko nasleđe	SALATAŠ
Belograd	Arhitektonsko nasleđe	VODENICA
Buzez	Arhitektonsko nasleđe	NAMAZXHAH
Dragaš	Arhitektonsko nasleđe	TURBE

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Mlike	Arhitektonsko nasleđe	DŽAMIJA
Restelica	Arhitektonsko nasleđe	GROB SELIM DEDE (TURBE)

5 Ekološki problemi relevantni za ORP

5.1 Oblasti bitne za direktive EU o staništima i pticama

Prema preliminarnoj identifikaciji lokaliteta Natura 2000 na Kosovu (žarišta biodiverziteta) koju je sprovela EU 8B. Mustafa et al. 2011) sledeće oblasti u Dragašu su identifikovane kao bitne:

- Nacionalni park Šar planina (u ovoj studiji unutar postojećih granica, tj. uglavnom van Dragaša) – kao Nacionalni park, potencijalni UNESCO-ov rezervat biosfere i potencijalni UNESCO lokalitet svetske baštine
- Pojas uz granicu sa Albanijom kao deo evropske inicijative zelenih pojaseva
- Šar Planina i planina Koritnik kao važne oblasti za biljke
- Šar Planina, Koritnik i južni Dragaš kao primarne oblasti za leptire
- Šar Planina kao važna oblast za ptice, uključujući nekoliko vrsta iz Aneksa I direktive EU o pticama
- Koritnik i Šar planina kao ključne oblasti za vaskularne endemske vrste biljaka, i stari vrsta
- Šar Planina za nekoliko vrsta iz Aneksa II direktive EU o staništima
- Šar Planina i region severne Opolje za nekoliko staništa prema Aneksu I direktive EU o staništima
- Kao rezultat ovih studija, veći deo teritorije Dragaša je prepoznat kao žarište biodiverziteta i samim tim treba da se uključi u mrežu Natura 2000 za Kosovo.

Većina ovih rezultata je moglo još bliže da se detaljiše tokom studija koje su sprovedene u okviru projekta UNDP u Dragašu. Na osnovu terenskog rada i proučavanja literature, vrednosti konzervacije prirode na teritoriji mogle bi da se navedu prema Zakonu o zaštiti prirode (videti sliku 12). Ova mapa pokazuje da su značajni delovi teritorije ocenjeni kao delovi koji sadrže prirodne resurse čime se opravdava njihov status zaštićene zone. Većina ovih oblasti se nalazi unutar dela predloženog za proširenje nacionalnog parka.

Nedostatak dosledne zaštite i upravljanja zaštićenim i važnim vrstama i staništima promoviše kontinuiranu degradaciju staništa i gubitak vrsta, npr. preko:

- spaljivanje šuma i površina pod smrekom,
- prekomerna/nedovoljna ispaša,
- neregulisan lov,
- prekomerna berba lekovitog i aromatičnog bilja ili delova bilja,
- itd.

5.2 Postojeći problemi

5.2.1 Upravljanje čvrstim otpadom

Slabo upravljanje čvrstim otpadom u opštini dovodi do velikog broja divljih deponija, često uz put i pored reka a kao rezultat dovodi do zagađenja vodenih resursa i zemljišta.

5.2.2 Vode i otpadne vode

Važno ekološko pitanje u Dragašu je kontinuirano pogoršanje resursa površinskih voda zbog nedostatka bilo kakvog upravljanja otpadnim vodama (videti sliku 7, strana 5)).

1. Ovo naročito utiče na velike reke u regionu Opolja, tj. reku Plava uzvodno od sela Zaplužje i njene veće pritoke koje nose otpad iz sela u razvođa. Pošto većina stanovnika Dragaša živi u razmeđu reke Plava, neizbežno je da reka Plava ima funkciju kao prijemni vodeni tok, ali nedostatak tretmana vode je opteretio reku do njenih granica.
2. Druga reka na koju postoji najveći uticaj je Restelica, jer najveće naselje u opštini koristi voda kao vodotok, ali bez ikakvog tretmana.
3. Selo Brezna, drugo najveće naselje u opštini nema vodotok iz kojeg prima vodu, otuda se netretirana otpadna voda šalje nizvodno u malim količinama i na kraju završava u jezeru Brezna i okolnim mestima.
4. Iznenaduje da je reka Brod koja je uzvodno od sela Brod manje zagađena od očekivanog nivoa.

6 Verovatno značajni uticaji na životnu sredinu i zaštićena dobra

6.1 Prvo ispitivanje

Tabela 14 pokazuje rezultate prvog ispitivanja koje predstavlja relevantnost različitih sektorskih strategija za zaštićena dobra. Detaljna procena će uzeti u obzir ove rezultate.

Tabela 14: Rezultati prvog ispitivanja sektorskih strategija

Predmeti ispitivanja – sektorske strategije	Zaštićena dobra								
	Zemljište	Voda	Vazduh	Klimatski faktori	Biodiverzitet	Pejzaž	Stanovništvo i zdravlje	Materijalna dobra	Nasleđe
<i>Očuvanje prirode</i>	+	+	+	+	+	+	0	0	0
<i>Naselja</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Lokalna ekonomija</i>	+	+	+	0	+	+	+	+	+
<i>Putevi i saobraćaj</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Zdravstvo</i>	0	0	0	0	0	0	+	0	0
<i>Obrazovanje</i>	0	0	0	0	0	0	+	0	+
<i>Turizam i kulturno nasleđe</i>	0	+	+	0	+	+	+	+	+
<i>Poljoprivreda</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Šumarstvo</i>	+	+	+	+	+	+	0	+	+
<i>Energija</i>	0	+	+	+	+	+	+	0	+
<i>Vodosnabdevanje i kanalizacija</i>	+	+	+	+	+	+	+	0	0

6.2 Detaljna procena

6.2.1 Okvir prostornog razvoja

Slika.3: Okvirna mapa prostornog razvoja pruža sveobuhvatni pregled ciljeva za utvrđene podoblasti na način formulisan u ORP. Sledeće podoblasti moraju biti procenjene:

1. **Oblast striktno zaštite** = Zona 1 predloženih oblasti za proširenje nacionalnog parka Šar planina

Oblast striktno zaštite je podeljena u dve podoblasti:

- Oblast na severu oko vrha planine Koritnik je formirana planinskim i subplaninskim travnjacima i šumama zaštićenim prema direktivi EU o staništu. Pored toga, značajan broj bitnih vrsta može da se nađe u ovoj oblasti.
- Oblast jugoistočno od Dragaša karakteriše velika gustina bitnih vrsta i velike oblasti prirodnih travnjaka koji ne zahtevaju nikakvo upravljanje. in

Obe oblasti su osetljive na ljudski uticaj.

Kao što je već definisano u okviru prostornog razvoja, ORP prepoznaje ove vrednosti i zahteve, uzima u obzir predloženo zoniranje NPŠP, i opremljen je da izbegne negativne uticaje u ovim oblastima.

2. **Oblast povećanog upravljanja** = Zona 2 predloženog dela za proširenje Nacionalnog parka Šar Planina

Oblast povećanog upravljanja je definisana zonom 2 NPŠP. Ove oblasti uglavnom karakterišu veliki prirodni i poluprirodni pašnjaci. Jedino su pojasevi uz granicu sa Albanijom i mali džepovi uz vodene tokove.

Kao što je već definisano u okviru prostornog razvoja, ORP prepoznaje ove vrednosti i zahteve, uzima u obzir predloženo zoniranje NPŠP, i opremljen je da izbegne negativne uticaje u ovim oblastima predlaganjem strategija za upravljanje usmeravanih zahtevima za zaštitom u ovim oblastima.

3. **Oblast gde se zemljište intenzivno koristi** = Zone 3 predloženog proširenja Nacionalnog parka Šar Planina plus van NPŠP.

Oblast u kojoj se zemljište intenzivno koristi je definisana u okviru prostornog razvoja mora biti podeljene u tri podvrste:

- Zona 3 NPŠP, ove oblasti su definisane kroz predloge za turistički razvoj; ovo znači da će biti dozvoljene turističke instalacije i korišćenje zemljišta, međutim, sve aktivnosti će biti utvrđene prostornim planom i planom upravljanja NPŠP koji će biti opremljeni da umanje negativne uticaje na ove oblasti. Mogući uticaji mogu da se stvore preko smeštaja

-
- (korišćenje zemljišta, stvaranje otpada i otpadnih voda, pristupna infrastruktura, pristupni putevi, itd.), objekata za letnji i zimski turizam (saobraćaj, stvaranje smeća, buka i ometanje staništa divljih životinja, emisije).
- Zone u kojima razvoj treba da obuhvati konkretne ekološka ograničenja, npr. upravljanje šumama prema šumskoj službi i uzimanje u obzir visoke vrednosti šumskih ciljeva, vrednosti zaštite prirode, npr. forme pejzaža ili konkretne zahteve za zaštitu vodenih resursa od zagađenja. Neuzimanje u obzir ovih zahteva može imati negativne ekološke rezultate.
 - Preostali delovi opštine obeleženi u ovoj kategoriji dopuštaju intenzivno korišćenje zemljišta ili razvoj bez nametanja specijalnih ekoloških ograničenja van relevantnih zakona. Zavisno od razvojne putanje, izabrani ekološki uticaji mogu da se izazovu koji onda moraju biti ocenjene u okviru projekta PEU.

Empowered lives.
Resilient nations.

6.2.2 Očuvanje prirode

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena ²	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	<p>Uspostavljanje očuvanje prirode u opštinskom razvoju, programi podizanja svesti kao i sprečavanje i kontrola zagađenja očuvaće zemljište i njegove ekološke funkcije.</p> <p>Proširenje nacionalnog parka i održivo upravljanje njime očuvaće zemljište i njegovu ekološku funkciju u ovoj oblasti.</p> <p>Sistemi za rano upozoravanje prilikom požara će zaštititi zemljište i njegovu ekološku funkciju.</p>	Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na zemljište.
Voda	+	<p>Uspostavljanje očuvanje prirode u opštinskom razvoju, programi podizanja svesti kao i sprečavanje i kontrola zagađenja očuvaće vodene resurse.</p> <p>Uspostavljanje nacionalnog parka Šar planina će očuvati vodene resurse u ovoj oblasti.</p> <p>Razvoj ribarskog turizma će napregnuti reke i smanjiće ekološke funkcije.</p> <p>Sistemi ranog upozoravanja od požara i mere pošumljavanja će zaštititi i očuvati vodene resurse.</p>	Ribarske aktivnosti nisu dozvoljene u Nacionalnom parku. Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na vodene resurse.
Vazduh	+	<p>Uspostavljanje očuvanje prirode u opštinskom razvoju, programi podizanja svesti kao i sprečavanje i kontrola zagađenja smanjiće zagađenje vazduha.</p> <p>Uspostavljanje nacionalnog parka Šar planina će očuvati čist vazduh u ovoj</p>	Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na vazduh.

² Značajni efekti, uključujući sekundarne efekte, kumulativne, povezujuće, kratkoročne, srednjoročne i dugoročne, stalne i privremene, pozitivne i negativne, i, gde je relevantno, prekogranične efekte.

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

		oblasti, naročito zaštitom šuma.	
		Sistemi ranog upozoravanja od požara i mere pošumljavanja će očuvati/razviti drveće i žbunje, kojima se vazduh čisti.	
Klimatski faktori	+	Sistemi ranog upozoravanja od požara i mere pošumljavanja će očuvati šume koje poboljšavaju (mikro) klimu.	Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na klimu.
Biodiverzitet	+	<p>Uspostavljanje očuvanje prirode u opštinskom razvoju, programi podizanja svesti kao i sprečavanje i kontrola zagađenja smanjiće zagađenje životne sredine i oštećivanje flore i faune.</p> <p>Uspostavljanje nacionalnog parka Šar planina će očuvati visoku vrednost biodiverziteta, flore i faune.</p> <p>Detaljan popis biodiverziteta će olakšati zaštitu i očuvanje flore i faune.</p> <p>Regulisan i kontrolisan lov će očuvati divlje životinje zatvorenim sezonama i oblastima.</p> <p>Sakupljanje sekundarnih šumskih proizvoda može naglasiti ovu floru; pravila i propisi će sprečiti prekomernu berbu.</p> <p>Pošumljavanje kao mera smanjenja rizika će pomoći različitim zajednicama i vrstama biljaka od velikog značaja.</p>	Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na biodiverzitet.
Pejzaž	+	Uspostavljanjem nacionalnog parka Šar Planina će se očuvati izuzetan pejzaž.	Strategija za očuvanje prirode će imati pozitivan uticaj na karakteristike pejzaža.
Uzajamna veza		Povećanje priznavanja Dragaša kao zvaničnog UNESCO „rezervata biosfere“ može povećati turizam (poglavlje 6.2.8).	
Rezime:		Strategija za očuvanje prirode ima za cilj povećanje sveukupnog nivoa očuvanja prirode unutar opštine, posebno težište može da se stavi na	

Empowered lives.
Resilient nations.

svest o ekološkim pitanjima. Ova strategija nema negativne uticaje.

6.2.3 Naselja

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	<p>Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i smanjiće njegovu ekološku funkciju.</p> <p>Razmatranje dobro regulisane urbane gustine naseljenosti i sistema zelenog pojasa će očuvati nezatvoreno zemljište i njegovu ekološku funkciju.</p> <p>Pošumljavanje kao mera programa smanjenja rizika će zaštititi i očuvati zemljište i njegovu ekološku funkciju.</p>	Zemljište koje ima veliku i poljoprivrednu vrednost (biotopske funkcije, funkcije filtera i skladištenja, funkcije dokumentacije) ne treba da se zatvori ili preraspodeli, već da se očuva zelenim pojasom.
Voda	+	<p>Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti će izazvati zatvaranje zemljišta i umanjiti regeneraciju vodenih resursa.</p> <p>Ispusna voda iz komercijalnih / industrijskih oblasti može biti zagađena.</p> <p>Uređenje korita će smanjiti biotropsku funkciju reka.</p> <p>Razmatranje dobro regulisane urbane gustine naseljenosti i sistema zelenog pojasa će očuvati nezatvoreno zemljište i regeneraciju vodenih resursa.</p> <p>Pošumljavanje kao mera programa smanjenja rizika će podržati regulaciju vode i regeneraciju vodenih resursa.</p>	Zemljište, koje je bitno za regeneraciju vodenih resursa, ne bi trebalo da se zatvori ili preraspodeli, već da se očuva sistemom zelenog pojasa. Ispisna voda iz komercijalnih/industrijskih oblasti treba da se pročisti pre ispuštanja u reku.
Vazduh	+	Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti može izazvati	Obezbediti vazdušne filtere i ekološke grejne sisteme u stambenim i komercijalnim/industrijskim

Empowered lives.
Resilient nations.

		emisije iz grejanja zgrada ili lokalnim industrijama.	zonama.
		Razmatranje dobro regulisane urbane gustine naseljenosti i sistema zelenog pojasa kao i pošumljavanje kao mera programa smanjenja rizika će očuvati/razviti drveće i šiblje, koje čiste vazduh.	
Klimatski faktor	+	Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti će izazvati zatvaranje zemljišta i promeniće mikro klimu (naročito zagrevanje).	Smanjiti zatvaranje zemljišta do minimuma.
		Razmatranje dobro regulisane urbane gustine, poboljšanje dizajna otvorenih prostora kao i pošumljavanje sačuvaće nezatvoreno zemljište i poboljšaće mikro klimu.	
Biodiverzitet	+	Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti će izazvati zatvaranje zemljišta i uništiće staništa flore i faune.	Oblasti velike vrednosti biodiverziteta ne bi trebalo da se unište gradnjom, već da se očuvaju sistemom zelenog pojasa.
		Razmatranje dobro regulisanog sistema zelenog pojasa će očuvati nezatvoreno zemljište i zaštititi floru i faunu.	
		Pošumljavanjem kao merom programa smanjenja rizika će se sačuvati mnoge zajednice i vrste biljaka koje su od značaja.	
Pejzaž	+	Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti može negativno uticati na pejzaž.	Stambene i komercijalne/industrijske oblasti treba da se integrišu u karakteristiku pejzaža, npr. kroz okolne zelene pojaseve.
		Uspostavljanje procesa urbanističkog planiranja i nadzor gradnje će očuvati karakteristike pejzaža.	
		Razmatranje dobro regulisane urbane gustine, poboljšanje dizajna otvorenih prostora i sistem zelenog pojasa će imati pozitivan uticaj na karakteristike pejzaža.	
Stanovništvo i zdravlje	+	Razvoj stambenih oblasti će pokriti potrebu za kućama.	Obezbediti vazdušne filtere i ekološke grejne sisteme u stambenim i komercijalnim/industrijskim
		Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti može izazvati lođ	

Empowered lives.
Resilient nations.

		miris i druge negativne uticaje.	zonama.
		Uspostavljanje procesa urbanističkog planiranja i nadzora gradnje će povećati standarde bezbednosti i zaštititi ljudske živote.	
		Razmatranje dobro regulisane urbane gustine, poboljšanje dizajna otvorenih prostora i sistem zelenog pojasa će imati pozitivan uticaj na ljude i zdravlje. programi za smanjenje rizika će zaštititi ljudske živote.	
Nasleđe	+	Razvoj stambenih i komercijalnih/industrijskih oblasti može uništiti kulturno i prirodno nasleđe. Uspostavljanje procesa urbanističkog planiranja, prikupljanje sistematskih podataka o nasleđu i promocija njegovih vrednosti kao i podrška privatnim vlasnicima tradicionalnih zgrada će očuvati kulturno nasleđe. Sistem zelenog pojasa kao i programi za smanjenje rizika će očuvati kulturno i prirodno nasleđe.	Tradicionalne zgrade, arheološki lokaliteti i drugi spomenici kao i prirodno nasleđe ne bi trebalo da se unište tokom razvoja/širenja naselja, već treba da se očuvaju.
Uzajamna veza		Razmatranje dobro regulisane urbane gustine i sistema zelenog pojasa će očuvati prirodne resurse i sačuvati ljudske živote.	
Rezime:		ORP uključuje konkretne zone za razvoj za svako naselje u opštini. Utvrđivanje ovih razvojnih zona se zasniva na takozvanoj analizi prostorne izdržljivosti. Ova analiza uzima u obzir ekološke aspekte kao što su biodiverzitet, zemljište i rizik od erozije, ekološke opasnosti, kao i trenutno korišćenje zemljišta. Shodno tome, analiza je opremljena da utvrdi oblasti za razvoj koje karakteriše najmanji ekološki rizik. Na osnovu ovog pristupa ekološki uticaji su već umanjeni.	

Empowered lives.
Resilient nations.

6.2.4 Lokalna ekonomija

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine. Uticaji kroz povećani učinak poljoprivrede će se proceniti u poglavlju 6.2.9. .	n/a
Voda	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine. Uticaji kroz povećani učinak poljoprivrede će se proceniti u poglavlju 6.2.9.	n/a
Vazduh	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine. Uticaji kroz povećani učinak poljoprivrede će se proceniti u poglavlju 6.2.9.	n/a
Biodiverzitet	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine. Uticaji kroz povećani učinak poljoprivrede će se proceniti u poglavlju 6.2.9.	n/a
Pejzaž	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine.	n/a
Stanovništvo i zdravlje	+	Upravljanje otpadom će smanjiti zagađenje životne sredine. Uticaji kroz povećani učinak poljoprivrede će se proceniti u poglavlju 6.2.9.	n/a
Materijalna imovina	+	Razvoj lokalne ekonomije može uticati na privatno zemljište.	n/a
Nasleđe	+	Opisana akcija nema konkretan uticaj na nasleđe.	n/a
Uzajamni odnos			
Rezime:	Strategija za lokalnu ekonomiju ne predstavlja direktnu pretnju ili uticaj na životnu sredinu.		

Empowered lives.
Resilient nations.

6.2.5 Putevi i saobraćaj

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	<p>Poboljšanje/asfaltiranje puteva ili gradnja potpuno novih puteva će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i njegovu ekološku funkciju.</p> <p>Povećani saobraćaj novim putevima će povećati emisije, koje zagađuju okolno zemljište.</p> <p>Poboljšana frekventnost javnog prevoza može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.</p> <p>Razmotriti autobuske stanice i skloništa će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i smanjiti njegovu ekološku funkciju.</p>	<p>Preumeravanje novih puteva treba da uzme u obzir da zemljište visoke ekološke i poljoprivredne vrednosti (biotropska funkcija, funkcije filtera i skladištenja, funkcije dokumentacije) neće biti zatvoreno ili preraspodeljeno.</p>
Voda	+	<p>Poboljšanje/asfaltiranje puteva ili gradnja potpuno novih puteva će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i smanjiti regeneraciju vodenih resursa..</p> <p>Povećani saobraćaj poboljšanim ili novim putevima će povećati emisije koje indirektno zagađuju vodene resurse.</p> <p>Poboljšana frekventnost javnog saobraćaja može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.</p> <p>Gradnja autobuske stanice i skloništa će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i smanjiti regeneraciju vodenih resursa.</p>	<p>Preusmeravanje novih puteva treba da uzme u obzir da zemljište koje je relevantno za regeneraciju vodenih resursa ne bude zatvoreno ili preraspodeljeno. Ispusna otpadna voda treba da se pročisti pre ispuštanja u reke.</p>
Vazduh	+	<p>Povećani saobraćaj poboljšanim ili novim putevima će povećati emisije koje izazivaju zagađenje vazduha.</p>	

Empowered lives.
Resilient nations.

		Poboljšana frekventnost javnog prevoza može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.	
Klimatski faktori	+	Poboljšanje/asfaltiranje makadamskih puteva ili gradnja potpuno novih puteva će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta i promeniće mikro klimu (naročito zagrevanje).	
		Povećani saobraćaj poboljšanim ili novim putevima će povećati emisije koje su bitan faktor globalnog zagrevanja.	
Biodiverzitet	+	Gradnja potpuno novih puteva će uništiti staništa flore i faune.	Preusmeravanje novih puteva treba da uzme u obzir da oblasti visoke vrednosti biodiverziteta ne budu uništene.
		Povećani saobraćaj poboljšanim ili novim putevima će povećati emisije, buku i ometanje, što smanjuje sposobnost okolnih staništa.	
		Poboljšana frekvencija javnog saobraćaja može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.	
Pejzaž	+	Gradnja potpuno novih puteva će uništiti pejzaž.	Preusmeravanje novih puteva treba da uzme u obzir da se ne unište karakteristični pejzaži.
		Povećani saobraćaj poboljšanim ili novim putevima će povećati emisije, buku i ometanje, što smanjuje sposobnost za aktivnosti oporavka pejzaža.	
		Poboljšana frekvencija javnog prevoza može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.	
Stanovništvo i zdravlje	+	Poboljšanje/asfaltiranje makadamskih puteva ili gradnja potpuno novih puteva će povećati putnu mrežu i smanjiti saobraćajne nezgode.	
		Povećanje saobraćaja kroz popravljene ili nove puteve će povećati	

Empowered lives.
Resilient nations.

		emisije, buku i ometanje, što ima negativan uticaj na ljudsko zdravlje, naročito blizu naseljenih oblasti.	
		Poboljšana frekvencija javnog saobraćaja može sa jedne strane povećati saobraćaj i emisije, ali sa druge strane može smanjiti individualni saobraćaj.	
		Redovno održavanje puteva će smanjiti saobraćajne nezgode.	
Materijalna imovina	+	Gradnja potpuno novih puteva može uticati na privatno zemljište.	
Nasleđe	+	Poboljšanje/asfaltiranje makadamskih puteva ili gradnja potpuno novih puteva može uništiti kulturno prirodno nasleđe.	Preusmeravanje novih puteva i poboljšanje novih puteva treba da uzme u obzir da se ne uništi kulturno i prirodno nasleđe.
		Povećanje saobraćaja kroz popravljene ili nove puteve će povećati emisije, buku i ometanje, što ima negativan uticaj na tradicionalne zgrade i prirodno bogatstvo..	
Uzajamni odnosi			
Rezime:		Poboljšanje postojećih puteva će dovesti do malih ili nikakvih regionalnih ekoloških uticaja, ali je i dalje potrebno detaljno proceniti ekološki uticaj. Poboljšanje makadamskih puteva će dovesti do značajnog povećanja saobraćaja i samim tim će dovesti do većih emisija i buke.	
		Gradnja potpuno novih puteva će dovesti do ometanja u oblastima na koje saobraćaj do sada nije uticao. Pored korišćenja zemljišta i većih rizika od erozija u strmim oblastima, moraće da se procene emisija, buke i ometanja takođe kroz povezane objekte uz put.	
		Konkretna pažnja mora da se obrati na moguće ometanje koridora za migraciju velikih sisara. Pored toga, putevi koji prolaze kroz zonu 2 NPŠP iziskuju da moraju da se razmotre konkretne odredbe prostornog plana i plana za upravljanje NPŠP.	

Empowered lives.
Resilient nations.

6.2.6 Zdravlje

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Stanovništvo i zdravlje	+	Sve akcije u zdravstvenoj strategiji će imati pozitivan uticaj na stanovništvo i zdravlje.	
Uzajamni odnosi		Usklađivanje prostorne raspodele jedinica zdravstvene zaštite, naročito unapređenje klinike u Restelici u centar porodične medicine, imaće pozitivan uticaj n svaki aspekt životne sredine, zbog smanjenja udaljenosti između pacijenata i medicinskih usluga. Ugradnja i poboljšanje protivpožarne zaštite će zaštititi šume, koje imaju nekoliko ekoloških funkcija (koje imaju raznolike zajednice i vrste biljaka koje su od značaja, štite zemljište i vodu, čiste vazdhu, obogaćuju karakteristike pejzaža, itd.).	
Rezime:		Sve akcije u strategiji za zdravstvo će imati pozitivan uticaj na svaki aspekt životne sredine.	

Empowered lives.
Resilient nations.

6.2.7 Obrazovanje

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Stanovništvo i zdravlje	+	Sve akcije obrazovne strategije će imati pozitivan uticaj na stanovništvo i zdravlje. One će poboljšati životne uslove i povećaće znanje o zdravstvenim pitanjima.	
Nasleđe	+	Motivisanje za aktivnosti razmene između regiona Opolje i Gore kao i uključivanje kulturnog nasleđa u nastavni plan i program će povećati svest o kulturnom i prirodnom nasleđu i pomoći će da se zaštiti.	
Rezime:		Povećanje nivoa obrazovanja stanovništva će povećati svest o ekološkim pitanjima i imaće pozitivan uticaj. Negativan uticaj se ne očekuje.	

6.2.8 Turizam u kulturno nasleđe

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	0		
Voda	+	<p>Poboljšanje standarda tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, upravljanje otpadom) kao i uklanjanje divljih deponija i programi podizanja svesti će smanjiti zagađenje vode.</p> <p>Razviti aktivnosti povezane sa vodom (npr. pecanje, vožnja kanua) će povećati korišćenje reka i smanjiće njihove ekološke funkcije.</p> <p>Uspostavljanje Nacionalnog parka Šar planina će očuvati vodene resurse</p>	<p>Turistički razvoj u okolini reka gde se uzima voda za piće treba da izbegava negativan uticaj na osetljive površinske rečne tokove (naročito na severozapadu Dragaša).</p> <p>Aktivnosti na rekama nisu dozvoljene u NPŠP.</p>

		u ovoj oblasti.	
Vazduh	+	<p>Poboljšanje standarda tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, upravljanje otpadom) kao i uklanjanje divljih deponija i programi podizanja svesti o životnoj sredini će smanjiti zagađenje vazduha.</p> <p>Uspostavljanje Nacionalnog parka Šar planina će očuvati čist vazduh u ovoj oblasti, naročito zaštitom šuma.</p>	Turistički razvoj ne treba da obuhvati seču šuma.
Biodiverzitet	+	<p>Poboljšanje standarda tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, upravljanje otpadom) kao i uklanjanje divljih deponija i programi podizanja svesti o životnoj sredini će smanjiti zagađenje životne sredine.</p> <p>Uspostavljanje Nacionalnog parka Šar planina će očuvati veliku vrednost biodiverziteta, flore i faune.</p> <p>Istraživanje skijaških oblasti u NPŠP (zona 3) će povećati ometanje u oblastima na koje turisti još uvek ne utiču.</p> <p>Regulisane i kontrolisane aktivnosti lova će očuvati divlje životinje zatvorenim sezonama i oblastima.</p> <p>Turistički pristup jezeru Brezna će povećati ometanje u oblastima na koje turisti još uvek nisu uticali.</p>	<p>Turistički razvoj nije dozvoljen u zonama 1 i 2 NPŠP.</p> <p>Posebna pažnja prilikom razvoja skijaške infrastrukture mora da se posveti mogućem ometanju koridora za migraciju velikih sisara.</p>
Pejzaž	+	<p>Uklanjanje divljih deponija i programi podizanja svesti o životnoj sredini smanjiće zagađenje životne sredine i očuvaće karakterističan pejzaž.</p> <p>Uspostavljanje Nacionalnog parka Šar planina će očuvati izuzetne pejzaže.</p> <p>Renoviranje tradicionalnih zgrada, kao i očuvanje kulturnog nasleđa će očuvati karakterističan pejzaž.</p>	Strategija za turizam i kulturno nasleđe će imati pozitivan uticaj na karakteristični pejzaž.

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Stanovništvo i zdravlje	+	Poboljšanje standarda tehničke infrastrukture (vodovod, kanalizacija, upravljanje otpadom) kao i uklanjanje divljih deponija i programi podizanja svesti o životnoj sredini će smanjiti zagađenje životne sredine i imaće pozitivan uticaj na zdravlje ljudi.	Strategija za turizam i kulturno nasleđe će imati pozitivan uticaj na stanovništvo i zdravlje.
Maetrijalna imovina	+	Razvoj turizma može uticati na privatnu svojinu.	
Nasleđe	+	Renoviranje tradicionalnih zgrada, njihovo korišćenje za turističke objekte i njihovo očuvanje će očuvati materijalno kulturno nasleđe. Programi za povećanje svesti, za unošenje kulturnog nasleđa u nastavni plan i program, sprovođenje istraživanja i uključivanje ljudi u projekte kulturnog nasleđa i radne grupe će očuvati kulturno i prirodno nasleđe.	Strategija za turizam i kulturno nasleđe će imati pozitivan uticaj na kulturno nasleđe
Uzajamna veza		Razvoj turističkih centara će skoncentrisati ekološki uticaj na oblasti u kojima je životna sredina manje osetljiva.	
Rezime:		Razvoj turizma može imati potencijal da pokrene poboljšanje infrastrukture. Sa druge strane, količina saobraćaja i stvaranje otpada i otpadnih voda mogu se povećati razvojem turizma. Pošto je razvoj turizma planiran u vidu turizma u prirodi on obuhvata temeljno razmatranje ekoloških pitanja i umanjenje uticaja na životnu sredinu. Realizacija turističkih projekata unutar NPŠP mora da poštuje prostorni plan i plan upravljanja nacionalnog parka i sveobuhvatni PEU treba da se sprovede u svakom slučaju. Konkretno treba da se razmotri ometanje staništa životinja i putanjama migracije tokom zimskog perioda.	

6.2.9 Poljoprivreda

Strategija za poljoprivredu uključuje tri grupe akcija sa ukupno devet akcija. Za akcije A3, B1, B3, B4, i C1 nije mogao da se utvrdi uticaj bitan za ekološku zaštitu dobara-

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
-----------------	------------------	---------	-----------------------

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	Navedene akcije neće izazvati konkretan uticaj na zemljište.	n/a
Voda	+	<p>Opisane akcije neće izazvati nikakav direktan uticaj na vodene resurse. Ali povećana poljoprivredna proizvodnja i prerada mogu imati dvostrani uticaj:</p> <p>1) Veće korišćenje vode za navodnjavanje, naročito za specijalnu kultivaciju, voće i bobičasto voće (aktivnosti A);</p> <p>2) Veće ispuštanje otpadnih voda zbog povećane prerade (meso, mleko i drugi primarni proizvodi) uglavnom zbog organskog ispuštanja (BOD) (aktivnosti A9).</p>	<p>Korišćenje vode za navodnjavanje treba da se reguliše prema protoku vode. Generalno, količina vode dostupne u Dragašu ne nameće striktno ograničenje za navodnjavanje.</p> <p>Akcije u vezi sa konkretnim žitaricama ili specijalnim kulturama treba da poštuju dotične usmeravajuće mape (pogledati sliku 13).</p> <p>Organska ispuštanja u površinske vode, naročito u reku Plava i neke pritoke, je ozbiljan problem u Dragašu, i svako povećanje velikih ispuštanja i netretiranja otpadnih voda treba da bude podložno PEU. Generalno, svako ispuštanje netretirane otpadne vode treba da se zabrani.</p>
Vazduh	+	Povećanje prerade primarnih poljoprivrednih proizvoda ima potencijal za dodatne emisije (naročito miris)	Novi objekti za preradu hrane morau proći odvojen PEU čime će se obezbediti smanjenje emisija.
Klimatski faktori	+	Ne postoji konkretan uticaj na klimatske faktore usled opisane akcije	n/a
Biodiverzitet	+	<p>Konkretan uticaj na biodiverzitet može biti izazvan akcijama u okviru A u pogledu stoke i akcijama u okviru B u vezi sa upravljanjem pašnjacima.</p> <p>Broj stoke ili nove vrste mogu izazvati veći pritisak na konkretne vrste biljaka ili promovisati takozvane trave za ispašu. Ovo može dovesti do promene sastava vrsta što može dovesti do smanjenja ili gubitka vrednih i/ili važnih vrsta.</p>	<p>Svaka akcija za poboljšanje produktivnosti stočarskog sektora u smislu upravljanja pašnjaka i uvođenje novih vrsta treba da pažljivo prati uputstva za poljoprivredu (videti sliku 13).</p> <p>Pristupi upravljanju pašnjacima unutar NPŠP treba da budu koordinirani sa upravom nacionalnog parka i moraju biti u skladu sa</p>

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
		<p>Pored toga, intenzivnija ispaša može takođe uticati na grupe faune kao što su leptiri ili druge grupe insekata.</p> <p>Akcija C2 „Podrška nacionalnoj vladi u započinjanju procesa priznanja Dragaša kao Rezervata biosfere UNESCO“ imaće pozitivan uticaj na biodiverzitet i njegovu zaštitu.</p>	<p>prostornim i planom upravljanja NPŠP. Potrebno je da se primeni odgovarajuće praćenje razvoja pašnjaka.</p>
Pejzaž	+	<p>Promene žitarica i povećanje konkretnih kultura može imati uticaj na pejzaž; naročito na oblasti koje su navedene kao oblasti sa složenom kultivacijom (naročito sa živom ogradom ili drvećem) u mapi korišćenja zemljišta (mapa B7.1 SDA)..</p> <p>Upravljanje pašnjacima, takođe i u NPŠP, može zahtevati gradnju poljoprivrednih puteva ili staza i određene infrastrukture kao što su štale ili kolibe.</p> <p>Akcija C2 „Podrška nacionalnoj vladi u započinjanju procesa priznanja Dragaša kao Rezervata biosfere UNESCO“ imaće pozitivan uticaj na pejzaž i njegovu zaštitu.</p>	<p>Sve aktivnosti unutar NPŠP mora da odobri uprava nacionalnog parka i moraju biti u skladu sa prostornim planom i planom upravljanja NPŠP. Pored toga, potrebno je da se u obzir uzmu uputstva za poljoprivredu (videti sliku 13).</p> <p>Promena kultivacije van NPŠP treba da uvek uzme u obzir smanjenje eruzije (živa ograda, terase, itd) i zaštitu raznolikosti struktura kao što su živa ograda, drveće, itd.</p>
Stanovništvo i zdravlje	+	<p>Akcije opisane u strategiji nemaju negativan uticaj na stanovništvo i zdravlje.</p>	<p>Generalno sve akcije u strategiji za poljoprivredu su opremljene za poboljšanje životnih uslova stanovništva.</p> <p>Sve aktivnosti u vezi sa stručnim usavršavanjem treba da uključi sve jedinice koje se bave održivom efikasnošću poljoprivrede i resursa u proizvodnji i preradi.</p>
Materijalna	+	<p>Akcije koje su preporučene u velikoj meri su usredsređene na privatno</p>	<p>Opština treba da promoviše i podrži realizaciju</p>

Očuvanje biodiverziteta i upravljanje održivog korišćenja zemljišta u Dragašu
2012 Opštinski Razvojni Plan –
Strateška Procena Životne Sredine

Empowered lives.
Resilient nations.

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
imovina	zemljište.		akcija na privatnom zemljištu.
Nasleđe	+ Akcije opisane u strategiji nemaju negativan uticaj na nasleđe.		n/a
Uzajamna veza			
Rezime:	Strategija za poljoprivredu ne nameće nikakve direktne pretnje ili uticaje na životnu sredinu. Konkretno akcije kao što je povećanje prerade hrane će zahtevati PEU, druge akcije kao što je uspostavljanje upravljanja pašnjacima zahtevaće tesnu saradnju i koordinaciju sa upravom nacionalnog parka; svako proširenje kultura kao što su lekovito bilje, voće i bobičasto voće treba da uzme u obzir zaštitu od erozije i strukturnu raznolikost pejzaža. Opština treba da promoviše i podrži realizaciju akcija na privatnom zemljištu.		

6.2.10 Šume

Strategija za šume uključuje grupu aktivnosti od kojih je jedna grupa sa ukupno devet aktivnosti direktno povezana sa strukturom šuma, dok ostale tri grupe imaju za cilj administrativne strukture, opštu svest i obuku.

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	Planirane akcije će imati pozitivan uticaj na zemljište, naročito akcije A3, A5 kroz smanjenje erozije zemljišta i smanjenje prirodnih opasnosti; akcije A6 i A7 kroz poboljšanje upravljanja i praksi seče.	
Voda	+	Realizacija planiranih akcija će rezultirati pozitivnim uticajem na vodene resurse kroz pošumljavanje, poboljšane prakse upravljanja i prepoznavanje funkcija šuma u regeneraciji vode u okviru pristupa sertifikacije FSC.	
Vazduh	+	Povećanje površina pod šumama će ojačati funkciju šuma za regeneraciju vazduha.	
Klimatski faktori	+	Povećanje površina i poboljšanje upravljanja će ojačati funkciju šume u vezi sa CO2. Pored toga, poboljšano upravljanje, naročito cilj A2 koji cilja pružanje boljih opcija za seču ograđenog drveta imaju potencijal da povećaju udeo lokalnih šuma u primarnom energetske bilansu Dragaša.	
Biodiverzitet	+	Poboljšano upravljanje šumama, naročito šikare imaju veliki potencijal za biodiverzitet, pošumljavanje domaćim vrstama i prepoznavanje visoke vrednosti šuma u šemu FSC imaće uticaj na status biodiverziteta u opštini.	
Pejzaž	+	Poboljšanje upravljanja šikarama će pomoći da očuva ova tradicionalna vrsta upravljanja od dalje smanjenja i takođe će pomoći da se očuva	

Empowered lives.
Resilient nations.

		tipični pejzaž regiona. Pošumljavanje u odabranim oblastima će obogatiti pejzaž naročito u oblastima sa veoma malim udelom šuma.	
Materijalna imovina	+	Preporučene akcije takođe treba da se realizuju u privatnim šumama.	Opština treba da podrži i promoviše realizaciju akcija u privatnim šumama.
Nasleđe	+	Poboljšanje upravljanja šikarama će pomoći da se očuva tradicionalni način upravljanja šumama od daljeg smanjenja i takođe će pomoći da se očuva tipični kulturni pejzaž strukture regiona.	
Uzajamna veza		Akcije koje imaju za cilj poboljšanje administrativnih struktura, jačanje svesti o održivom šumarstvu i pružanje konkretnih programa obuke podržaće akcije koje imaju za cilj poboljšanje strukture šuma i osiguraće dugoročnu održivost strategije.	
Rezime:		Strategija za šume ne nameće nikakve direktne pretnje ili uticaje za životnu sredinu. Sveukupni akcioni plan je opremljen da poboljša strukturu i ekološku funkciju šuma u Dragašu. Sve akcije treba da se realizuju u tesnoj saradnji sa ŠAK i upravom nacionalnog parka za oblasti unutar NPŠP; uključivanje lokalnih zajednica u svim akcijama prema porebi; pratiti dotična uputstva SDA. Realizacija akcija u privatnim šumama treba da se promoviše i podrži od strane opštine.	

6.2.11 Energija

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Voda	+	Strategija snažno promoviše ugradnju MHE u Dragašu. Svaka takva instalacija povećava potencijalni negativan uticaj na prirodna vodena tela u smislu količine vode, raznolikosti staništa i kvaliteta vode.	Sprovođenje sveobuhvatne PEU je potrebno za svaki projekat MHE. Preporučuje se da se dogovori minimalni protok u svakoj reci koja daje potencijal za hidroenergiju. Pored toga, potrebno je da se promoviše svaka opcija za smanjenje uticaja za vodene tokove, npr. nove tehnologije podržavaju kontinuitet toka i umanjuju uticaj turbina na vodenu faunu.

Empowered lives.
Resilient nations.

			Ekološki uticaj izazvan planiranim projektima hidroenergije, tj. centrale Žur i 6 MHE uz reke Brod i Restelica nije predmet ove procene.
Vazduh	+	Energetska strategija promoviše mere energetske efikasnosti za zgrade i ugradnju solarno-termalnih sistema u zgradama. Obe aktivnosti će dovesti do smanjenja sagorevanja uglja, drveta ili balege za grejanje i time će se smanjiti zagađenje vazduha od emisija grejnih tela.	Opština treba da se snažno bori za realizaciju mera efikasnosti i ugradnju solarno-termalnih aparata u javne zgrade i treba da promoviše, olakša i podrži ovakve mere u privatnim zgradama.
Klimatski faktori	+	Energetska strategija promoviše mere energetske efikasnosti za zgrade, povećane izvore OE i ugradnju solarno-termalnih sistema u zgradama; sve ove mere će pomoći da se smanje emisije GHG.	
Biodiverzitet	+	Videti uticaj na vode. UNDP je u ispitivanju utvrdio retke i vredne vodene beskičmenjake u reci Brod; slična situacija će verovatno biti i u drugim rekama i potocima na Šar Planini.	Savetuje se da se ispita vodena fauna u kontekstu utvrđivanja standarda za minimalni protok vode u rekama i potocima.
Pejzaž	+	Sledeće predložene akcije mogu imati uticaj na pejzaž: 1) Ugradnja turbina na vetar nakon potencijalne studije energije vetra u odabranim oblastima;; 2) Instalacija MHE	Zahteva se sprovođenje sveobuhvatne PEU za svaki projekat.
Stanovništvo i zdravlje	+	Smanjenje korišćenja ogrevnog drveta, uglja i balege za grejanje će dovesti do poboljšanje kvaliteta vazduha, takođe i unutar kuća. To će dovesti do manje zdravstvenih problema prouzrokovanih sitnim česticama koje zagađuju vazduh u kućama	Opština treba da se snažno bori za realizaciju mera efikasnosti i ugradnju solarno-termalnih aparata u javne zgrade i treba da promoviše, olakša i podrži ovakve mere u privatnim

Empowered lives.
Resilient nations.

			zgradama.
Nasleđe	+	Neplanirana i nekontrolisana ugradnja solarno-termalnih sistema ili oV aparata na krovovima ima potencijal da negativno utiče na komplekse kulturnog nasleđa..	Ugradnja aparata na krovovima treba da se reguliše podzakonskim aktima opštine kako bi se zaštitili kompleksi kulturnog nasleđa.
Uzajamna veza		Sve akcije navedene u strategiji direktno ili indirektno podržavaju smanjenje ekološkog uticaja izazvanog proizvodnjom i korišćenjem raznih vrsta energije. Mere politike i podizanja kapaciteta će naročito podržati direktne ishode u vezi sa ekološkim kvalitetom.	
Rezime:		Sve u svemu, realizacija strategije za energetiku smanjiće uticaje proizvodnje i potrošnje energije u Dragašu. Postoji veliki potencijal da se popravi kvalitet vazduha u kućama i izvan njih i smanje zdravstveni uticaji kroz mere EE i povećanje korišćenja solarno-termalne energije. Instalacija kapaciteta za proizvodnju OE (MHE, turbine na vetar) zahteva dosledno sprovođenje PEU. Savetuje se da opština u saradnji sa nadležnim nacionalnim organima promoviše uspostavljanje standarda, npr, za minimalni protok u rekama i popis vodene faune u rekama Šar Planine. Savetuje se da opština utvrdi lokalne podzakonske akte ili slične propise kojima će se regulisati instalacija opreme na krovove i zaštita kulturnog nasleđa.	

6.2.12 Vodosnabdevanje i kanalizacija

Zaštićeno dobro	Prvo ispitivanje	Procena	Zaključci i preporuke
Zemljište	+	Kroz realizaciju ORP se predviđa smanjenje lokalnog ograničenog zagađenja zemljišta nekontrolisanim ispuštanjem otpadnih voda ili lošim upravljanjem septičkim jamama, itd.	
Voda	+	Kroz realizaciju ORP se predviđa smanjenje zagađenja površinskih voda usled nekontrolisanog otpuštanja otpadnih voda i nedostatak objekata za tretman otpadnih voda. Pored toga, smanjenje gubitaka vode kroz bolje upravljanje curenjem smanjiće uticaj na površinske vode kroz smanjenje uzimanja vode.	Odgovarajuće upravljanje i tretman otpadnih voda je jedan od hitnih problema u opštini, naročito za tok reke Plava i pre predloženog proširenja lokalne ekonomije i rasta sela.

Empowered lives.
Resilient nations.

Vazduh	+	Lokalno zagađenje vazduha (miris) izazvano nekontrolisanim ispuštanjem otpadne vode može da se smanji realizacijom predviđenih mera.	
Biodiverzitet	+	Postoji negativna uticaj na biodiverzitet u zagađenim rekama; odgovarajući tretman i upravljanje otpadnim vodama može dovesti do obnove prvobitnih zajednica i negovanje obilato prisutnih retkih i važnih vrsta.	Treba da se uspostavi odgovarajući sistem praćenja koji će se nadograđivati na osnovnim odrednicama koje je uspostavio UNDO tokom pripreme SDA.
Pejzaž	+	Negativni uticaji po pejzaž kroz nekontrolisano ispuštanje otpadnih voda može da se smanji. Gradnja infrastrukture za tretman voda i otpadnih voda će uticati na pejzaž.	Potrebna je sveobuhvatna PEU za svaku gradnju. U svakom slučaju izbor tehnologije (centralizovane nasuprot decentralizovane) treba da se zasniva na odgovarajućoj proceni.
Stanovništvo i zdravlje	+	Predloženo povećanje tretmana pijaće vode smanjiće probleme vezano za mikrobiološko i hemijsko zagađenje pijaće vode u nekoliko sela/rezervoara i time će se smanjiti zdravstvene pretnje po lokalno stanovništvo.	Uspostavljanje mera zaštite pijaće vode kao što je prikazano u smernicama SDA će pored toga pomoći da se osigura odgovarajući i konstantan kvalitet pijaće vode i pomoći će da se smanje rizici za lokalno stanovništvo.
Uzajamna veza		Strategija za vodu ima snažnu uzajamnu vezu sa strategijama za očuvanje prirode (kvalitet i kvantite površinskih voda), za naselja (infrastruktura, potrošnja vode, stvaranje, upravljanje i tretman otpadnih voda), lokalna ekonomija (ditto), za zdravlje (kvalitet pijaće vode, higijena), za obrazovanje (efikasnost resursa, higijena) i za turizam (privlačan Dragaš).	
Rezime:		Strategija za vodu je opremljena za smanjenje ekoloških uticaja vodosnabdevanja i ispuštanja otpadnih voda u Dragašu. Postoji veliki potencijal da se poboljša kvalitet teško zagađenih površinskih voda uzvodno od većine sela. Poboljšano upravljanje i održavanje infrastrukture za snabdevanje smanjiće uticaj na prirodne vodene resurse. Odgovarajuće upravljanje i tretman pijaće vode smanjiće zdravstvene rizike za potrošače. Sve građevinske mere treba da se zasnivaju na sveobuhvatnoj proceni tehnoloških opcija i PEU. Sve mere su ugrađene u podršci podizanju kapaciteta i podizanju svesti kako bi se osigurale neophodne strukture za realizaciju.	

6.2.13 Uzajamna veza

Uzajamna veza između jedanaest sektorskih strategija može da izazove akumulativne uticaje, ukoliko nekoliko strategija izaziva jednake uticaje i čine negativno podudaranje. U narednim delovima su procenjeni očekivani kumulativni uticaji po zaštićena dobra.

Zemljište

Akcije strategija za naselja i puteve i saobraćaj će izazvati zatvaranje i preraspodelu zemljišta, ali zbog male površine trenutno zatvorenog zemljišta od 1%, ne očekuje se značajan uticaj zatvaranja. Povećani saobraćaj kroz nekoliko strategija će povećati emisije, kojima se zagađuje okolno zemljište. Zbog male gustine trenutnog saobraćaja i malog broja puteva, ne očekuje se značajno povećanje saobraćaja.

Voda

Akcije strategija za naselja i puteve i saobraćaj će izazvati zatvaranje, čime se umanjuje regeneracija vodenih resursa, ali zbog male veličine trenutno zatvorene površine od 1% ne očekuje se značajni nagomilani uticaj. Zagađenje vode kroz veći saobraćaj i poljoprivrednu proizvodnju neće stvoriti značajne uticaje, ukoliko se prati usmeravajuća mapa sa ograničenjima. Uticaj na reke i njihove biotopske funkcije strategija za zaštitu prirode, naselja i turizam i kulturno nasleđe neće stvoriti značajne uticaje, ukoliko se poštuju propisi. Trenutno nisu formulisani propisi, tako da su postojeći problemi veći od očekivanih od strategija. Negativni uticaji izazvani malim hidroelektranama moraju da se procene u okviru PEU; ne očekuju se nagomilani uticaji kroz strategije.

Vazduh

Zagađenje vazduha na lokalnom nivou (miris) izazvano jednim brojem akcija strategija (za naselja, puteve i saobraćaj, poljoprivredu) neće nagomilati značajne uticaje zbog prostorne raspodele i lokalnih uticaja.

Klima

Akcije strategija za naselja i puteve i saobraćaj će izazvati zatvaranje, čime se menja (mikro) klima (naročito zagrevanje). Usled male veličine trenutno zatvorene površine od 1% ne očekuje se značajni nagomilani uticaj.

Biodiverzitet

Akcijama strategija za naselja i puteve i saobraćaj će se uništiti flora i fauna. Ukoliko se ne poštuju propisi strategija, neće biti značajnog uticaja. Druge sektorske strategije neće imati nagomilane uticaje na biodiverzitet.

Pejzaž

Akcije strategija za naselja i puteve i saobraćaj mogu imati negativan uticaj na karakteristike pejzaža. One neće biti velike ako se poštuju smernice strategija. Nagomilani uticaji kroz akcije u okviru strategije za energiju treba da se procene u okviru PEU za svaki projekat.

Stanovništvo

Akcije strategija za naselja i puteve i saobraćaj će izazvati emisije, buku i ometanje. Ukoliko se poštuju propisi strategija neće biti značajnih uticaja.

Materijalna imovina

Ne očekuju se nagomilani uticaji.

Nasleđe

Akcije strategija za naselja, energiju i puteve i saobraćaj mogu imati negativan uticaj na kulturno nasleđe. Ukoliko se poštuju propisi strategija neće biti značajnih uticaja.

7 Mere predviđene za sprečavanje, smanjenje i popravljjanje nepovoljnih efekata u što većoj meri

Kao što je prikazano u poglavlju 1.1, priprema ORP je blisko povezana i koordinirana sa pripremom atlasa održivog razvoja za Dragaš na dopunjujući način. Ovaj pristup je osigurao izbegavanje značajnih negativnih uticaja mera uključenih u ORP na životnu sredinu.

ORP po prirodi uključuje nekoliko akcija koje zahtevaju gradnju, npr. puteva ili utvrđivanje zona za proširenje naselja. Dizajn ovih akcija je zasnovan na smernicama datim u SDA:

- U slučaju naselja je sprovedena analiza prostornog otpora uzimajući u obzir očuvanje prirode, šuma, vodenih resursa, topografije, itd. i iskorišćena je kao osnova za strategiju.
- U slučaju strategija za puteve za sve predložene projekte je sprovedena preliminarna procena, uključujući i ekološke aspekte.

Ipak, svaki građevinski projekat će zahtevati PEU kako bi se osiguralo smanjenje ekoloških uticaja.

Skoro sve strategije uključuju mere u vezi sa podrškom realizacije i primene, podizanjem kapaciteta i učešćem. Ovakav celokupan pristup pomaže da se osigura odgovarajuća i održiva realizacija.

Sve u svemu, ovaj pristup garantuje umanjeње ekoloških uticaja ORP.

8 Rezime razloga za izbor alternativa

ORP uključuje poređenje razvojnih scenarija (opštinski razvojni plan za opštinu Dragaš, poglavlje 6. Scenariji). Ovde su upoređeni scenario trendova (= nastavak trendova uspostavljenih tokom proteklih godina bez intervencije) i scenario najboljeg slučaja (primena relevantnih alatki za postizanje formulisane vizije).

Formulisane strategije ORP daju najbolje moguće opcije za pristupe najboljim scenarijima za opštine.

Iz perspektive životne sredine, realizacija ORP (= pristupanje najboljem scenariju) značajno će poboljšati kvalitet životne sredine u Dragašu u poređenju sa trenutnom situacijom.

9 Mere praćenja

Kako bi se osiguralo kontinuirano poboljšanje kvaliteta životne sredine u Dragašu, potrebno je da se realizuju sledeće mere praćenja:

- 1) Nastavak praćenja kvaliteta vode koje je uspostavio UNDP, ovo uključuje i mere praćenja vodenih beskičmenjaka;
- 2) Uspostavljanje praćenja biodiverziteta (naročito NPŠP u saradnji sa upravom nacionalnog parka) nadograđujući se na osnovne odrednice uspostavljanje UNDP i nacionalnih NVO i eksperata (biljke, ptice, leptiri, vodeni beskičmenjaci).
- 3) Praćenje postignuća planova za upravljanje i kriterijume FSC za šume.
- 4) Praćenje kvaliteta pijaće vode u rezervoarima na osnovu podataka prikupljenih 2012 od strane Kosovske agencije za zdravlje.
- 5) Praćenje sakupljanja smeća i uklanjanje divljih deponija širom opštine.

10 Netehnički rezime

Priprema ORP je blisko povezana i koordinirana sa pripremom atlasa održivog razvoja za Dragaš 2012-2022 na dopunjujući način. Ovaj pristup je omogućio da se izbegne odnosno smanji značajan negativan uticaj na životnu sredinu kroz mere uključene u ORP. Ako je potrebno, ekološki uticaj predloženih mera je već ocenjen tokom pripreme ORP i opcije koje proizvode relevantne ekološke uticaje su isključene iz akcionih planova (npr. u slučaju puteva). Opšti set strategija i akcija uključenih u ORP-u je opremljen da popravi opšti kvalitet životne sredine u opštini i da izbegne glavne uticaje ili pretnje. Ovo takođe postaje jasno kada se uporede dva scenarija uključena u ORP-u: scenario trendova pokazuje kontinuirani razvoj trenutnog statusa koji će rezultirati kontinuiranom degradacijom životne sredine, dok će najbolji scenario, koji ORP cilja, dovesti do poboljšanja kvaliteta životne sredine.

ORP se sastoji od okvira prostornog razvoja i jedanaest sektorskih strategija:

Okvir prostornog razvoja opisuje principe funkcionalnog razvoja naselja (Dragaš kao opštinski centar, naselja koja deluju kao podcentri i sela sa ograničenim opcijama razvoja – takozvana zabačena sela); dodatne funkcije koje treba da se sprovedu, npr. u pogledu ekonomskog razvoja, razvoja turizma, i okvirni razvoj puteva i korišćenja zemljišta.

Jedanaest sektorskih razvojnih strategija opisuje akcije koje treba da se preduzmu u okvir realizacije ORP-a. Sektorske strategije i grupe akcija su dati u tabeli 16.

Tabela 15: Pregled strategija i grupe srodnih akcija

Sektorska strategija	Grupe akcija
Očuvanje prirode	<ul style="list-style-type: none"> A) Uspostavljanje očuvanja prirode u opštinskom razvoju B) Planirano proširenje Nacionalnog parka Šar Planina C) Ostale zaštićene zone i planovi upravljanja D) Razvoj održivog turizma – seoski turizam E) Programi za specijalne vrste: lov, ribolov i drugo F) Planovi, mere i primena propisa za sekundarne šumske proizvode (branje pečuraka i bilja) G) Podrška olakšanju mera za šume H) Prevencija i kontrola zagađenja
Naselja	<ul style="list-style-type: none"> A) Nastavak urbanističkog planiranja: B) Uspostavljanje odgovornosti i procedura za primenu građevinskih dozvola prema postojećim zakonima: C) Razvoj zona za komercijalna / industrijska naselja: D) Razvoj stambenih zona: E) Poboljšanje centara sela: F) Kulturno nasleđe G) Očuvanje zelenih prostora; poboljšanje zelenila u selima H) Program smanjenja rizika za opasne stambene zone

Sektorska strategija	Grupe akcija
Lokalna ekonomija	<ul style="list-style-type: none"> A) Uspostavljanje zdravog upravljanja ekonomskim sistemom B) Poboljšanje ekonomskog učinka i konkurentnosti C) Uspostavljanje sistema za pružanje sveobuhvatnih usluga D) Realizacija dizajna, realizacija i prikupljanje sredstava za prioritetne infrastrukturne projekte E) Realizacija i sprovođenje delotvornog marketinga teritorije
Putevi i saobraćaj	<ul style="list-style-type: none"> A) Lokalna putna mreža: B) Regionalna putna mreža: C) Prekogranične veze: D) Poljoprivredna putna mreža: E) Održavanje: F) Javni prevoz
Zdravlje	<ul style="list-style-type: none"> A) Usklađivanje prostorne raspodele jedinica zdravstvene zaštite B) Povećanje broja zaposlenih C) Poboljšanje učinka zdravstvenih razlika D) Poboljšanje infrastrukture E) Dodatne zdravstvene usluge F) Civilna zaštita
Obrazovanje	<ul style="list-style-type: none"> A) Paralelni (srpski) školski sistem B) Srednje obrazovanje C) Doživotno učenje D) Optimizacija osnovnog obrazovanja E) Obrazovni proces F) Poboljšanje infrastrukture i unapređenje uslova G) Razvoj novih smerova
Turizam i kulturno nasleđe	<ul style="list-style-type: none"> A) Podrška razvoju turizma / stimulisanje potencijalnog turizma B) Ispitati nekoliko (novih) oblasti turizma C) Uspostaviti turističke centre u Dragašu D) Povećati sistem staza za planinarenje E) Saradnja između turizma i kulturnog/prirodnog nasleđa F) Podizanje svesti o kulturnom nasleđu G) Očuvanje kulturnog nasleđa H) Sprovesti istraživanje nacionalnog nasleđa
Poljoprivreda	<ul style="list-style-type: none"> A) Poboljšati ekonomski učinak i konkurentnost lanaca vrednosti sa fokusom na B) Zajednički razvoj sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja (MPŠRR) i upravom nacionalnog parka, sledeće: C) Razraditi strategije za viši nivo radi povećanja i poboljšanja integracije lokalnih proizvoda
Šume	<ul style="list-style-type: none"> A) Poboljšati strukturu šuma B) Poboljšati administrativne strukture C) Poboljšati svest

Sektorska strategija	Grupe akcija
Energija	D) Programi obuke
	A) Integrisati opštinu u energetska strategija Kosova
	B) Podrška privatizacije proizvodnje električne energije ispod 10MW/h (hidro i energija vetra) u saradnji sa Regulatornom upravom za energijom
	C) Analiza potražnje/snabdevanja i dodatnih kapaciteta za proizvodnju za opštinu Dragaš
	D) Opštinski plan za solarno termalne sisteme
Vodosnabdevanje i kanalizacija	E) Opštinski plan za energetska efikasnost i strategija za upravljanje potražnjom
	A) Poboljšanje sistema vodosnabdevanja i kanalizacije
	B) Informisanje i obuka
	C) Poboljšati planiranje

Strateška ekološka relevantnost okvira prostornog razvoja i sektorskih strategija je procenjena u okviru SEA.

Okvir prostornog razvoja pruža jasnu strukturu razvoja opštine koja je zasnovana na smernicama datim u atlasu održivog razvoja. Primenom ovog pristupa okvir prostornog razvoja razmatra ekološka ograničenja i zahteve za definisanje daljeg prostornog razvoja opštine.

Sve sektorske strategije uključene u ORP su zasnovane na smernicama datim u SDA, te je samim tim ekološki uticaj strategija već smanjen tokom formulisanja u narednom delu su rezimirani konkretni ekološki aspekti strategija:

Strategija za očuvanje prirode ima za cilj povećanje sveukupnog nivoa očuvanja prirode unutar opštine; konkretna pažnja treba da se obrati na podizanje svesti o pitanjima životne sredine. Ova strategija nema negativne uticaje.

Strategija za naselja uključuje konkretne razvojne zone za svako naselje u opštini. Utvrđivanje zona za razvoj se zasniva na takozvanoj analizi prostorne otpornosti. Ova analiza razmatra ekološke aspekte kao što su biodiverzitet, zemljište i rizik od erozije, ekološke opasnosti kao i trenutno korišćenje zemljišta. Shodno tome, analiza je opremljena da utvrdi oblasti za razvoj karakterisane najmanjim ekološkim rizikom. Na osnovu ovog pristupa, ekološki uticaji mogu da se izazovu kada se smanje sledeće razvojne putanje.

Strategija za lokalni ekonomski razvoj ne predstavlja pretnju ili uticaj po životnu sredinu.

Strategija za puteve i saobraćaj nameće određene pretnje i uticaje po životnu sredinu:

- Poboljšanje postojećih puteva će dovesti do malog ili nikakvog regionalnog uticaja, ali su i dalje potrebne detaljne PEU. Poboljšanje makadamskih puteva će dovesti do značajnog povećanja saobraćaja i samim tim će dovesti do povećanja emisija i buke.

- Gradnja potpuno novih puteva će dovesti do ometanja u oblastima na koje saobraćaj trenutno ne utiče. Pored konzumiranja zemljišta i povećanog rizika od erozije u strmim oblastima, biće potrebno da se procene emisije, buka i ometanje takođe kroz prateće objekte uz put. Za sve ove projekte će biti potrebne PEU.
- Posebna pažnja uvek treba da se posveti ometanju koridora migracije velikih sisara. Pored toga, putevi koji prolaze kroz zonu 2 NPŠP predviđaju da se moraju uzeti u obzir konkretne odredbe prostornog i plana za upravljanje NPŠP.

Sve akcije **strategije za zdravlje** će imati pozitivan uticaj na svaki aspekt životne sredine.

Strategija za obrazovanje je opremljena da poveća nivo obrazovanja stanovništva. Jačanje svesti o ekološkim pitanjima će imati pozitivan uticaj. Negativni uticaji se ne očekuju.

Strategija za turizam i turistički razvoj moraju imati potencijal da pokrenu poboljšanje infrastrukture. Sa druge strane, količina saobraćaja i otpada i otpadnih voda može da se poveća razvojem turizma. Pošto se razvoj turizma planira po principu turizma u prirodi, on obuhvata temeljno razmatranje ekoloških pitanja i smanjenje uticaja na životnu sredinu. Realizacija turističkih projekata unutar NPŠP mora da sledi prostorni plan i plan za upravljanje nacionalnim parkom i sveobuhvatna PEU mora da se sprovede u svakom slučaju. Posebna pažnja mora da se obrati na ometanje staništa životinja i puteva migracije tokom zimskog perioda.

Strategija za poljoprivredu ne proizvodi nikakve direktne pretnje ili uticaje po životnu sredinu. Konkretne akcije, kao što je povećanje prerade hrane, zahtevaće izvršenje PEU, druge akcije kao što je upravljanje pašnjacima zahtevaće tesnu saradnju i koordinaciju sa upravom nacionalnog parka; svako proširenje konkretnih kultura, kao što su lekovito bilje, voće i bobičasto voće, treba da uzme u obzir zaštitu od erozije i strukturnu raznolikost pejzaža. Opština treba da promoviše i podrži realizaciju ovih akcija na privatnom zemljištu.

Strategija za šume ne proizvodi nikakvu direktnu pretnju ili uticaj po životnu sredinu. Sveukupni akcioni plan je opremljen da poboljša strukturu i ekološke funkcije šuma u Dragašu. Sve akcije treba da se realizuju u tesnoj saradnji sa ŠAK i upravom nacionalnog parka za oblasti unutar NPŠO; potrebno je uključiti lokalne zajednice u sve akcije; poštovati relevantna uputstva SDA. Realizacija akcija u privatnim šumama treba da se podrži i promoviše od strane opštine.

Sve u svemu, realizacija **strategije za energiju** će smanjiti ekološki uticaj proizvodnje i potrošnje energije u Dragašu. Postoji izuzetan potencijal da se poboljša kvalitet vazduha u kućama i van njih i da se smanje uticaji kroz mere EE i poveća korišćenje solarno-termalne energije. Instalacija proizvodnih kapaciteta OE (MHE, turbine na vetar) zahteva dosledno sprovođenje PEU. Preporučuje se da opština u saradnji sa nadležnim nacionalnim organima promoviše uspostavljanje standarda, npr. minimalni protok vode u rekama i popis vodene faune u rekama Šar Planine. Preporučuje se da opština uspostavi lokalne podzakonske akte ili slične propise kojima će se regulisati ugradnja sprava na krovovima i zaštita kulturnog nasleđa.

Strategija za vode je opremljena da smanji ekološke uticaje vodosnabdevanja i ispuštanja otpadnih voda u Dragašu. Postoji izuzetan potencijal da se poboljša kvalitet teško zagađenih površinskih voda uzvodno

od većine sela. Poboljšano upravljanje i održavanje infrastrukture za snabdevanje smanjiće uticaj na prirodne vodene resurse. Odgovarajuće upravljanje i tretman pijaće vode smanjiće zdravstvene rizike za potrošače. Sve građevinske mere treba da se zasnivaju na sveobuhvatnoj proceni tehnoloških opcija i PEU. Sve mere su ugrađene u podršci podizanju kapaciteta i podizanju svesti kako bi se osigurale neophodne strukture za realizaciju.

Uzajamna veza između sektorskih strategija može izazvati nagomilane uticaje, ukoliko nekoliko strategija proizvodi jednake uticaje i čine negativnu podudarnost. Nijedan bitan nagomilani uticaj nije utvrđen ukoliko se u realizaciji ORP slede data uputstva.

Kako bi se osiguralo kontinuirano poboljšanje kvaliteta životne sredine u Dragašu, potrebno je da se sprovede praćenje kvaliteta vode, biodiverziteta, ostvarivanja planova za upravljanje šumama i Veća za zaštitu šuma, kvaliteta pijaće vode, prikupljanje smeća i uklanjanje divljih deponija.

11 Literatura

- Bank, P., F. Bemmerlein-Lux, I. Gagica, E. Hajredini (2012): Atlas održivog razvoja; Okvir za sveobuhvatan i uravnotežen ruralni razvoj za opštinu Dragaš – Kosovo, tomovi I – V
- Mustafa B. (2011): Ekološki profili vrsta/zajednica biljaka i mape raspodele određenih zajednica biljaka i interesantne vrste staništa u opštini Dragaš. Izveštaj UNDP, 21 strana i aneksi.
- Mustafa B. i H. Ibrahim (2009): Procena uslova biodiverziteta u opštini Dragaš i preporuke za pravnu zaštitu – Izveštaj UNDP, decembar
- Mustafa B. et al. (2009): EU održivo upravljanje šumama – preliminarna identifikacija lokaliteta Natura 2000 za Kosovo
- Voit, M., C. Whitacker i M.E. Zuniga Barrientos (2012): Opštinski razvojni plan za opštinu Dragaš 2012 – 2022, deo I ;
- Voit, M., D. Rossner i M.E. Zuniga Barrientos (2012): Opštinski razvojni plan za opštinu Dragaš 2012 – 2022, deo II;

12 Skraćenice

EE	Energetska efikasnost
PEU	Procena ekološkog uticaja
EU	Evropska unija
SZŠ	Savet za zaštitu šuma
VPŽ	Voće, povrće i žitarice
BJRM	Bivša Jugoslovenska republika Makedonija
IUCN	Međunarodna unija za očuvanje prirode
ŠAK	Šumska agencija Kosova
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
ORP	Opštinski razvojni plan
MŽSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
OE	Obnovljiva energija
TOE	Tehnologija za obnovljivu energiju
AOR	Atlas održivog razvoja
SEP	Strateška ekološka procena
MHE	Mala hidroelektrana
MSP	Mala i srednja preduzeća
NPŠP	Nacionalni park Šar Planina
SZZ	Specijalna zaštićena zona
STS	Solarno-termalni sistemi
URP	Urbanističko razvojni plan
RUP	Regulatorno-urbanistički plan